

**Analiza impactului abordării LEADER în
Republica Moldova și evaluarea experienței de
implementare a primului apel al
Programului de stat LEADER**

Leader France

2024

Cuprins

Abrevieri	4
Introducere.....	5
PARTEA 1: Implementarea LEADER în Republica Moldova și metodologia de evaluare.....	8
I. Starea actuală și imaginea de ansamblu a situației din Republica Moldova	9
1. Republica Moldova și dezvoltarea rurală	9
2. Metodologia LEADER în Republica Moldova	12
3. Ecosistemul LEADER din Republica Moldova și părțile interesate	15
II. Studiul de evaluare: abordare și metodologie.....	22
1. Alegerea unei abordări cu metode mixte.....	22
2. Complementaritatea diferitelor instrumente de colectare a datelor	22
3. Managementul și coordonarea procesului	27
4. Pre-condițiile de pornire	27
PARTEA 2: Constatări, analiză și evaluarea abordării LEADER în Moldova	29
I. Impactul și valoarea adăugată a implementării abordării LEADER la nivel local: oportunitate de a transforma Moldova rurală	30
1. Valoarea adăugată: Ce beneficii aduce programul LEADER?	30
2. Impactul economic: ocuparea forței de muncă/viață/tineret și femei/antreprenoriat	31
3. Impactul social: un capital care sporește legăturile și rețelele în comunitate, de la transformarea mentalității la paritatea de gen	33
4. Guvernare: implicarea structurilor de guvernare locală	36
II. Evaluarea abordării LEADER și a implementării primului program de stat.....	38
1. Eficiența și eficacitatea programului LEADER în Moldova.....	38
2. Evaluarea aplicării și respectării celor șapte principii ale LEADER prin programul de stat ...	40
3. GAL-urile: la intersecția dintre cooperare și competiție	43
PARTEA 3: Evaluarea concludentă: prezentarea generală a analizei, constatări cheie, provocări, recomandări strategice și perspective pentru viitor	45
I. Prezentarea generală a analizei.....	46
II. Evaluarea concludentă.....	47
1. Punctele forte ale programului	47
2. Punctele slabe ale programului.....	48
III. Recomandări și perspective pentru viitor	51
1. Lipsă de resurse umane și profesionalizare	51

2.	Diversitatea fondurilor: o necesitate pentru sustenabilitate?	51
3.	O metodă mai bună de monitorizare și evaluare	52
4.	Un ecosistem LEADER profesionalizat și instruit.....	53
5.	Simplificare: reducerea sarcinii administrative	53
6.	Promovare mai puternică: o voce comună pentru probleme comune	54
7.	O necesitate potențială pentru revizuirea cadrului legal.....	54
8.	Comunicare mai bună prin digitalizare	54
9.	Obiectivul final pentru sustenabilitate.....	55
IV.	Provocări întâmpinate.....	57
V.	LEADER în alte țări.....	58
	Bibliografie.....	62
	Anexe	64

Abrevieri

AIPA: Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură
AO: Asociație Obștească
APL: Autorități Publice Locale
BOP: Barometrul Opiniei Publice
CLLD: Dezvoltare locală condusă de comunitate
ELARD: Asociația Europeană LEADER pentru Dezvoltare Rurală
FNDAMR: Fondul național pentru dezvoltarea agriculturii și mediului rural
GAL: Grup de Acțiune Locală
LEADER: (acronim din limba franceză) Legături între acțiuni pentru dezvoltarea economiei rurale
MAIA: Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare
MDL: Leu moldovenesc
ONG: Organizație non-guvernamentală
PL: Programul LEADER
PNUD: Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
ProCoRe: Pro Cooperare Regională
RNDRL: Rețeaua națională de dezvoltare rurală LEADER
SARD: Sprijin pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală
SDL: Strategie de Dezvoltare Locală
SFPL: Solidarity Fund PL în Moldova
SNDAR: Strategia Națională de Dezvoltare Agricolă și Rurală 2022-2027
UE: Uniunea Europeană
USAID: Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională
VAB: Valoarea adăugată brută

Clarificarea termenilor folosiți:

Abordarea LEADER: Acest termen este unul teoretic internațional utilizat pentru a descrie abordarea LEADER așa cum este înțeleasă la nivel global în UE, prin sistemul și principiile sale.

Instrumentul LEADER: Acest termen descrie programul implementat în Republica Moldova de către donatori în perioada 2016-2021.

Programul LEADER: Acest termen trebuie înțeles ca unul reprezentativ global pentru întreaga implementare a LEADER în Republica Moldova, care cuprinde abordarea implementată de donatori din anul 2016 până în 2021, precum și Programul național LEADER, din anul 2021/2022.

Programul de stat LEADER: Reprezintă Programul LEADER, finanțat de stat, inițiat în anul 2021/2022.

Introducere

Acest studiu este realizat în cadrul programului EU4Moldova: Comunități locale, o inițiativă Team Europe bazată pe sprijinul comun din partea Uniunii Europene, Germaniei, Austriei și Poloniei. Acesta va contribui la realizarea obiectivului programului pentru asigurarea unui mediu propice pentru dezvoltarea cadrului de implementare a abordării LEADER în cadrul Fondului Național pentru Dezvoltarea Agriculturii și Mediului Rural (FNDAMR). Solidarity Fund PL în Moldova, în calitate de implementator al Componentei 4 a programului, a mandatat echipa Leader France să realizeze evaluarea impactului și a valorii adăugate a implementării LEADER în Moldova, începând cu anul 2016. Evaluarea va contribui și la împărtășirea experienței LEADER în Republica Moldova și promovarea implicării continue a UE în dezvoltarea abordării LEADER – editată în română/rusă/engleză și diseminată în rândul actorilor locali, naționali și internaționali.

Acest proiect de evaluare a fost lansat pentru a înțelege ecosistemul implicat în LEADER în Moldova, pentru a evalua impactul și valoarea adăugată pe care abordarea LEADER o aduce Republicii Moldova și pentru a sugera ce ar putea fi îmbunătățit. Într-adevăr, programul LEADER se desfășoară în Moldova de aproape zece ani, iar la momentul revizuirii programului de stat, este important să analizăm situația actuală și cum acesta a contribuit la dezvoltarea rurală a Moldovei.

Obiectivele specifice ale studiului de evaluare sunt următoarele:

- O1: Analiza impactului și a valorii adăugate a implementării abordării LEADER la nivel local;
- O2: Evaluarea primului apel implementat în cadrul Programului LEADER (PL) pentru a identifica aspectele care trebuie îmbunătățite sau modificate pentru următoarele ediții;
- O3: Descrierea comprehensivă a ecosistemului LEADER din Republica Moldova și definirea rolurilor actorilor-cheie.

Contextul LEADER în Republica Moldova

51 de Grupuri de Acțiune Locală (GAL) sunt prezente în Republica Moldova, care reprezintă 56% din teritoriul rural al țării, cu o creștere preconizată de peste 70% până în 2025.¹

De la apariția sa în Republica Moldova în 2016 și până în prezent, abordarea LEADER a trecut prin mai multe etape de dezvoltare. Până în 2021, GAL-urile funcționau grație finanțării externe și, în 2022, a fost lansat primul apel al programului de stat LEADER, preconizat pentru perioada 2022-2023, instituționalizându-se astfel abordarea prin crearea unei noi măsuri de sprijin la nivel de stat. Acum, LEADER este susținut financiar atât prin intermediul FNDAMR, cât și prin mijloace financiare de la partenerii de dezvoltare.

Programul de stat LEADER este o nouă măsură de subvenție. Activitatea GAL-urilor în cadrul programului de stat este prevăzută de Regulamentul de subvenții aprobat prin HG nr. 277/2022. Pentru a facilita accesul GAL-urilor la surse publice, a fost adoptată Legea nr. 50/2021 cu privire la GAL-uri. De asemenea, au fost aplicate amendamente mai multor legi², și au fost elaborate ghiduri de implementare destinate GAL-urilor. Anterior, GAL-urile au implementat mai multe fonduri de finanțare cu sprijinul partenerilor de dezvoltare, cu peste 850 de proiecte de dezvoltare locală în sectoarele public, civic și antreprenorial.

¹ Treizeci și șapte grupuri de acțiune locală primesc finanțare prin Programul LEADER în Moldova, Moldpres, <https://www.moldpres.md/en/news/2024/09/20/24007492>

² Precum Legea nr. 436/2006 privind administrația publică locală și Legea nr. 71/2023 cu privire la subvenționarea în agricultură și mediul rural

Acum, în contextual celui de-al doilea program de stat LEADER, prezentul studiu „*Analiza impactului abordării LEADER în Republica Moldova*” trebuie să ofere un studiu holistic și cuprinzător despre schimbările pe care abordarea LEADER a reușit să le aducă în zonele rurale din punct de vedere socio-economic.

De asemenea, acesta ar putea servi ca sursă de monitorizare a nivelului de implementare a Strategiei Naționale de Dezvoltare Agricolă și Rurală a Republicii Moldova 2030, în care sunt introduși indicatorii de rezultat preconizat a fi atinși prin intermediul GAL-urilor și ar veni cu recomandări pentru îmbunătățirea cadrului legislativ și de implementare pentru următoarele apeluri.

Leader France, o asociație care servește teritoriile rurale europene

Creată în 1997, la inițiativa teritoriilor rurale implicate în programul european de dezvoltare rurală LEADER, Leader France reprezintă acum toate teritoriile rurale implicate în abordarea LEADER. Adunați în jurul valorilor LEADER și a abordării dezvoltării locale conduse de comunitate (CLLD), membrii Leader France poartă vocea teritoriilor rurale pentru a apăra fundamentele acestei abordări (dezvoltare locală de către actorii locali, inovare, valorificare, diseminarea bunelor practici, cooperare interteritorială și transnațională etc.). Puternică în activismul și reprezentativitatea sa și, de asemenea, implicată în mai multe proiecte naționale și europene, Leader France dezvoltă expertiză pe problemele fondurilor europene și ale dezvoltării rurale, în special în problematica serviciilor publice în zonele rurale. Leader France este o parte interesată cheie în domeniul zonelor rurale și a Europei. Membru al multor organisme naționale și europene, Leader France este un partener recunoscut în programul LEADER, iar mai general, în evidențierea contribuției zonelor rurale în cadrul politicilor europene.

Leader France asigură o triplă misiune de reprezentare, animație și sprijin. Într-adevăr, asociația participă la dezbaterea publică formulând propuneri și efectuând intervenții pe toate temele din domeniul său de acțiune. Implementarea acestor misiuni oferă expertiză în domeniile de studiu/evaluare, consiliere/suport și formare. Înțelegerea diversității teritoriilor, expertiza sa în sistemele de finanțare europene și naționale, precum și cunoașterea actorilor și specificul acestora îi permit Leader France să intervină atât asupra aspectelor metodologice și studiului, cât și asupra mobilizării actorilor.

De câțiva ani, Leader France a dezvoltat o expertiză semnificativă în implementarea LEADER în țările vecine cu Uniunea Europeană și a susținut dezvoltarea metodologiei LEADER. Asociația a sprijinit, de exemplu, dezvoltarea rețelei sârbe.

Leader France este implicată de câțiva ani în evaluarea și studiul implementării LEADER, participă activ la toate evaluările programului LEADER în Franța, realizate în cadrul rețelei rurale naționale. Odată cu președinția ELARD, echipa Leader France a participat, de asemenea, foarte activ la toate lucrările desfășurate de Direcția Generală Agricultură și Dezvoltare Rurală a Comisiei Europene.

Utilizarea așteptată a constatărilor evaluării

Echipa de evaluare se așteaptă în primul rând ca evaluarea și concluziile acesteia să fie diseminate cât mai mult posibil în rândul tuturor actorilor implicați în abordarea LEADER și în politica de dezvoltare rurală în Moldova. Într-adevăr, echipa de evaluare speră că punctele slabe, punctele tari și recomandările privind implementarea LEADER în Moldova vor fi împărtășite și comunicate între toți factorii interesați la nivel local, regional și național (GAL-uri, donatori, MAIA, AIPA, rețeaua națională...).

În urma diseminării și transmiterii acesteia cu toate instrumentele și canalele relevante existente, echipa de evaluare se așteaptă la o conștientizare a situației de către actori, dar și de către întreaga societate și guvern din Republica Moldova pentru viitoarele apeluri și Strategii de Dezvoltare Locală (SDL). De asemenea, pot fi organizate ateliere pentru a prezenta și a face schimb de opinii asupra rezultatelor. Echipa de evaluare se așteaptă ca acest lucru să ducă la discuții între toți actorii relevanți,

inclusiv la nivel de stat cu privire la recomandările date. Cu aceste constatări și conștientizarea care ar trebui să apară, echipa de evaluare se așteaptă la o mișcare de jos în sus a nivelului local și a GAL-urilor pentru a-și apăra împreună obiectivele și interesele și pentru a avea o voce comună în cadrul acțiunilor de promovare.

PARTEA 1: Implementarea LEADER în Republica Moldova și metodologia de evaluare

I. Starea actuală și imaginea de ansamblu a situației din Republica Moldova

1. Republica Moldova și dezvoltarea rurală

a. Republica Moldova, o țară preponderent rurală bazată pe o economie agricolă

Populația Moldovei este preponderent rurală. Potrivit statisticilor naționale pentru anul 2016, peste 2 milioane din cei 3,55 milioane de locuitori ai Republicii Moldova trăiesc în zone rurale. Republica Moldova este țara est-europeană cu cea mai mare proporție din populație trăind în mediul rural. Moldova are, așadar, cea mai mare populație rurală din Europa de Est. 56% din populația totală a Republicii Moldova trăiește în mediul rural, față de 35% în noile state membre ale Uniunii Europene și 21% în UE-15.

Prezența unei populații atât de mari în mediul rural poate fi explicată de importanța economiei agricole în cadrul sistemului economic moldovenesc. De altfel, în 2020, valoarea adăugată brută (VAB) legată de activitățile agricole era de aproximativ 19,86 miliarde MDL (aproximativ 1.029 miliarde euro), la prețuri curente (octombrie 2024). Aceasta reprezintă 11% din VAB totală în Republica Moldova, a treia activitate ca profitabilă după comerț și industrie. Cu toate acestea, cu cât activitățile agricole sunt complementare cu cele ale industriei prelucrătoare, iar produsele agricole pot fi ulterior transformate, rolul lor în economia Republicii Moldova este cu atât mai crucial. Prin urmare, lipsa producției agricole ar putea avea un impact puternic asupra industriei prelucrătoare și asupra economiei naționale.

Potrivit informațiilor cadastrale din 1 ianuarie 2022 și aprobate de Guvernul Republicii Moldova, suprafața totală a terenului dedicată activităților agricole este de aproximativ 3,38 milioane de hectare. Suprafețele agricole reprezintă în prezent 62,5% din suprafața totală a țării. În ciuda scăderii terenurilor agricole în timpul recesiunii economice din anii 1990, suprafața terenurilor cultivate a crescut din nou din 2002. Economia agricolă a Moldovei este foarte importantă pentru solurile sale fertile și condițiile climatice favorabile pentru producerea unei varietăți de culturi agricole. Republica Moldova are surse de apă, râurile Prut și Nistru, care încurajează creșterea culturilor mai rezistente la secetă. Această oportunitate de a se baza mai puțin pe irigații face ca sectorul agricol al Moldovei să fie mai atractiv.

Cu toate acestea, activitățile agricole ar putea avea o contribuție mai semnificativă la creșterea economică. Producția sectorului agricol rămâne destul de modestă, generând salarii neatractive pentru fermieri și angajații acestora. Sectorul agricol al Republicii Moldova este supus instabilității din cauza vremii imprevizibile. Temperaturile fluctuante și precipitațiile reduse au dus la o scădere a productivității principalelor culturi agricole, cu repercusiuni asupra economiei rurale a Moldovei.

Mai mult, sectorul agricol este unul dintre cei mai mari angajatori ai țării. 21% din populația activă a Moldovei este angajată în acesta.³ Adicional, până în 2019, statisticile guvernamentale au inclus și persoanele pentru care agricultura este principala sursă de venit, majorând ponderea populației active care contribuie la sectorul agricol la 36%. Potrivit Băncii Mondiale, 55% din locurile de muncă din Moldova sunt în sectorul agricol. Din 2009, numărul de angajați în agricultură a rămas stabil la aproximativ 320.000-330.000. Stabilitatea sectorului poate fi explicată prin creșterea prețurilor la

³ *Strategia Națională de Dezvoltare Agricolă și Rurală (SNDAR 2023-2030)*, Guvernul Republicii Moldova, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136318&lang=ro

agricultură și îmbunătățirea condițiilor comerciale. În comparație, 13% din locurile de muncă sunt în sectorul industrial și 32% în sectorul serviciilor.

Deși este clar că agricultura rămâne unul dintre cei mai importanți angajatori în economia Republicii Moldova, ea a devenit și un angajator de ultimă instanță. Într-adevăr, salariile muncitorilor din agricultură sunt printre cele mai mici din țară. În 2021, salariul mediu lunar pentru muncitorii agricoli era de 4,376 MDL pentru femei (aproximativ 227 euro) și 5,000 MDL pentru bărbați (aproximativ 259 euro), ceea ce reprezintă cel mai mic salariu mediu lunar comparativ cu alte sectoare ale economiei naționale.⁴

b. Populația rurală a Moldovei se confruntă cu provocări

În ciuda faptului că majoritatea populației Moldovei trăiește în zonele rurale, aceste zone sunt puternic afectate de salarii mici, oportunități limitate de angajare pentru localnici, o rată ridicată a migrației și infrastructuri economice, private și publice care sunt degradate și subdezvoltate în comparație cu structurile din țările vecine, sau chiar în comparație cu infrastructurile din zonele urbane.

De exemplu, în mediul rural, doar 50% din populație are acces la rețeaua publică de apă, iar 34% au sistem de apă caldă. Rata de ocupare în Moldova este de doar 39% și s-a redus în continuare la 31% în 2020.⁵ Categoria de populație cea mai afectată de aceste rate scăzute de ocupare în mediul rural sunt tinerii cu un nivel scăzut de educație. În timp ce toate categoriile de populație par să urmeze aceleași tendințe, tinerii din zonele rurale fără calificări par să sufere mai grav.

Ratele scăzute de ocupare în zonele rurale pot fi explicate prin salariile scăzute din sectorul agricol comparativ cu alte sectoare economice. În ultimii ani, nivelul real de subzistență al gospodăriilor urbane s-a dublat, în timp ce acesta a rămas constant în rândul celor rurale. Mijloacele de trai din mediul rural au rămas mai mici decât cele urbane, lărgind diferența rural-urbană. În 2015, venitul mediu pe persoană în mediul rural a atins același nivel cu minimul de existență, adică 1.658 MDL (aproximativ 86 euro). În 2019, venitul mediu pe persoană în Moldova rurală a depășit minimul de existență cu doar 5.4%.⁶

Lipsa forței de muncă calificate în sectorul agricol, precum și motivația slabă a angajaților sunt cauzate de salariile scăzute în comparație cu celelalte sectoare economice ale țării. Condițiile dificile de muncă continuă să-i descurajeze pe tinerii moldoveni. Drept urmare, Republica Moldova se află într-o situație în care numărul persoanelor cu salarii mici care trăiesc din ajutoare sociale este în continuă creștere. Această creștere a ratei sărăciei pune o presiune considerabilă asupra bugetului țării, care este deja afectat de criza COVID-19, creșterea prețurilor la energie și sosirea masivă a refugiaților ucraineni.

Potrivit Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), Republica Moldova este printre cele mai sărace țări din Europa.⁷ Moldova se confruntă cu inegalități majore de dezvoltare în interiorul granițelor sale, în special între zonele urbane și rurale. Salariile mici și oportunitățile limitate de angajare duc la migrația internă din mediul rural în regiunea Chișinău. În fiecare an, aproape 6,2% din populația rurală migrează spre orașe. În plus, între 2013 și 2021, aproximativ 2.100 de persoane au părăsit în

⁴ *Strategia Națională de Dezvoltare Agricolă și Rurală (SNDAR 2023-2030), op cit.*

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

⁷ În Moldova, turismul rural accelerează creșterea economică locală, PNUD, <https://www.undp.org/ro/moldova/blog/moldova-turismul-rural-accelereaza-dezvoltarea-economica-locala>

fiecare an Moldova. Această tendință s-a intensificat din 2022, cu aproape 4.800 de plecări pe an.⁸ Zonele rurale își pierd aproape 2,5% din populație în fiecare an, crescând îngrijorările cu privire la stabilitatea și sustenabilitatea acestor zone. Potrivit statisticilor naționale, unul din cinci cetățeni moldoveni lucrează în străinătate. Potrivit acelorași date, unul din patru emigranți provine din mediul rural. În prezent, 320.000 de cetățeni moldoveni locuiesc în afara teritoriului Republicii Moldova, reprezentând 20% din populația activă.

Zonele rurale ale Moldovei se confruntă prin urmare cu provocări în ceea ce privește creșterea, ocuparea forței de muncă și sustenabilitatea. Guvernul Republicii Moldova dorește acum să ridice salariile și atractivitatea sectorului agricol pentru a crește rata de ocupare în mediul rural. Cu toate acestea, zonele rurale trebuie să dezvolte noi activități economice care să completeze activitățile agricole. Într-adevăr, în mediul rural, doar 5% din venituri provin din activități individuale non-agricole.⁹ Acest lucru este valabil mai ales având în vedere diversitatea zonelor rurale ale Moldovei, care variază de la zonele rurale îndepărtate, care suferă de depopulare, până la zonele periurbane care se confruntă cu presiunea crescândă din partea centrelor urbane.

c. Provocarea dezvoltării rurale în Republica Moldova

Zonele rurale ale Moldovei suferă din cauza lipsei de oportunități de angajare, infrastructuri economice, oportunități de formare, precum și resurse și posibilități de profesionalizare. Salariile mici și condițiile precare de viață încurajează tinerii din mediul rural să emigreze în zonele urbane sau în străinătate. Regiunile rurale rămân, de asemenea, neatractive din cauza lipsei de oportunități pentru familii de a echilibra viața profesională și cea personală, în special pentru mame. Dincolo de sectorul profesional deteriorat, subdezvoltarea infrastructurilor sociale are ca rezultat o calitate mai slabă a vieții în zonele rurale decât în zonele urbane. Într-adevăr, există diferențe semnificative în ceea ce privește dotările locative.

Accesul limitat la infrastructură, calitatea mai slabă și ineficiența în educație, sănătate, transport și servicii de apă au dus la excluziunea socială și la niveluri ridicate de sărăcie în rândul populației rurale. Combinate cu factorii economici, acestea sunt principalele motive pentru stagnarea indicatorilor de dezvoltare în Moldova. Din toate aceste motive, populația rurală a Moldovei este deosebit de vulnerabilă la crize economice, precum cea cauzată de criza sanitară COVID-19. Potrivit Barometrului Opiniei Publice (BOP), în 2020, 83,8% din populația rurală s-a declarat nemulțumită de acțiunile guvernului în ceea ce privește siguranța locului de muncă, îmbunătățirea condițiilor de viață, salariile și dezvoltarea industriei și agriculturii. În același sondaj, aproximativ 60% din populația rurală s-a declarat nemulțumită de măsurile privind sănătatea, iar 58% de măsurile privind educația.

Instituțiile guvernamentale din Republica Moldova lucrează pentru implementarea unei politici de dezvoltare rurală care să îmbunătățească calitatea vieții în zonele rurale. Îmbunătățirea condițiilor de viață se poate realiza prin dezvoltarea mai multor sectoare precum: servicii publice pentru populația rurală, sprijin pentru creșterea și dezvoltarea comunităților mici, conservarea și modernizarea patrimoniului rural și sprijinirea inițiativelor de dezvoltare locală în favoarea economiei rurale. Inițiativele locale joacă un rol cheie în zonele rurale, oferind populației acces la noi resurse pentru a implementa noi proiecte pe teritoriile lor. Aceste inițiative oferă, de asemenea, părților interesate locale autonomia de a-și defini propriile priorități și domenii de finanțare. Sprijinirea dezvoltării de noi

⁸ *Populația refugiată pe țară sau teritoriu de origine – Moldova*, Banca Mondială,

<https://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG.OR?locations=MD>

⁹ *Strategia Națională de Dezvoltare Agricolă și Rurală (SNDAR 2023-2030)*, op cit.

abordări ale dezvoltării rurale ar trebui să contribuie la stimularea inovației și a incluziunii în zonele rurale, precum și la diseminarea cunoștințelor și a bunelor practici.

De fapt, zonele rurale ale Moldovei oferă un potențial real de creștere în noi sectoare, în special în ceea ce privește dezvoltarea infrastructurii și atractivitatea ca loc de locuit și de muncă. În mod similar, zonele sale rurale beneficiază de resurse naturale excepționale, cu peisaje de mare valoare. Într-adevăr, turismul rural ar putea reprezenta un domeniu important de dezvoltare economică, socială și culturală pentru aceste zone, așa cum s-a observat deja mai ales în nordul țării. Legat în mod complex de producția agricolă, ar putea permite fermelor mici să își diversifice și să-și crească veniturile. Agroturismul a contribuit deja la crearea de locuri de muncă suplimentare și la generarea de noi venituri în zonele rurale. Cu sprijinul PNUD, de exemplu, peste 45 de pensiuni au fost înființate sau extinse în Moldova. Prin urmare, turismul rural ar putea deveni o activitate economică profitabilă pentru persoanele care trăiesc în zonele rurale, în special pentru micii fermieri și pentru întreprinderile de familie. Sprijinul pentru dezvoltarea zonelor rurale trebuie să includă acțiuni de diversificare a activităților, inclusiv a celor non-agricole, pentru promovarea ocupării forței de muncă.

Din 2023, o politică națională de stat privind dezvoltarea rurală permite dezvoltarea a numeroase posibilități de diversificare economică a zonelor rurale, care ar trebui să permită realizarea unor condiții mai bune de angajare și o mai mare atenție pentru dezvoltarea durabilă. Datorită creării SDL-urilor în cadrul autorităților locale, noile acțiuni pot consolida coerența teritorială și pot contribui la îmbunătățirea echilibrului teritorial, atât din punct de vedere economic, cât și social. În timp ce de decenii dezvoltarea rurală și locală a fost fragmentată și subfinanțată, au fost puse în aplicare noi acțiuni pentru a sprijini dezvoltarea locală de către părțile interesate locale.

2. Metodologia LEADER în Republica Moldova

a. LEADER: programul unic de dezvoltare rurală

În cadrul Uniunii Europene, programul LEADER este un program de inițiativă locală pentru dezvoltare rurală, bazat pe șapte principii, cu scopul de a sprijini părțile interesate din mediul rural să contribuie la împlinirea potențialului teritoriului lor. Cu toate acestea, LEADER este mai mult decât un program european de dezvoltare rurală. Este o metodă recunoscută cu părți interesate consacrate și instrumente de programare. Abordarea LEADER oferă părților interesate locale, atât publice, cât și private, oportunitatea de a construi un SDL, permițându-le să găsească soluții practice la provocările specifice cu care se confruntă zonele lor. După treizeci de ani de implementare, programul LEADER prezintă una dintre istoriile de succes ale Uniunii Europene.

Primul program LEADER a fost lansat în statele membre ale Uniunii Europene în 1991. Datorită eficienței sale în ceea ce privește dezvoltarea și popularitatea în zonele rurale, programul LEADER funcționează de trei decenii în cadrul UE. A fost implementat în toate statele membre ale UE și în multe țări din afara UE, inclusiv în Republica Moldova. În 2016, prin implementarea unui proiect pilot UE, abordarea LEADER a început să fie aplicată în zonele rurale din Moldova. De-a lungul anilor, abordarea LEADER s-a răspândit în toată țara. Deși acoperea inițial 30% din zonele rurale ale Republicii Moldova, acum este aplicată în 50%.¹⁰

În ultimii ani, relațiile dintre Moldova și UE au evoluat, trecând de la o politică de vecinătate la una de extindere. La 23 iunie 2022, cei douăzeci și șapte de lideri ai statelor membre ale Uniunii Europene

¹⁰ *Rețeaua Națională de Dezvoltare Rurală LEADER din Republica Moldova pentru dezvoltarea rurală sustenabilă*, <https://leaderin.md/en/12552-2/>

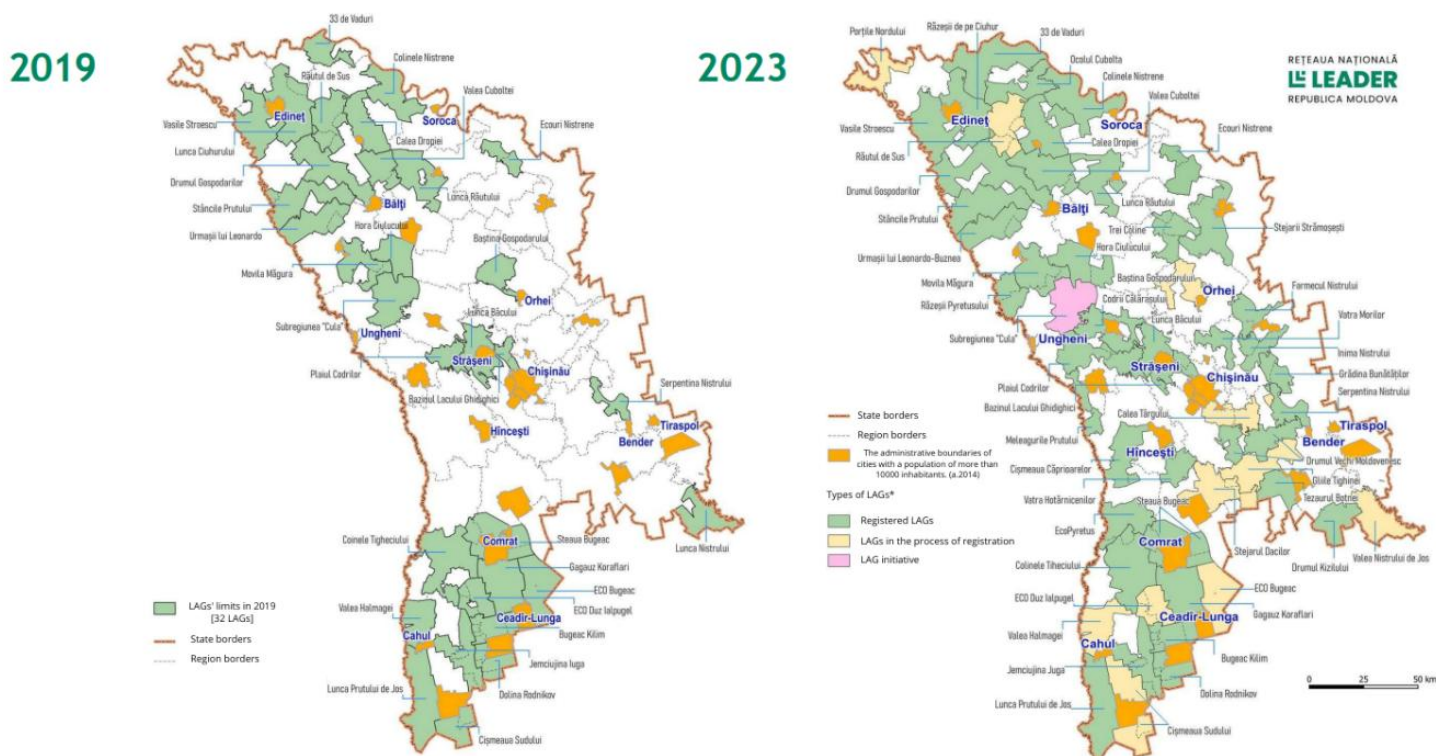
au acordat Republicii Moldova statutul de țară candidată. Această dată este începutul lungului proces de aderare a Republicii Moldova la Uniune. Multe reforme, în special economice și sociale, sunt necesare înainte ca Moldova să poată îndeplini criteriile de aderare. Acest proces ar putea dura ani de zile. Cu toate acestea, dorința de a dezvolta o abordare LEADER în zonele rurale ale Moldovei le va permite să se angajeze într-un proces de schimbare și modernizare, în conformitate cu al unsprezecelea acquis al UE, „Agricultură și Dezvoltare Rurală”, o condiție prealabilă pentru aderarea la Uniunea Europeană.

b. Abordarea LEADER în Republica Moldova

Din 2016, Republica Moldova dezvoltă acțiuni și programe pentru implementarea abordării LEADER în zonele sale rurale. Decizia 2016/039-554 „Dezvoltarea zonelor rurale în Republica Moldova”, în Programul Național de Acțiune 2016, a lansat un apel de proiecte pe tema „Modernizarea zonelor rurale din Moldova”. Scopul acestui apel a fost de a crește atractivitatea zonelor rurale și de a îmbunătăți condițiile de viață ale cetățenilor din mediul rural prin modernizarea direcționată a dotărilor sociale și culturale.

În 2016, programul SARD (Sprijin pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală), inițiat de Uniunea Europeană și implementat de PNUD, a creat opt GAL-uri. Programul a durat trei ani și a fost finanțat prin granturi de la Uniunea Europeană. Cele opt GAL-uri moldovenești au inclus 44 de localități rurale din Taraclia și Unitatea Administrativ Teritorială Găgăuzia.

Autoritățile locale, reprezentanții sectorului privat și ai societății civile au fost invitați să se reunească pentru a crea o strategie participativă care să facă față provocărilor cu care se confruntă zonele lor. Acest program a marcat prima experiență a țării cu abordarea LEADER și abordarea de dezvoltare locală condusă de comunitate (CLLD).

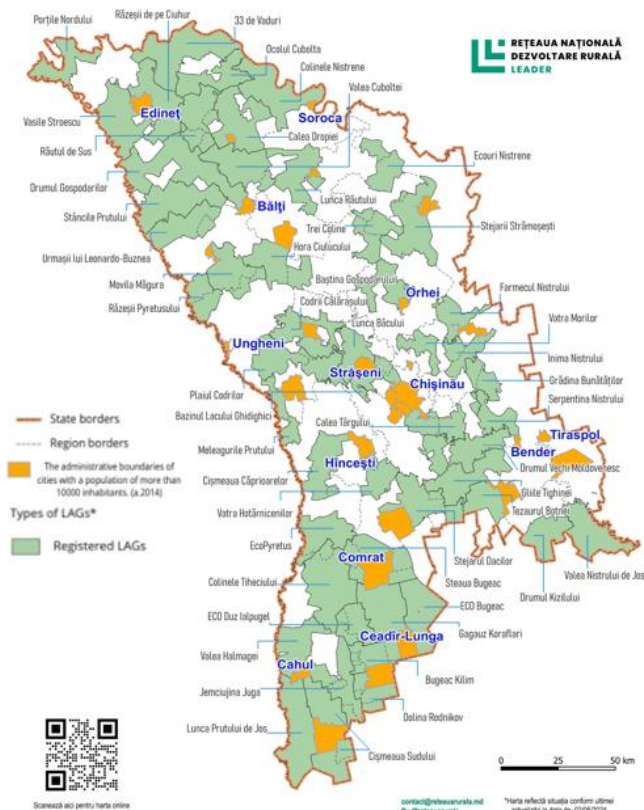
Grafic nr. 1: Extinderea rețelei LEADER în Moldova

Sursa: LEADER în Republica Moldova, Rețeaua Națională de Dezvoltare Rurală LEADER, 2023

2024

Grafic nr. 2: Harta situației și numărului de GAL-uri în anul 2024 în Republica Moldova

Sursa: LEADER în Republica Moldova, Rețeaua Națională de Dezvoltare Rurală LEADER, 2024

În urma acestui program și a diferitelor acțiuni conduse de donatori (precum UE, Polish Aid și USAID) între 2018 și 2021 pentru dezvoltarea continuă a zonelor rurale, Parlamentul Republicii Moldova a încorporat instrumentul LEADER în politica sa națională rurală în februarie 2021. Republica Moldova este astfel prima țară din afara UE care a încorporat abordarea LEADER în politicile sale naționale. Această recunoaștere oficială a instrumentului LEADER înseamnă că GAL-urile sunt recunoscute ca persoane juridice specifice și, prin urmare, pot fi finanțate parțial din bugetul de stat, în temeiul Legii nr. 50/2021. Programul de stat LEADER face astfel posibilă răspunderea priorităților descrise în Strategia Națională pentru Dezvoltare Agricolă și Rurală și contribuie la actualul acord de parteneriat dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova.

Alături de această recunoaștere de stat a programului LEADER, programul SARD a fost urmat de alte câteva programe, precum fonduri de dezvoltare rurală, finanțate de EU, programul „LEADER pentru Moldova Rurală” (un proiect de trei ani din 2020 până în 2023, cu un buget de 2,75 milioane usd) și altele. Aceste fonduri, finanțate de USAID, EU și Polish aid și implementate de Solidarity Fund PL în Moldova (SFPL) și-au propus să sprijine comunitățile rurale din Moldova să creeze GAL-uri, implementeze proiecte locale, să piloteze noi instrumente economice și să dezvolte Rețeaua națională LEADER ca garant al implementării abordării LEADER.

În 2021, rolul GAL-urilor a fost consolidat în continuare în Republica Moldova datorită mai multor acte legislative aprobate de Parlament. Legea nr. 50/2021 privind grupurile de acțiune locală recunoaște sfera expertizei GAL-urilor și rolul acestora în implementarea abordării LEADER. Această lege modifică mai multe legi și oferă GAL-urilor directive privind funcționarea. Aceste directive se bazează pe abordarea europeană și respectă cerințele europene ale abordării LEADER. De asemenea, au fost

făcute modificări la legea anterioară privind principiile de subvenționare în dezvoltarea agriculturii și mediului rural.¹¹ Acest ghid a fost întărit în continuare de documentație suplimentară, cum ar fi Ghidul Grupului de Acțiune Locală, publicat de Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare (MAIA). Din 2021, a fost posibilă subvenționarea GAL-urilor până la 5% din resursele Fondului național pentru dezvoltarea agriculturii și mediului rural. O modificare a Legii nr. 436/2006 privind administrația publică locală (APL) permite acum APL să decidă cu privire la înființarea GAL-urilor și alocarea sprijinului financiar pentru GAL-uri din bugetul local. Legea nr. 50/2021 reglementează ca GAL-urile să fie recunoscute ca asociații locale non-profit și să primească personalitatea juridică corespunzătoare.¹² Odată cu aceste modificări legislative, Republica Moldova a devenit prima țară din afara UE care a finanțat GAL-uri din bugetul de stat. Din 2021, programul LEADER este recunoscut de Republica Moldova ca instrument de politici publice de dezvoltare rurală.

În 2022, abordarea LEADER a fost instituționalizată la nivel național odată cu lansarea primului apel de finanțare a programului de stat LEADER. Acest program de stat a fost susținut în comun de Fondul Național pentru Dezvoltarea Agriculturii și Mediului Rural și de contribuții financiare din partea partenerilor externi. Scopul programului a fost de a sprijini inițiativele socio-culturale și de a ajuta actorii locali în crearea și dezvoltarea afacerilor locale. Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură (AIPA) gestionează bugetul alocat pentru GAL și proiectele selectate.

În cadrul primului apel au fost finanțate 37 de GAL-uri, selectate de MAIA, finanțate din sursele FNDAMR și gestionate de AIPA în perioada 2022-2023. Această politică sectorială face parte din Strategia Națională de Dezvoltare Agricolă și Rurală 2023-2030, care este aliniată cu strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030”, susținută de partenerii de dezvoltare ai Republicii Moldova în conformitate cu acordurile de parteneriat dintre Uniunea Europeană și Moldova.

Abordarea LEADER este destul de recentă pentru Republica Moldova. Cu toate acestea, autoritățile naționale i-au recunoscut deja importanța și acum lucrează pentru a o implementa în toate zonele rurale din Moldova. În 2024, în Republica Moldova există 51 de GAL-uri, care au aplicat la cel de-al doilea apel național. Acestea acoperă 749 de localități, sau 50% din teritoriul rural al țării, și sunt actori cheie în programul LEADER de stat. GAL-urile din Moldova se află la diferite stadii de dezvoltare. De fapt, acestea au fost create în cadrul diferitelor programe, oferindu-le unor din ele mai multă experiență în dezvoltarea locală. Din noiembrie 2024, al doilea apel al programului de stat este în desfășurare pentru o perioadă de 2 ani, 31 de GAL-uri din 51 fiind finanțate.

3. Ecosistemul LEADER din Republica Moldova și părțile interesate

a. Solidarity Fund PL

SFPL este implicat în mod deosebit în implementarea instrumentului LEADER în Moldova. Organizația a obținut și gestionat fonduri de la mai mulți donatori pe o durată de mai mulți ani și este o sursă constantă de sprijin pentru GAL-uri prin oferirea de consiliere și expertiză, dar și prin contribuția la tranziția către o mai bună implementare a programului de stat LEADER, participând puternic la digitalizarea acestuia.

Discuțiile cu reprezentanții GAL, desfășurate ca parte a raportului de evaluare a proiectului SARD, confirmă faptul că echipa SFPL oferă „sprijin excepțional beneficiarilor acestora”. Managerii de proiect

¹¹ Legea nr. 71/2023 cu privire la subvenționarea în agricultură și mediu rural

¹² Legea nr. 50/2021 cu privire la grupurile de acțiune locală

SFPL au dat dovadă de un angajament remarcabil și au depus toate eforturile pentru a asigura buna funcționare a GAL-urilor nou create. În plus, după proiectul SARD, SFPL și-a menținut sprijinul pentru programul LEADER, diversificându-și activitățile către dezvoltarea conceptului de GAL-uri tematice, apeluri de finanțare, organizarea de activități de consolidare a capacităților și altele.

Acum, cu toate că există programul LEADER înființat de Ministerul Agriculturii, fondurile partenerilor de dezvoltare oferă în continuare sprijin financiar unor GAL-uri, inclusiv celor care nu au fost selectate în cadrul apelului național. Cu toate acestea, fondurile în cauză își vor înceta contribuția începând cu anul 2026.

b. Rețeaua Națională de Dezvoltare Rurală LEADER (RNDRL)

Rețeaua națională LEADER din Moldova este o asociație cu funcție de networking al cărei scop este reprezentarea și sprijinirea intereselor GAL-urilor, în special în raport cu MAIA, dar și cu instituțiile europene, datorită apartenenței sale la Asociația Europeană LEADER pentru Dezvoltare Rurală. (ELARD) din 2019. Rețeaua a fost creată prin eforturile comune ale actorilor implicați în implementarea instrumentului LEADER. Asociația sprijină dezvoltarea zonelor rurale din Moldova prin acordarea de asistență în dezvoltarea și implementarea programului LEADER, nu numai pentru GAL-uri, ci și pentru părțile interesate regionale, naționale și internaționale. La fel, RNDRL facilitează cooperarea dintre GAL-urile din Moldova și alți actori implicați în dezvoltarea rurală.

Rețeaua acționează ca o legătură între GAL-uri și MAIA. Existența unei rețele naționale LEADER în Republica Moldova este așadar esențială. Cu toate acestea, rețeaua actuală nu primește suficientă finanțare și, prin urmare, funcționarea sa este în pericol. RNDRL își asumă un spectru larg de responsabilități în implementarea programului LEADER, facilitând înființarea GAL-urilor, a parteneriatelor și cooperărilor, precum și asigurarea metodologiei. De asemenea, reprezintă o organizație umbrelă importantă, care pledează pentru GAL-uri și contribuie la procesele de dezvoltare rurală. Rețeaua lucrează la cadrul legal și de reglementare pentru GAL-uri și pentru procesele menționate. În cele din urmă, RNDRL joacă un rol central în dezvoltarea cooperării locale, regionale, naționale și internaționale ca platformă de networking.

Toate părțile interesate intervievate recunosc importanța rolului RNDRL în implementarea programului LEADER în Moldova. Cu toate acestea, este recunoscut, de asemenea, că rețeaua națională nu primește suficientă finanțare pentru a satisface nevoile GAL-urilor și ale celor implicați în dezvoltarea rurală. Pentru a putea continua să-și îndeplinească rolul de rețea națională LEADER, RNDRL și-a modificat, prin urmare, statutul, astfel încât să poată aborda problema dezvoltării rurale într-un mod mai larg, permițându-i să aplice pentru diverse granturi.

c. Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare al Republicii Moldova

De la lansarea sa în Republica Moldova în 2016, abordarea LEADER a trecut prin mai multe etape de dezvoltare.

Înainte de lansarea programului de stat LEADER de către MAIA în 2022, Parlamentul Republicii Moldova începuse deja să legifereze existența GAL-urilor, astfel încât implementarea abordării LEADER să fie mai ușoară și standardizată între teritorii. Într-adevăr, înainte de 2020, pluralitatea proiectelor de dezvoltare rurală a dus la existența unor GAL-uri eterogene în componența, formarea și subiectele lor. Legea nr. 50/2021 a armonizat, prin urmare, crearea, componența și competențele GAL-

urilor. Legea descrie aspectele juridice ale înființării unui GAL, care este o asociație non-profit a cărei înființare trebuie să fie aprobată de MAIA.

Până în 2021, GAL-urile au funcționat cu ajutorul finanțării externe. În ultimii ani, însă, MAIA a preluat provocările dezvoltării rurale prin LEADER și a devenit forța motrice din spatele inițiativelor care sprijină abordarea LEADER. Într-adevăr, Ministerul a sprijinit întotdeauna abordarea și instrumentul LEADER din 2016. În februarie 2020, Parlamentul a adoptat abordarea europeană LEADER pentru politica sa națională rurală (prima țară din afara UE care a implementat LEADER în cadrul programelor sale naționale). Acest lucru a permis ca parteneriatele din cadrul GAL-urilor să fie finanțate din bugetul de stat.

Activitățile GAL-urilor în cadrul programului de stat sunt prevăzute în Regulamentul de subvenționare aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 277/2022. Regulamentul face astfel posibilă detalierea și armonizarea procedurilor de grant pentru GAL. Această hotărâre de guvern prevede că alocațiile anuale destinate finanțării proiectelor de dezvoltare locală prin implementarea programului de stat LEADER constituie până la 5% din valoarea totală a FNDAMR. Granturile sunt alocate anual, ținând cont de suma anuală a Fondului aprobată în bugetul de stat. În prezent, regulamentul de subvenționare prevede că acordurile încheiate cu GAL-urile prevăd ca 20% din subvenție să fie dedicate costurilor de funcționare ale GAL-urilor, iar 80% să fie alocate implementării strategiilor de dezvoltare.

În 2022, a fost lansat primul apel al programului de stat LEADER pentru perioada 2022-2023, instituționalizând instrumentul LEADER dezvoltat de proiectele anterioare și creând o veritabilă politică de dezvoltare rurală la nivel de stat. În cadrul acestui prim apel, au fost finanțate 37 de GAL-uri din cadrul FNDAMR, selectate de MAIA și gestionate de Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură (AIPA). În plus, Ministerul este pionierul sistemului de monitorizare și evaluare care urmează să fie implementat în cadrul programului LEADER. Scopul acestei finanțări este de a sprijini inițiativele socio-culturale și de a ajuta antreprenorii locali să lanseze și să dezvolte afaceri locale. Finanțarea totală s-a ridicat la 8,800,000 de euro.

În prezent, chiar și cu existența programului de stat LEADER, GAL-urile sunt susținute financiar atât de FNDAMR, cât și de resurse financiare de la partenerii de dezvoltare. Cu toate acestea, aceste fonduri donatoare ar trebui să înceteze să mai contribuie la programul național LEADER din Moldova începând cu 2026.

d. Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură

AIPA este un organism subsidiar al MAIA, responsabil de plăți și controale financiare. În baza deciziei MAIA, AIPA plătește fondurile către GAL pentru costurile operaționale. În plus, în baza unui contract de finanțare, AIPA debursează fonduri către beneficiarii proiectelor locale, dar nu înainte de aprobarea listei proiectelor depuse de GAL. AIPA primește și aprobă rapoartele GAL și ale beneficiarilor. În cele din urmă, AIPA emite rapoarte anuale către MAIA privind implementarea programului de stat LEADER.

Până în 2024, AIPA a întâmpinat dificultăți în debursarea resurselor financiare pentru proiecte. Implementarea programului a fost dificilă având în vedere că acestea erau inițiative noi, implicând structuri care abia de curând intraseră în existență legală. Cu toate acestea, datorită cooperării dintre AIPA și MAIA cu SFPL din Moldova și RNDRL, implementarea programului a devenit treptat mai

ușoară. Introducerea instrumentelor digitale ar trebui, de asemenea, să faciliteze activitatea AIPA pentru următorul apel. În doi ani, AIPA a primit peste 1.028 de cereri de plată, permițând finanțarea a 903 proiecte. AIPA lucrează în contact direct cu GAL-urile, dar și cu beneficiarii de proiecte, cu care semnează și contracte.

e. Donatori: o altă parte a umbrelei LEADER

După cum s-a menționat mai sus, instrumentul LEADER nu a fost inițiat din start de către autoritățile publice centrale din Republica Moldova. Primele proiecte pilot care au implementat abordarea LEADER au fost din fonduri externe de la donatori precum USAID, Polish Aid, PNUD și Delegația Uniunii Europene în Moldova. Proiectul SARD (2016-2018) a acționat ca proiect pilot pentru implementarea instrumentului LEADER în Moldova cu crearea primelor 8 GAL-uri din țară. Nu a fost rezultatul unei inițiative a Ministerului, deși acesta a participat în calitate de observator în Comitetul de Coordonare al proiectului. A fost lansat în 2016 cu un buget de 6,5 milioane EUR, a fost inspirat de programul IPARD instituit de Uniunea Europeană pentru a oferi ajutor de preaderare pentru dezvoltarea rurală. Uniunea Europeană oferă fonduri pentru dezvoltare rurală și altor țări, precum: Albania, Muntenegru, Macedonia de Nord, Serbia și Turcia.

Pe lângă proiectul SARD, și alte inițiative au fost conduse de donatori, precum inițiativa „Pro Cooperare Regională” (ProCoRe), finanțată de Fundația EPER și guvernul elvețian, implementată prin Agenția Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare. Acest proiect a creat 7 GAL-uri în nordul țării. În cadrul proiectelor SARD și ProCoRe, cu GAL-urile s-au încheiat contracte pentru a asigura finanțarea necesară pentru implementarea proiectelor lor.

Inspirați de această abordare, alți donatori, cum ar fi Polish aid, USAID și Europe aid, au lucrat împreună pentru a promova dezvoltarea rurală LEADER în cadrul următoarelor proiecte: USAID LEADER (2018-2019), Fondul pentru dezvoltare rurală EU-LEADER (2020-2022), LEADER pentru Moldova Rurală (2020-2026) și EU4Moldova: Comunități Locale (2021-2024). Toate aceste proiecte au permis crearea a aproximativ 25 de GAL-uri, alocarea a 5 500 000 de euro pentru instrumentul LEADER și finanțarea cu fonduri externe a peste 900 de proiecte locale.

În 2019, la îndemnarea partenerilor de dezvoltare, instituțiile moldovenești au lucrat pentru a da statut juridic GAL-urilor. Legea nr. 50/2021 le conferă existență legală și competențe proprii.

f. GAL-urile, pietrele de temelie ale valorii adăugate LEADER

Actorii-cheie în abordarea LEADER sunt GAL-urile, grupuri împuternicite de părți interesate locale pentru schimbare, care apar din interiorul comunităților. GAL-urile acționează ca inițiatori ai dezvoltării locale, reprezentând instituțiile publice locale, întreprinderile și societatea civilă. În Moldova, în baza programului LEADER aplicat în cadrul Uniunii Europene, GAL-urile sunt asociații care au expertiza și oportunitățile de finanțare pentru a împuternici comunitățile rurale. Scopul este crearea de noi locuri de muncă în zonele rurale, crearea și îmbunătățirea serviciilor publice locale, consolidarea și dezvoltarea agriculturii, activităților economice non-agricole și a turismului, protejarea mediului și sprijinirea oricărei acțiuni care contribuie la dezvoltarea economică locală și la îmbunătățirea condițiilor de viață a populațiilor din zonele rurale.

După cum s-a menționat anterior, din anul 2022 GAL-urile sunt asociații care trebuie să fie înregistrate oficial și legal în conformitate cu procedura descrisă în Legea nr. 50/2021. Datorită recunoașterii oficiale a GAL-urilor, această lege le autorizează să solicite finanțare din Fondul Național pentru Dezvoltarea Agriculturii și Mediului Rural. Este completarea logică a Legii nr. 276/2016 privind principiile de subvenționare în dezvoltarea agriculturii și mediului rural, care a fost modificată în acest

sens, dar care a fost abrogată în 2023 și înlocuită de Legea nr. 71/2023 cu privire la subvenționarea în agricultură și mediul rural. De asemenea, Legea nr. 436/2006 privind administrația publică locală a adăugat aspecte legale importante pentru GAL.

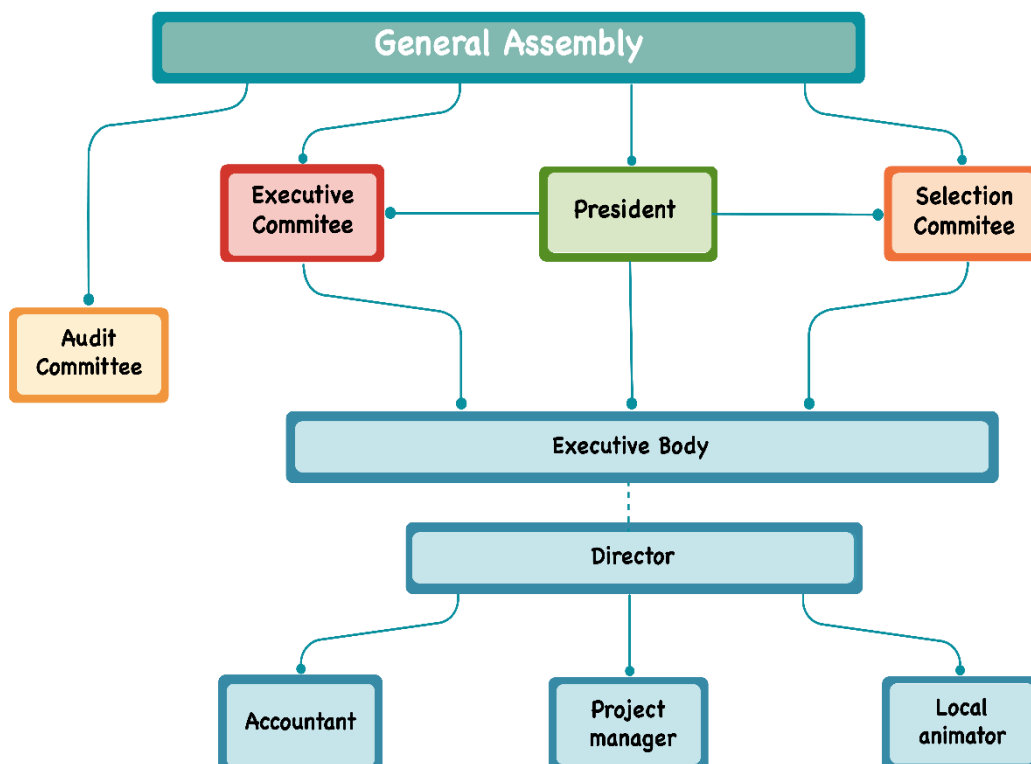
Pentru a fi eligibile, GAL-urile din Moldova trebuie să îndeplinească anumite criterii. În primul rând, GAL-ul trebuie să reprezinte între 10.000 și 60.000 de locuitori. Ca și în Uniunea Europeană, GAL-urile trebuie să reunească sectorul privat, sectorul public și societatea civilă în cadrul Adunării Generale. GAL-ul trebuie să fie, așadar, format din trei entități administrative (private, publice și civile), dintre care niciuna nu poate avea majoritatea în procesul de vot. Membrii GAL-urilor sunt în principal fermieri, muncitori agricoli, aleși locali și reprezentanți ai instituțiilor publice locale, reprezentanți ai sectorului economic, în special cel al turismului, și reprezentanți ai ONG-urilor. Reprezentarea actorilor societății civile și a sectorului economic joacă un rol important în asigurarea unei reprezentări mai echitabile a comunității GAL. Participarea organizațiilor societății civile aduce multe beneficii procesului de dezvoltare locală. Prin acțiunile și proiectele lor, problemele și nevoile comunității sunt aduse în atenția cetățenilor, generând o mai mare conștientizare și mobilizare.

GAL-ul permite parteneriatului dintre autoritățile locale, părțile interesate din sectorul privat și societatea civilă să identifice în colaborare provocările și valorile zonei, creând o strategie participativă pentru un viitor prosper. Mai multe organisme de conducere compun GAL, cum ar fi: adunarea generală, consiliul de administrație, comitetul de selectare, comisia de cenzori și organul executiv¹³.

Pentru a fi selectate în cadrul apelului național și pentru a primi finanțare, GAL-urile trebuie să parcurgă mai multe etape. În primul rând, trebuie să se angajeze să respecte anumite principii, identificate ca fiind similare cu programul LEADER în cadrul Uniunii Europene, precum respectarea abordării de jos în sus, sprijinirea și încurajarea inovației în teritoriu și crearea și implementarea strategiilor de dezvoltare locală. Membrii GAL trebuie să se consulte între ei și să decidă asupra principalelor priorități de dezvoltare pentru strategia lor locală. SDL sunt apoi evaluate de un Comitet de evaluare stabilit de MAIA, care analizează dacă strategia respectă reglementările publicate de MAIA.

¹³ Vezi Anexa VII

Local Action Group (LAG) Organizational Chart

Grafic nr. 3: Organigrama Grupului de Acțiune Locală

Sursa: LEADER în Republica Moldova, Rețeaua Națională de Dezvoltare Rurală LEADER, 2023

MAIA lansează un apel de finanțare, la care fiecare GAL este invitat să aplice. Membrii GAL-urilor comunică între ei despre apel; GAL-urile își prezintă apoi dosarele în conformitate cu obiectivele programului de stat și prioritățile locale. MAIA evaluează apoi cererile din fiecare GAL și le acordă un punctaj conform grilei de selecție. Numărul de puncte obținute, care ia în considerare inclusiv experiența personalului și finanțările anterioare, este utilizat pentru a determina valoarea grantului. Granturile pentru proiecte vor fi plătite direct de către AIPA beneficiarilor de proiecte, odată ce contractul de finanțare este semnat cu AIPA. Rolul GAL-urilor este apoi de a implementa SDL elaborate prin sprijinirea acțiunilor și proiectelor de dezvoltare rurală în conformitate cu obiectivele sale principale. GAL-urile gestionează în continuare apelurile la nivel local, evaluează proiectele depuse, care sunt apoi depuse la AIPA pentru finanțare. Prin urmare, este important de înțeles că rezidenții nu își depun proiectele direct la AIPA, GAL fiind principalul lor interlocutor.

Datorită muncii de zi cu zi a GAL-urilor și recunoașterii lor juridice, programul de stat LEADER este văzut ca o veritabilă sinergie, cu propriile instituții, actori și standarde în Moldova și în UE. Spiritul de colaborare pe care îl promovează între membrii GAL-urilor, dar și între toți actorii implicați în proces, înseamnă că programul LEADER în Moldova are un ecosistem veritabil care permite dezvoltarea unei adevărate dinamici de dezvoltare rurală.

Programul de stat LEADER 2022-2023 a avut un mare succes în rândul părților interesate. Aceștia salută abordarea pentru consolidarea parteneriatului local, dezvoltarea încrederii din partea comunității locale în acțiunile GAL și în GAL ca instituție locală. Potrivit celor implicați în dezvoltarea rurală, programul LEADER în Moldova este, de asemenea, un bun exemplu de aplicare a unei abordări de jos

în sus, întrucât programul a făcut posibilă mobilizarea populației locale și a ONG-urilor, provocând legături mai puternice pentru inițiative de dezvoltare rurală.

II. Studiul de evaluare: abordare și metodologie

1. Alegerea unei abordări cu metode mixte

Acest proiect de evaluare a fost lansat pentru a înțelege ecosistemul implicat în LEADER în Moldova, pentru a evalua impactul și valoarea adăugată a abordării aduse Republicii Moldova, precum și a emite recomandări pentru ce ar putea fi îmbunătățit.

Acest studiu își propune nu numai să stabilească un inventar și o imagine completă a implementării programului LEADER, ci și să aibă o posibilitate pentru a sugera îmbunătățiri sau modificări care să asigure sustenabilitatea ecosistemului LEADER.

Scopul analizei a fost realizarea unui studiu holistic și cuprinzător despre schimbările pe care abordarea LEADER le-a adus în zonele rurale din punct de vedere socio-economic, prin analiza rezultatelor proiectelor și inițiativelor locale finalizate până în 2023, precum și prin evaluarea experienței de implementare a primului apel al Programului de stat LEADER.

A fost utilizată o abordare mixtă, care integrează tehnici cantitative și calitative cu analize efectuate la mai multe niveluri teritoriale: nivel național și regional, o selecție de GAL-uri care sunt relativ avansate în execuția LEADER și GAL-uri de studiu de caz identificate dintre cele selectate anterior.

Pentru a îndeplini obiectivele studiului¹⁴, a fost esențial să se lucreze în mod coordonat la colectarea datelor cantitative și a datelor calitative. De aceea, au fost utilizate următoarele instrumente: o cercetare de birou/studiu de context folosind diferite resurse, vizite în teren, interviuri semi-structurate cu diferiți actori relevanți și un sondaj.

2. Complementaritatea diferitelor instrumente de colectare a datelor

a. Cercetarea de birou

Cercetarea de birou a fost primul instrument de colectare a datelor utilizat. Acesta a permis colectarea datelor secundare existente și a informațiilor despre inițiativele LEADER din regiune. Folosit în principal în primele faze ale evaluării pentru a înțelege contextul studiului și pentru a obține o imagine de ansamblu asupra situației, părților interesate, politicilor și cadrelor legislative legate de inițiativa LEADER, a rămas un instrument util pe tot parcursul acestui studiu. Cercetarea documentară a fost apoi efectuată pe parcursul întregii evaluări, ca pas principal pentru obținerea de informații și evaluarea implementării programului.

Desfășurată mai întâi pe baza cercetărilor proprii Leader France (rapoarte, studii, lucrări de cercetare, site-uri web ale instituțiilor, ONG-urilor etc.), această colectare de date a fost, de asemenea, alimentată în mod voluntar de mai mulți experți și părți interesate din Moldova și din afara țării. Aceștia, având acces la o mapă online dedicată, puteau încărca orice documente relevante. Din AIPA, MAIA, RNDRL, parteneri și donatori, organizații ale societății civile, au fost analizate toate tipurile de resurse: acte normative, politici și documente legislative, ghiduri naționale și manuale de procedură, date și

¹⁴ Obiectivele:

O1: Analiza impactului și a valorii adăugate a implementării abordării LEADER la nivel local;

O2: Evaluarea primului apel implementat în cadrul Programului LEADER (PL) pentru a identifica aspectele care trebuie îmbunătățite sau modificate pentru următoarele ediții;

O3: Descrierea comprehensivă a ecosistemului LEADER din Republica Moldova și definirea rolurilor actorilor-cheie.

rapoarte de management de la Guvern și Agenție, rapoartele de evaluare existente ale LEADER în Moldova realizate de donatori, strategiile de dezvoltare locală ale GAL-urilor, prezentările interne ale GAL-urilor privind anumite subiecte etc. Cercetarea de birou a permis accesul la informații noi, aprofundarea anumitor analize și interviuri, completarea și justificarea constatărilor.

Cercetarea documentară a jucat un rol central în înțelegerea imaginii de ansamblu asupra situației din Moldova Rurală, rolul jucat de fiecare parte interesată, oferind date statistice. În plus, a jucat un rol esențial în clarificarea implementării apelului național dar și a abordării LEADER întrucât programul de stat LEADER și principiile acestuia sunt detaliate în aplicarea lor în documentația juridică precum Legea nr. 50/2021. Legea nr. 436/2006 privind administrația publică locală, Regulamentul privind acordarea în avans a subvențiilor pentru dezvoltare locală prin programul de stat LEADER, exemple de SDL și manualele interne ale AIPA privind implementarea Programului LEADER au reprezentat documentație utilă pentru a perfecționa această evaluare. SNDAR 2023-2030 a fost esențială pentru a înțelege tendințele actuale în dezvoltarea rurală în Republica Moldova și a trasa imaginea de ansamblu. În cele din urmă, aceste documente au permis echipei de evaluare să înceapă să studieze managementul circuitului și organizarea GAL-urilor.

b. Vizite în teritoriu

Vizitarea Moldovei a fost o necesitate pentru derularea acestei evaluări, nu numai pentru a lansa proiectul și a găzdui ședințele comitetului de coordonare a analizei, ci și pentru a întâlni diferiții actori și părți interesate implicate, precum și pentru a întâlni și vizita GAL-urile și proiectele pentru a înțelege programul, impactul, evoluția și așteptările.

Au fost organizate două deplasări de patru zile în cadrul cărora au fost efectuate călătoriile și vizite la o selecție de GAL-uri din diferite regiuni aflate în diferite stadii de implementare. Scopul a fost de a înțelege mai bine abordarea teritorială, structura și funcționarea GAL-urilor, punctele forte, punctele slabe, impactul și valoarea adăugată a LEADER în fiecare regiune și în ansamblu. De asemenea, deplasările au permis echipei de evaluare să viziteze câteva proiecte și să discute cu comunitățile locale.

Listă de GAL-uri preselectate a fost consultată cu experții regionali și Solidarity Fund PL, după care echipa LEADER France a organizat vizitele și întâlnirile cu GAL-urile.

Aceste vizite în teren au suplinit cercetarea documentară, sondajul și interviurile online; anumite regiuni sau GAL-uri au fost vizitate din cauza lipsei datelor sau pentru că nu ar fi putut participa la interviurile online.

Au fost organizate vizite la GAL Movila Măgura, GAL Plaiul Codrilor, GAL Cișmeaua Sudului, GAL Steaua Bugeac, GAL Baștina Gospodarului. Pentru fiecare vizită au fost pregătite o serie de întrebări care urmau să fie adresate în timpul schimburilor și discuțiilor. De asemenea, fiecare GAL a pregătit și a prezentat o prezentare a structurii, proiectelor și istoriei sale. Au fost vizitate și proiecte.

Chiar dacă principalele părți interesate implicate în LEADER în Moldova au fost și membri ai Comitetului de Coordonare al analizei¹⁵, au fost organizate întâlniri adiționale pentru aprofundarea anumitor discuții purtate fie în cadrul interviurilor online, fie în cadrul comitetului. De asemenea, la Chișinău au fost organizate întâlniri suplimentare cu părțile interesate și instituțiile relevante. Cu toate că implementarea LEADER și politica de dezvoltare rurală au fost prioritățile și accentul principal al

¹⁵ *Ibid.*

discuțiilor, unele întâlniri au fost organizate și pentru a înțelege pur contextul politic, social și economic al regiunii.

Au fost organizate întâlniri cu un reprezentant al Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare, Delegația Uniunii Europene în Republica Moldova, PNUD și Organizația Neguvernamentală „Obiectiv”. Toate aceste discuții (din cadrul vizitelor în teren la GAL-uri sau întâlnirilor cu părțile interesate) au permis echipei de evaluare să culeagă informații, resurse și în mare parte date calitative, precum și unele date cantitative.

c. Interviuuri semi-structurate

Interviurile semi-structurate (în continuare „interviuri”) au jucat un rol important în analiza și evaluarea noastră, deoarece au reprezentat o componentă centrală pentru colectarea datelor calitative. Colectarea datelor calitative a oferit o înțelegere aprofundată a implementării generale a programului de stat LEADER. Interviurile, pe lângă vizitele și întâlnirile noastre în teren, au avut loc online cu părțile interesate identificate, după aprobarea Comitetului de Coordonare.

Interviurile au avut mai multe audiențe vizate, cu întrebări și obiective dedicate fiecăreia. Din perspectiva unui donator, era important să cunoaștem și să înțelegem, de exemplu, implicarea acestora în faza pilot al programului de stat și primul apel. De asemenea, interviurile au permis părților interesate să-și exprime părerea cu privire la viitorul programului de stat. În plus, din punct de vedere al unui manager de GAL, a fost relevant să se cunoască punctele forte și punctele slabe, eficiența și eficacitatea abordării LEADER în ansamblu, dar și impactul asupra teritoriului GAL și modul în care au fost asigurate cele șapte principii LEADER.

Intervievații au fost selectați în funcție de responsabilitățile și poziția lor, nivelul de cunoștințe sau experiența practică din domeniu. Leader France a preselectat persoanele și a propus, în iunie 2024, o listă membrilor Comitetului de Coordonare, care au făcut sugestii și au aprobat propunerea finală. Grupurile vizate au fost managerii GAL-urilor, membrii GAL-urilor, autoritățile publice locale, instituțiile societății civile și entitățile private, organisme guvernamentale (Ministerul Agriculturii, AIPA), delegația UE, Rețeaua Națională de Dezvoltare Rurală LEADER, coordonatori regionali, donatori (USAID și PNUD), Solidarity Fund PL.

Interviurile au fost realizate folosind un protocol semi-structurat, în care participanții au fost încurajați să discute toate problemele legate de LEADER pe care le-au considerat importante. Protocoalele interviurilor pentru fiecare grup țintă au fost elaborate de echipa de evaluare a Leader France, pe baza obiectivelor și așteptărilor studiului. Acest protocol de interviu a fost aprobat de Comitetul de Coordonare. Intervievatorii, ca și intervievații, nu au fost obligați să atingă toate întrebările scrise în protocolul stabilit. Persoanele intervievate au primit protocolul de interviu înainte de întâlnire.

Au fost realizate în total 21 de interviuri. Interviurile au fost, de asemenea, realizate în timpul vizitelor și întâlnirilor pe teren. Interviurile au fost realizate de experți. Aceste interviuri au avut loc în engleză, franceză, română și rusă. Pentru realizarea interviurilor în limba rusă a fost solicitat un traducător. Șaptesprezece interviuri au fost realizate prin videoconferință. Toți interlocutorii contactați au răspuns pozitiv și au permis organizarea de interviuri. Aceste interviuri au permis colectarea multor informații despre percepțiile și experiențele unui eșantion reprezentativ al ecosistemului LEADER.

Pentru a oferi o analiză cantitativă și calitativă, metodologia interviurilor s-a bazat pe două abordări ale științelor limbajului. Prima abordare centrală a fost analiza semantică. O analiză semantică implică analizarea afirmațiilor complete de la intervievați pentru a determina teme comune între intervievați și semnificațiile implicite. Interviurile au fost transcrise și studiate în profunzime pentru a evidenția afirmațiile principale și recurente, păstrând în același timp un punct de vedere obiectiv. Acele declarații

au fost apoi clasificate în funcție de principalele obiective derulate de proiect, permițând echipei să obțină date calitative despre principalele aprecieri ale programului LEADER în Moldova.

Aceste date calitative au fost întărite de al doilea aspect al analizei interviurilor, o analiză lexicală, axată pe recurența cuvintelor și a câmpurilor lexicale. Câmpurile lexicale implicau sinonime, astfel încât să întărească acele semnificații fără a supraîncărca diagrama de date cu informații, care vor fi specificate într-un disclaimer la sfârșitul diagramei de date. De exemplu, intrarea lexicală „Bine” a inclus și definiții ale programului LEADER în ansamblu, cum ar fi „Grozav” sau „Pozitiv”. În mod similar, câmpurile lexicale precum „Educație” includ apoi și „Preșcolari”, „Școală”, „Grădiniță” etc. Deoarece tabelul a fost construit în bază de cuvinte în limba engleză, aceasta este limba de intrare pentru analiză. Prin urmare, toate interviurile care nu au fost realizate în limba engleză au fost traduse cât mai exact posibil pentru a fi studiate în cadrul acestei analize. În plus, numărul total de cuvinte face referire la frecvența cu care cuvântul a fost menționat în toate interviurile. Prin urmare, dacă aceeași persoană a menționat același cuvânt de mai multe ori, cuvântul a fost numărat de mai multe ori; și dimpotrivă, dacă un interviuat nu a menționat deloc acest câmp lexical, atunci nu a existat nicio intrare. Această alegere pentru analiză poate fi justificată astfel încât analiza lexicală să permită echipei de evaluare să vadă temele centrale, întrucât unii intervievați au insistat asupra unor subiecte specifice care nu ar fi fost considerate ca fiind clar numărate pe participant.

Acest lucru a permis apoi să evidențiem principalele percepții în jurul programului LEADER, precum și principalele preocupări și să elaborăm o imagine de ansamblu asupra punctelor focale ale programului de stat în Moldova. Pentru a preveni pierderea sensului acelor câmpuri lexicale, analiza lexicală a fost legată de analiza semantică și, prin urmare, afirmațiile corespunzătoare pentru a consolida aceste date calitative prin informații cantitative. Interviurile au fost realizate în mai multe limbi (engleză, franceză, rusă și română) pentru a se asigura că fiecare interviuat s-ar putea exprima într-o limbă pe care se simte confortabil, asigurându-se astfel că intervievații ar putea înțelege fără dificultate sensul cuvintelor și întrebărilor. În plus, dacă au existat dificultăți de înțelegere în cadrul interviurilor, s-au folosit instrumente de traducere online și au fost puse întrebări sub diferite forme pentru a asigura o înțelegere fără probleme.

Aceste interviuri au permis stabilirea unor tendințe majore, care se regăseau în mod regulat în percepțiile actorilor intervievați. Urmând protocoalele de interviu, echipa de evaluare a putut studia recurențe în răspunsurile date de intervievați. Astfel a fost posibilă efectuarea unei analize de ansamblu a răspunsurilor obținute.

În general, programul LEADER este considerat foarte pozitiv de către cei intervievați, deoarece aceștia au convenit asupra eficacității și eficienței acestuia. Mai mult, peste jumătate dintre cei intervievați au subliniat unicitatea și valoarea adăugată a programului LEADER pentru Moldova rurală. Interviurile au permis echipei de evaluare să facă schimb de informații despre proiecte și despre implementarea programului, ceea ce a permis echipei de evaluare să ajungă la concluzii cu privire la impactul important al acestuia.

Principalul impact evidențiat de cei intervievați a fost impactul economic, deoarece a permis crearea de locuri de muncă și IMM-uri, dar și un impact social, ținând cont de tineret, de implicarea femeilor, precum și de îmbunătățirea puternică a guvernantei locale și de protejarea patrimoniului cultural. Cu toate acestea, unele deficiențe au fost menționate în unanimitate pe parcursul interviurilor, în special fondurile insuficiente pentru finanțarea tuturor GAL-urilor din Moldova. În cadrul interviurilor au fost exprimate și alte puncte slabe, cum ar fi povara administrativă și necesitatea ca GAL-urile să se profesionalizeze. Toate aceste informații vor fi detaliate mai târziu în raport cu date cantitative și calitative.

Interviurile au jucat un rol important în studiul nostru și au fost interconectate cu anchetele; întrebările și datele se completeau reciproc și permiteau aprofundarea reflecției în moduri diferite.

d. Sondajul

Colectarea datelor cantitative a avut loc datorită unui sondaj care a fost diseminat tuturor managerilor GAL-urilor din Moldova, după aprobarea Comitetului de Coordonare.

După cum s-a menționat deja, acest studiu de evaluare are trei obiective principale. În timp ce interviurile semi-structurate au permis echipei de evaluare să obțină o înțelegere profundă și o descriere a eficienței PL, precum și a respectării celor șapte principii LEADER, sondajul s-a concentrat mai degrabă pe implementarea în teren, impactul și valoarea adăugată a programului.

Sondajul a fost un proces complex, deoarece trebuia să se asigure acoperirea tuturor subiectelor importante și a reprezentat una dintre principalele surse de informare și analiză pentru acest studiu. Prin urmare, sondajul a fost scris inițial în limba engleză, apoi a fost tradus și publicat online în limba română. Textele au fost adaptate la terminologia locală pentru a fi cât mai accesibile pentru managerii GAL-urilor din Moldova. Sondajul a fost realizat pentru a fi anonim pentru fiecare respondent. Acesta a fost diseminat managerilor GAL cu ajutorul părților interesate ale LEADER și al membrilor Comitetului de Coordonare. Obiectivul a fost ca cel puțin 2/3 din GAL-urile moldovenești să îl completeze (adică 38 de răspunsuri). Jumătate dintre toate GAL-urile din Moldova au răspuns la sondaj (adică au fost colectate 26 de răspunsuri), un număr rezonabil pentru a evalua datele ca fiind fiabile, dar care a rămas sub obiectivul stabilit pentru acest studiu. Sondajul a fost deschis timp de 45 de zile, înainte de închiderea sa pentru colectarea și analiza datelor.¹⁶

Sondajul a constatat din 109 întrebări, împărțite în mai multe părți. Prima parte s-a concentrat pe informații generale, GAL și compoziția și funcționarea acestuia, circuitul de management (viața unui proiect LEADER în GAL) și finanțarea proiectelor. A doua parte a fost dedicată implementării în teren a instrumentului LEADER în perioada 2016-2020 și perioada 2022-2023, valoarea adăugată și impactul implementării LEADER la nivel local.

Toate analizele statistice au fost efectuate direct de instrumentul online Microsoft Forms, oferind echipei de evaluare date și grafice disponibile în anexă. Evaluarea statistică a fost verificată de echipa de evaluare pentru a asigura acuratețea acesteia.

Pe parcursul acestui studiu, unul dintre cele mai utilizate răspunsuri a abordat primul obiectiv al acestei evaluări (și anume „Analiza impactului și a valorii adăugate a implementării abordării LEADER la nivel local”) . **Răspunsurile managerilor GAL în special au permis echipei de evaluare să evidențieze efectele pozitive puternice ale programului LEADER în Moldova, ceea ce a fost confirmat în continuare de celelalte rezultate ale acestui studiu.** Printre aceste rezultate, a fost evidențiat impactul economic pozitiv, respondenții la sondaj au indicat o îmbunătățire importantă a ocupării forței de muncă, a creării de locuri de muncă și a IMM-urilor. În plus, toți respondenții la sondaj au fost de acord că **programul LEADER a avut un impact social puternic, îmbunătățind calitatea vieții populației rurale și îmbunătățind incluziunea socială.** Sondajul a permis să vedem rolul programului LEADER în îmbunătățirea guvernantei locale și implementarea abordării de jos în sus. **În cele din urmă, răspunsurile și analiza sondajului s-au dezvăluit ca fiind puternic pozitive și apreciative pentru program.**

Părți descriptive au fost, de asemenea, solicitate în mod regulat pe parcursul sondajului pentru a colecta gânduri și opinii cu privire la programul LEADER. În plus, au fost puse mai multe întrebări de comparație, comparând primele fonduri din partea donatorilor între 2016 și 2023 și primul apel național din 2022-2023. Aceste întrebări au permis echipei de evaluare să identifice îmbunătățiri și puncte slabe între cele două abordări și metode. Mai mult, părțile descriptive și întrebările privind implementarea au permis echipei de evaluare să răspundă celui de-al doilea obiectiv al acestui studiu (și anume, evaluarea primului apel implementat în cadrul PL pentru a identifica aspectele care trebuie îmbunătățite sau

¹⁶ Vă rugăm să consultați anexa VII pentru a vedea sondajul detaliat

modificate pentru edițiile următoare). Opinii destul de omogene pentru îmbunătățiri au venit ca recomandări din partea respondenților. **Majoritatea feedback-ului despre implementare au explicat lipsa de finanțare ca principală dificultate** de a fi rezolvată pentru viitorul program de stat LEADER. Alte dificultăți, precum **complexitatea procesului administrativ și lipsa de comunicare au fost evidențiate în sondaj**.

În cele din urmă, prima parte a sondajului care a permis colectarea datelor pentru a răspunde ultimului obiectiv al acestui studiu, și anume o descriere cuprinzătoare a ecosistemului LEADER din Republica Moldova și definirea rolurilor actorilor cheie. Într-adevăr, această parte a sondajului s-a concentrat pe informații generale, **permițând echipei de evaluare să înțeleagă mai bine procesele din managementul GAL, managementul circuitului și relațiile dintre diferitele părți interesate**. Răspunsurile la sondaj au fost folosite și pentru a confirma informațiile obținute anterior. Aceste răspunsuri **au alimentat imaginea de ansamblu asupra situației din republica Moldova**.

3. Managementul și coordonarea procesului

Managementul acestui proiect sa bazat pe o abordare participativă. Acest aspect a fost important pe parcursul întregului proces, cu un accent deosebit încă de la început pentru a uni echipa de proiect și a stabili încrederea necesară pentru stabilirea de noi parteneriate.

Obiectivul a fost de a crea o atmosferă de lucru dinamică și colaborativă, care să permită tuturor să aibă o viziune de ansamblu asupra proiectului și să lucreze în mod coerent.

Pentru implementarea acestui proiect au fost înființate diferite organe: un Comitet de Coordonare și o echipă de proiect cu coordonatorul acestuia. Aceste organe, fiecare cu un rol dedicat, au oferit legitimitate părților interesate, au facilitat mobilizarea și au informat despre procesul de evaluare.

Coordonatorul (sau managerul de proiect) a monitorizat și a garantat implementarea adecvată a obiectivelor validate de Comitetul de Coordonare. În acest scop, coordonatorul proiectului a raportat Comitetului progresul și eventualele dificultăți întâmpinate. Coordonatorul a fost principalul contact cu SFPL, dar și cu multiplele părți interesate. Coordonatorul a asigurat participarea fiecărui membru al grupului de proiect și a facilitat circulația informațiilor legate de proiect între diverșii factori interesați. De asemenea, coordonatorul a sprijinit echipa de proiect prin îndeplinirea anumitor sarcini precum desfășurarea de interviuri, analiza rezultatelor etc.

Echipa de proiect a fost compusă din șapte persoane: un expert analist de date și patru consultanți seniori experți în implementarea LEADER și procese de evaluare, oferind o viziune de teren datorită experiențelor lor. Doi dintre acești experți erau, de asemenea, foarte conștienți de unicitatea regiunii, deoarece lucrau deja în regiune. Echipa a fost completată și de un traducător permanent și coordonatorul echipei.

4. Pre-condițiile de pornire

a. *Riscuri și provocări*

La descoperirea unicității situației și a multitudinii de actori implicați, echipa de evaluare a început să identifice unele temeri și provocări pe care ar trebui să le facă față pentru realizarea acestui studiu.

Într-adevăr, o provocare inițială a fost multitudinea de actori. Echipa de evaluare a fost rapid conștientă de faptul că ecosistemul LEADER din Moldova este destul de larg. Echipa de evaluare a fost apoi îngrijorată de potențiale neînțelegeri, care ar fi putut împiedica realizarea corectă a acestui studiu prin neimplicarea și nici contactarea părților interesate relevante.

O a doua temere inițială pentru echipa de evaluare au fost barierele lingvistice. Într-adevăr, datorită unicității țării și a regiunilor sale, în țară sunt vorbite în principal două limbi: româna și rusă. Limba engleză fiind principala limbă folosită pentru realizarea acestui studiu, echipa de evaluare a fost preocupată de a nu avea dificultăți în a face schimb de informații cu părțile interesate, diverși actori și GAL-uri și să fie înțeleasă de aceștia, dar și să înțeleagă în mod corespunzător subtilitatea răspunsurilor acestora. Altfel, acest lucru ar fi putut, de asemenea, să complice foarte mult cercetarea de birou, deoarece majoritatea documentelor sunt scrise în limba română formală și uneori juridică.

În plus, echipa de evaluare era îngrijorată să nu atingă rezultatele dorite neavând suficiente date, în principal cu privire la sondaj. Acesta trebuia să fie foarte complet pentru a îndeplini mai multe obiective ale studiului, respectiv trebuia să fie lung, ceea ce i-ar putea descuraja pe unii să răspundă. În plus, întrucât programul LEADER este ceva recent și nou în Moldova, echipa de evaluare s-a temut, de asemenea, că nu va avea suficiente resurse și literatură atunci când va efectua cercetările de birou.

b. Rezultate așteptate și perspective

Când a început realizarea studiului, echipa de evaluare s-a gândit la rezultatele anticipate pentru acest studiu, care sunt dezvăluite aici.

Într-adevăr, echipa de evaluare era deja sigură, fără îndoială, de unicitatea programului și de valoarea adăugată a acestuia din urmă pentru țară, dar mai ales pentru zonele rurale și comunitățile sale. Din punctul de vedere al echipei, a fost clar de la început; echipa de evaluare a înțeles că programul LEADER, filozofia și principiile sale, aveau un impact pozitiv, de unde vine și decizia Guvernului de a-l implementa oficial la nivel național.

În ciuda siguranței în aceste efecte pozitive generale, echipa de evaluare știa că unele aspecte ar avea nevoie de îmbunătățiri și recomandări. Într-adevăr, este important să ne amintim că acest program este o creație recentă și este prima dată când a fost implementat la nivel național, de către o țară non-europeană. Indiferent de eforturile remarcabile depuse până acum de guvern și întregul ecosistem LEADER pentru implementarea și dezvoltarea programului, echipa de evaluare a remarcat inițial unele puncte slabe care ar necesita îmbunătățiri, cum ar fi sistemul de monitorizare și evaluare care este sau ar trebui să fie operațional, dar și cunoștințele și profesionalismul actorilor. Mai multe informații despre acest lucru vor fi oferite mai târziu în studiu.

PARTEA 2: Constatări, analiză și evaluarea abordării LEADER în Moldova

I. Impactul și valoarea adăugată a implementării abordării LEADER la nivel local: oportunitate de a transforma Moldova rurală

1. Valoarea adăugată: Ce beneficii aduce programul LEADER?

Pe măsură ce a fost realizat acest studiu, programul de stat LEADER din Moldova s-a dezvoltat ca un program unic de sprijinire a dezvoltării rurale în Moldova, pe parcursul abordării de jos în sus. Lucrând direct cu actorii locali, pentru a rezolva provocările din teritoriu, abordarea LEADER este de pionierat în Moldova ca program de stat și marchează un pas mai aproape de procesul de integrare a țării în Uniunea Europeană. O analiză holistică a dezvoltării rurale în Moldova a concluzionat că, deși există alte acțiuni în țară, acestea rămân limitate la anumite domenii sau regiuni. Într-adevăr, dezvoltarea locală a evoluat în interiorul țării, cu o nouă dinamică din 2020, cu programe precum „Satul European”, lansat în 2022, axându-se pe domenii specifice, precum accesul la servicii publice și infrastructura socială. Prin urmare, programul LEADER este unic în Moldova, lucrând la dezvoltarea rurală în ansamblu în întreaga țară. Deși, în ciuda faptului că programul LEADER poate fi dezvoltat în întreaga țară, este important de subliniat că, până acum, întreaga țară încă nu este acoperită de GAL-uri. Acest factor rămâne de rezolvat de către autoritățile naționale pentru a atinge întreaga valoare adăugată a LEADER. Unicitatea programului poate fi întărită de diferite rezultate obținute de-a lungul acestui studiu.

În primul rând, este interesant de subliniat că, deși nu a fost o întrebare dedicată în timpul interviurilor, 57% dintre cei intervievați au subliniat unicitatea programului în Moldova. Programul nu numai că este unic în țară, dar reprezintă și o speranță pentru mulți locuitori și părți interesate pentru o nouă dinamică în zonele rurale. Unul dintre principalele puncte forte ale abordării LEADER este că este destinată atât sectorului privat, cât și administrațiilor publice locale și populației. La fel, permite desfășurarea unor activități care altfel nu ar avea loc, deoarece beneficiarii pot accesa acest fond atunci când nu s-ar putea califica pentru alte finanțări naționale. În plus, implementarea abordării LEADER oferă beneficiarilor oportunitatea de a câștiga experiență valoroasă și de a dezvolta abilități care pot fi folosite pentru a aplica pentru alte surse de finanțare și pentru a gestiona proiectele viitoare mai eficient. Una dintre valorile adăugate ale abordării LEADER constă, așadar, în faptul că poate fi și un punct de plecare pentru multe afaceri sau inițiative care vor putea apoi să crească și să se îndrepte către alte fonduri, participând la dezvoltarea zonelor rurale și confirmând impactul abordării LEADER. Într-adevăr, deși impactul economic al programului LEADER va fi dezvoltat în continuare în acest studiu, programul de stat reprezintă în mod clar un instrument semnificativ pentru dezvoltarea afacerilor, inclusiv și în timpul primului apel național. De exemplu, au fost implementate 365 de proiecte în sectorul antreprenorial.¹⁷

Este însă dificil de comparat eficiența programului LEADER în dezvoltarea rurală cu alte programe, deoarece este o metodă unică în Moldova, care nu găsește echivalent. Valoarea adăugată a abordării LEADER la nivel european constă în guvernanța, crearea de rețele și impactul acesteia consolidate. După cum se va vedea mai jos, programul LEADER în Moldova joacă un rol central prin impactul său, fie el social sau economic, dar și prin consolidarea guvernării locale. Acoperirea sa vastă a țării și

¹⁷ Treizeci și șapte de grupuri de acțiune locală au primit finanțare prin Programul de stat LEADER în Moldova în 2022-2023, op cit.

varietatea proiectelor pe care acesta le finanțează consolidează valoarea adăugată a programului, neexistând alte echivalente. Prin urmare, este important de subliniat că programul este foarte important, deoarece niciun alt program nu ar permite obținerea acestor rezultate.

Unul dintre principalele puncte de evaluare a valorii adăugate a programului LEADER, la nivel european și național, este importanța creării de rețele. Abordarea LEADER reprezintă oportunitatea de a construi rețele, de a construi încredere și, prin urmare, de a crea cooperare la nivel național și internațional. Acești factori sunt bine atinși în implementarea programului de stat LEADER în Moldova. Încrederea pe care GAL-urile au reușit să o construiască față de populație este o piatră de temelie pentru dezvoltarea programului. În cadrul interviurilor, 57% dintre cei intervievați au menționat valoarea adăugată a programului, prin construirea acestei rețele, dar și în principal a încrederii între GAL și beneficiari. Impactul programului LEADER asupra acestei încrederi se vede și între părțile interesate. În cadrul sondajului, 100% dintre respondenți au fost de acord că există mai multă încredere între părțile interesate locale de la crearea GAL-ului, 83% dintre aceștia spunând că s-a îmbunătățit mult și 17% moderat. Cu toate acestea, este important de nuanțat că, din cauza dificultăților de finanțare, tot mai multe GAL-uri își fac griji că își pierd încrederea care s-a construit cu populația.

De asemenea, au fost create rețele puternice pentru a asigura și a participa la implementarea programului LEADER, cum ar fi Rețeaua Națională de Dezvoltare Rurală LEADER (RNDRL). Cu toate acestea, este important să nuanțăm aceste afirmații. Chiar dacă abordarea LEADER în general reprezintă un atu puternic pentru crearea de rețele, doar 39% dintre respondenții la sondaj au răspuns pozitiv la întrebarea dacă există mai multă colaborare pe teritoriul lor de la crearea GAL-ului. Cu toate acestea, 95% dintre respondenți au răspuns negativ atunci când au fost întrebați dacă acea colaborare ar exista fără LEADER. Pentru cei care răspund pozitiv la prima întrebare, pare clar că majoritatea acestor rețele iau în considerare conexiunile dintre GAL și membrii GAL, în special prin intermediul rețelelor sociale. Cu toate acestea, GAL-urile sunt, de asemenea, în relație cu ONG-uri și participă la activități de creare de rețele, ceea ce demonstrează că importanța creării de rețele este înțeleasă de GAL-uri. **Deși este nevoie de îmbunătățirea rețelelor între părțile interesate din programul LEADER de stat, toți respondenții sunt implicați în RNDRL, demonstrând valoarea adăugată a programului și importanța creării de rețele.**

Prin urmare, putem afirma că programul LEADER în Moldova reprezintă o valoare adăugată importantă pentru zonele rurale, îmbunătățind încrederea dintre fondurile naționale, GAL-uri și populație, construind rețele eficiente care să permită împărtășirea experiențelor și bunelor practici. Cu toate acestea, încă necesită îmbunătățiri, pentru a permite mai multă conexiune în rețea. Mai presus de toate, programul LEADER de stat reprezintă o oportunitate unică pentru dezvoltarea rurală și populație și trebuie susținut pentru a-și menține efectele pozitive, fie ele economice, sociale sau dedicate guvernării locale.

2. Impactul economic: ocuparea forței de muncă/viață/tineret și femei/antreprenoriat

Printre impactul general pozitiv asupra populației Republicii Moldova, un punct central al programului rămâne creșterea economică. Republica Moldova se confruntă cu multe provocări, printre care nu în ultimul rând sărăcia populației sale rurale. În 2018, 14,5% din populație trăia sub pragul

sărăciei.¹⁸ Dezvoltarea programului LEADER vizează, prin urmare, printre alte obiective, promovarea dezvoltării economice a zonelor rurale, crearea de locuri de muncă și afaceri durabile, diversificarea surselor de venit și promovarea incluziunii economice. Importanța exodului rural, pe măsură ce tinerii se îndreaptă spre orașe pentru mai multe oportunități, face, de asemenea, din această dezvoltare economică o oportunitate de a rezolva provocările ulterioare. Impactul economic al programului de stat moldovenesc de stat LEADER poate fi considerat așadar ca o așteptare a guvernului, dar și a populației.

Acest studiu ne-a permis să observăm o opinie destul de omogenă cu privire la impactul economic al programului LEADER în Moldova. Pe parcursul interviurilor în special, 93% dintre cei intervievați consideră că programul LEADER a avut un impact economic pozitiv încă de la prima fază de implementare. Acest impact economic este apoi subliniat de intervievați în diferite domenii lexicale, cum ar fi locurile de muncă și afaceri; dar și domenii mai specifice precum turismul și agricultura care rămân o parte centrală a dezvoltării economice. Această informație este confirmată de rezultatele sondajului nostru, trimis managerilor GAL, care a relevat că 82% dintre respondenți au fost de acord că SDL a contribuit la crearea de oportunități de muncă pentru rezidenți, variind de la 6 până la 56 de locuri de muncă create.¹⁹ În plus, 77% dintre respondenți au fost de acord că implementarea SDL a creat noi întreprinderi sau organizații, creând de la 2 până la 13 IMM-uri noi în fiecare GAL respondent.²⁰ **Crearea și dezvoltarea IMM-urilor rămâne o parte centrală a programului LEADER, precum și un punct central pentru proiecte.** Pe parcursul tuturor proiectelor finanțate în Moldova, răspunsurile sondajului au indicat un total cumulat de 86 de proiecte finanțate pentru crearea IMM-urilor. Conform raportului de management al AIPA pentru anul 2023, 161 de proiecte au fost aprobate de AIPA pentru sectorul antreprenorial.²¹

Agricultura rămâne o parte esențială a sistemului economic și a oportunităților pentru moldovenii din mediul rural. Acest lucru se vede și în cadrul proiectelor, întrucât toți respondenții la sondaj confirmă că programul LEADER a contribuit la diversificarea activităților agricole. *Moldova 2030*²² a planificat, de asemenea, să lucreze pentru diversificarea surselor de venit. Acest studiu ajută la confirmarea faptului că Moldova rurală își diversifică sursele de venit, nu bazându-se doar pe agricultură, deoarece 86% dintre respondenți confirmă că există mai multe surse de venit pe teritoriul lor. Această afirmație este întărită întrucât respondenții au indicat un total de 59 de proiecte pentru promovarea turismului rural.²³ Completând această abordare pozitivă, pe parcursul interviurilor, angajarea tinerilor și femeilor reprezintă un subiect recurent, menționat de 19, respectiv de 18 ori.²⁴ Acest factor este în special un punct focal al RNDRL, care a evaluat prezența tinerilor și a femeilor în membrii și organisme GAL. În special în rândul beneficiarilor proiectelor, dintre 900 de beneficiari în perioada 2018-2021, 481 au fost femei.²⁵ **În plus, femeile, tinerii și persoanele vulnerabile fac parte din grupurile țintă ale strategiilor de dezvoltare locală, în special în abordarea participativă, dar și menționate în mod regulat în obiectivele economice ale diferitelor SDL, pentru a consolida integrarea lor pe piața muncii.**

¹⁸ *Strategia Națională de Dezvoltare Moldova – 2030*, Baza de date FAOLEX, <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC191490>

¹⁹ Vezi Anexa VII

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Raport analitic privind gestionarea mijloacelor financiare alocate fondului național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural*, AIPA, 2023.

²² *Moldova 2030* este o strategie națională pentru prioritățile de dezvoltare multisectoriale.

²³ Vezi Anexa VII

²⁴ Vezi Anexa VI

²⁵ *Indicatori generali privind implicarea femeilor*, Rețeaua națională de dezvoltare rurală LEADER

Programul LEADER reprezintă un instrument economic puternic de promovare a creșterii economice și un atu puternic pentru atingerea obiectivelor naționale stabilite pentru următorii câțiva ani. Fie că sunt afaceri, locuri de muncă, sezoniere sau permanente, oportunități de angajare, acestea reprezintă o șansă pentru locuitorii din mediul rural din Moldova de a-și consolida capacitățile și experiențele. La această opinie se poate adăuga și faptul că GAL-urile, deși au început preponderent cu voluntari, acum sunt capabile să angajeze personal, parțial sau cu normă întreagă, reprezentând alte oportunități economice. GAL-urile reprezintă, de asemenea, oportunități centrale pentru angajarea femeilor, deoarece acestea reprezintă o parte importantă a Adunărilor Generale, adesea în jur de 50%.²⁶ Respondenții sondajului au indicat cifre de la 20% la 86%. Aceste informații pot fi confirmate de statisticile furnizate de Rețeaua Națională de Dezvoltare Rurală LEADER, care arată, de asemenea, că femeile reprezintă 46% din totalul membrilor și organismelor GAL-urilor.²⁷ Conform aceluiași statistici, femeile sunt deosebit de numeroase în echipa executivă a GAL, reprezentând 92% din angajați.

Cu toate acestea, perspectiva generală pozitivă asupra impactului economic trebuie să fie nuanțată de mai mulți factori. În primul rând, în cadrul interviurilor, 7% dintre intervievați consideră că programul LEADER nu ajută la crearea de locuri de muncă sau de afaceri, ceea ce este confirmat de 18% dintre respondenții la sondaj pentru crearea de locuri de muncă și 23% pentru crearea de afaceri. Acest factor poate fi explicat prin mai multe argumente care trebuie investigate de membrii GAL și părțile interesate ale ecosistemului LEADER. Primul punct principal este că locurile de muncă create pot fi doar sezoniere. Cu toate acestea, pentru a lucra pentru creșterea economică, locurile de muncă create trebuie să fie permanente pentru a oferi durabilitate. O altă remarcă recurentă este că mai multe dintre acele locuri de muncă create pot fi ocupate de o singură persoană, care va avea apoi mai multe locuri de muncă. În cele din urmă, o remarcă frecventă constă în faptul că locurile de muncă create pot fi adesea oferite membrilor familiei sau rudelor, prin urmare nu oferă o creștere durabilă sau oportunități rezidenților. **Aceste elemente sunt provocări de rezolvat în viitorul programul de stat LEADER în Moldova, pentru a asigura sustenabilitatea acestuia.**

Cu toate acestea, evaluarea actuală permite echipei de evaluare să concluzioneze asupra unui punct pozitiv că programul LEADER, deși are în continuare provocări, ajută ca instrument esențial pentru creșterea economică în Moldova și diversificarea acesteia, deoarece oportunitățile descrise nu ar fi fost realizate fără finanțarea LEADER. În cele din urmă, acest impact economic reprezintă și o oportunitate pentru următoarea generație, în primul rând întrucât afacerile și locurile de muncă durabile vor crea oportunități de angajare, dar și întrucât unul dintre obiectivele recurente ale proiectelor este educația și formarea, construirea de capacități și experiențe pentru rezidenți care vor reprezenta apoi o valoare adăugată pentru cariera lor, hrănind un cerc virtuos pentru creșterea economică.

3. Impactul social: un capital care sporește legăturile și rețelele în comunitate, de la transformarea mentalității la paritatea de gen

Pe parcursul acestei analize, programul LEADER în Moldova s-a dovedit a fi un instrument eficient pentru realizarea strategiilor naționale precum *Moldova 2030*²⁸, prin valoarea adăugată puternică și sprijinul său în dezvoltarea economică a Moldovei rurale. Totuși, obiectivul principal al acestei strategii

²⁶ Vezi Anexa VII

²⁷ Ibid.

²⁸ *Strategia Națională de Dezvoltare Moldova – 2030, op cit.*

rămâne acela de a îmbunătăți calitatea vieții moldovenilor, prin atingerea unor obiective precum un nivel decent al veniturilor pentru eradicarea sărăciei, așa cum am văzut anterior, care joacă un rol important în calitatea vieții, dar și prin alte obiective precum „accesul egal la bunuri și servicii private și publice”²⁹. Toate acestea sunt obiective ale strategiei Moldova 2030. Importanța programului LEADER de stat în Moldova îl face unul dintre instrumentele centrale pentru atingerea acestui obiectiv. **Programul LEADER a jucat un rol central în îmbunătățirea calității vieții locuitorilor din Republica Moldova.** Acest lucru se vede clar în răspunsurile găsite în sondaj, deoarece toți respondenții consideră că calitatea vieții s-a îmbunătățit de la înființarea instrumentului LEADER.³⁰ Acest acord unilateral al respondenților se regăsește și având în vedere îmbunătățirea incluziunii sociale. În cadrul interviurilor, 91% dintre cei intervievați au subliniat că programul LEADER a contribuit la îmbunătățirea condițiilor sociale³¹. Este important de subliniat că, deoarece interviurile au fost semi-structurate, intervievații au fost liberi să discute subiecte specifice. Prin urmare, aici, ceilalți 9% pur și simplu nu au discutat despre îmbunătățirea socială și, prin urmare, nu au fost de acord cu acest punct.

INSEE, Institutul Național de Statistică și Studii Economice din Franța, consideră calitatea vieții a fi evaluată printr-o serie de factori precum sănătatea, educația, condițiile de locuire, integrarea socială sau condițiile de muncă.³² **După cum s-a menționat deja, programul LEADER a jucat un rol nu numai la îmbunătățirea condițiilor de muncă și a oportunităților economice, ci și la consolidarea legăturilor comunitare și a încrederii între părțile interesate din zonele rurale din Moldova. Ecosistemul programului LEADER și beneficiarii acestuia sunt, de asemenea, clar de acord cu privire la impactul său social.** Interviurile ne permit să vedem cum această îmbunătățire este tradusă în viața de zi cu zi a moldovenilor din mediul rural. Cea mai recurentă temă în jurul acestui impact social este domeniul lexical al „facilităților”.³³ **Pe parcursul acestui studiu, mai multe părți interesate au menționat impactul programului LEADER asupra diferitelor facilități din mediul rural, în special prin construirea sau renovarea terenurilor de sport, de exemplu, sau crearea de parcuri publice, biblioteci și tot felul de facilități și servicii care îmbunătățesc viața de zi cu zi a rezidenților, oferindu-le noi servicii.** Nevoile primare și energia sunt subiecte comune pentru evaluarea calității vieții; după cum s-a menționat anterior, în Moldova doar 50% din populație are acces la o rețea publică de alimentare cu apă, iar 34% dintre aceștia au sistem de apă caldă.³⁴ Este o prioritate pentru anumite teritorii care au dezvoltat proiecte durabile oferind aceste servicii populației, precum o fântână pentru apă potabilă, sau instalarea de sisteme electrice și panouri solare. În plus, interviurile au permis și dezvăluirea unui punct de focalizare deoarece multe teritorii au lucrat la amenajarea sau renovarea drumurilor, pentru a îmbunătăți circulația populației, accesul la servicii și atractivitatea teritoriului lor. Termenul „facilități” a inclus și toate infrastructurile de sănătate care au fost apoi renovate sau construite prin programul LEADER, cum ar fi spitale, clinici sau cabinete medicale.

Impactul social poate fi observat și prin alți diverși factori. **Educația, de exemplu, este atât o temă centrală, cât și un subiect recurent pentru proiectele LEADER depuse de GAL-urile din Moldova.** Peste 30 de proiecte educaționale au fost raportate de respondenții la sondaj.³⁵ **Dezvoltarea proiectelor**

²⁹ Ibid.

³⁰ Vezi Anexa VII

³¹ Vezi Anexa VI

³² *Calitatea vieții și bunăstarea merg adesea mână în mână*, INSEE, 2013, <https://www.insee.fr/en/statistiques/1281415>

³³ Vezi Anexa VI

³⁴ *Strategia Națională pentru Dezvoltare Agricolă și Rurală (SNDAR 2023-2030)*, op cit.

³⁵ Vezi Anexa VII

educaționale menționate include, în diferite SDL, construcția sau renovarea unor facilități de școlarizare, cum ar fi grădinițe, colegii și licee. În plus, SDL poate sprijini și dezvoltarea unor infrastructuri mai specializate, cum ar fi școlile tehnice, colegiile de agricultură etc., după cum a dezvoltat cercetarea de birou.

Deși factorii de calitate a vieții precum calitatea educației, sănătatea, accesul la servicii reprezintă un exemplu puternic pentru impactul programului LEADER, impactul social ajunge la alte elemente. **În primul rând, programul LEADER din Moldova a schimbat incluziunea socială a populației.** Incluziunea socială este definită de Banca Mondială drept „procesul de îmbunătățire a condițiilor în care indivizii și grupurile participă la societate – îmbunătățirea capacității, oportunitățile și demnitatea celor dezavantajați pe baza identității lor”³⁶. Într-o țară la fel de diversă cultural precum Moldova, cu multe limbi vorbite, multe etnii și comunități, incluziunea socială poate apărea, prin urmare, ca o provocare importantă. De asemenea, programul LEADER încurajează cooperarea, fie că este locală, între cele trei sectoare, la nivel regional sau chiar internațional.

Prin urmare, abordarea LEADER se prezintă ca un instrument pentru îmbunătățirea incluziunii sociale. Această afirmație este confirmată de rezultatele sondajului, deoarece toți respondenții sunt de acord că incluziunea socială s-a îmbunătățit. 27% dintre respondenți consideră că s-a îmbunătățit semnificativ și 73% moderat.³⁷ Programul LEADER în Moldova este o oportunitate de a crea și întări cooperarea, și coeziunea socială în cadrul satelor, între localnici, dar și între diversele sectoare profesionale. **Programul LEADER a permis satelor vecine să înceapă să coopereze, să învețe unele de la altele și, prin urmare, să îmbunătățească impactul social al programului.** În plus, câțiva membri ai GAL au exprimat dezvoltarea unei cooperări puternice între diferitele GAL-uri moldovenești, din diferite regiuni. Această cooperare este destinată ca GAL-urile să construiască proiecte împreună, dar și ca o modalitate de a se ajuta reciproc, pe măsură ce GAL-urile mai recente apelează la cele mai vechi pentru îndrumare. Aceasta se referă la aspectele de încredere și networking menționate mai sus, impactând pozitiv viața de zi cu zi a populației rurale.

În final, în interiorul țării există diverse comunități, fie că sunt moldovenești, turcești sau bulgare etc., iar **mai mulți actori interesați au exprimat cooperarea puternică existentă între aceste comunități, reunite prin programul LEADER.** Unii actori interesați au menționat chiar că, în ciuda unor diferențe culturale și de origine, minoritățile aparțin în totalitate comunităților, unde diferențele nu sunt nici văzute și nici tratate ca bariere în calea incluziunii. **Programul LEADER reprezintă așadar oportunitatea de succes în Moldova de a schimba mentalitatea locuitorilor din mediul rural, pentru ca aceștia să-și dorească să fie parte din cooperare, abordarea de jos în sus și să se simtă parte integrantă a procesului de aderare la Uniunea Europeană.** Într-adevăr, întregul studiu permite să concluzionăm că implementarea programului LEADER în Moldova permite întărirea sentimentului de apartenență european și poate fi considerată ca o parte întreagă a procesului de integrare în UE.

Programul LEADER din Moldova se prezintă ca având un impact social general extrem de pozitiv, nu numai că îmbunătățește calitatea vieții prin diverse sectoare precum sănătatea, serviciile și educația, dar și creează o nouă mentalitate pentru comunitățile rurale, orientată spre cooperare și socializare, coeziune. Este important de subliniat că această coeziune socială necesită încă îmbunătățiri, întrucât unele regiuni din Republica Moldova sunt mai puțin

³⁶ Incluziunea socială, Banca Mondială, <https://www.worldbank.org/en/topic/social-inclusion>

³⁷ Vezi Anexa VII

integrate în procesul LEADER. Totuși, impactul social al programului LEADER este puternic și reprezintă un instrument esențial pentru strategia națională.

4. Guvernare: implicarea structurilor de guvernare locală

Implementarea abordării de jos în sus și îmbunătățirea guvernancei locale se află în centrul abordării LEADER. Printre impacturile programului LEADER, este, prin urmare, interesant de studiat implicațiile acestuia pentru structurile de guvernare locală. În Uniunea Europeană, abordarea LEADER își poartă unicitatea și eficacitatea și pe baza impactului său asupra guvernancei locale, lucrând direct în teritoriu cu părțile interesate locale și cu administrațiile publice locale. În cadrul spectrului mai larg de dezvoltare locală condusă de comunitate, abordarea LEADER își propune să implice populația locală și părțile interesate să participe la strategiile de dezvoltare pentru teritoriul lor și să le facă parte din procesul de luare a deciziilor. Prin urmare, includerea populației în procesele de luare a deciziilor este o parte centrală a abordării, precum și abilitarea locuitorilor locali și consolidarea democrației.

În cadrul programului de stat LEADER în Moldova, ecosistemul programului urmărește atingerea acestor obiective. Pentru a măsura impactul programului LEADER în Moldova, impactul asupra autorităților locale și guvernării locale a rămas un punct focal. Cu toate acestea, feedback-ul cu privire la acest impact din partea părților interesate este omogen. În primul rând, programul LEADER a îmbunătățit guvernarea locală, prin împuternicirea comunităților și a părților interesate, făcând localnicii parte a proceselor de luare a deciziilor, așa cum au exprimat 95% dintre cei intervievați. Întrucât SDL trebuie să țină cont de cele șapte principii LEADER, abordarea de jos în sus reprezintă o parte semnificativă a acestor strategii, contribuind la consolidarea guvernancei locale și a abordării participative. Este important de subliniat aici că, similar celor menționate mai devreme, cei 5% lipsă nu s-au exprimat asupra subiectului și, prin urmare, nu au fost de acord și nici nu au negat această afirmație. Sondajul a permis evidențierea unor concluzii similare, evidențiind îmbunătățirile obținute prin program. Într-adevăr, când au fost întrebați în ce măsură autoritățile locale erau deschise să implice actorii locali în guvernare înainte de înființarea GAL-ului, 7% au răspuns că au fost foarte deschise, 78% moderat deschise și 5% au răspuns că nu au fost deschise să implice localnicii. Cu toate acestea, când a fost pusă aceeași întrebare după înființarea GAL, 83% au răspuns că autoritățile locale sunt foarte deschise, iar 17% sunt moderat deschise să implice actorii locali. **Aceste răspunsuri evidențiază o îmbunătățire clară. Autoritățile locale își adaptează din ce în ce mai mult procesele la programul LEADER, consolidând în același timp guvernarea locală și participarea la luarea deciziilor.** După cum a afirmat compania Strategicus în raportul său extern privind programul LEADER finanțat de USAID și Polish AID: „*proiectul a implicat cu succes actorii comunității locale din sectoarele public, civic și antreprenorial în GAL-uri, promovând procese de luare a deciziilor participative și incluzive*”.³⁸

Această afirmație poate fi întărită și mai mult de impactul instrumentului LEADER și al programului LEADER de stat nu numai asupra autorităților locale, ci și asupra autorităților regionale și asupra proceselor decizionale la niveluri superioare. **Din nou, programul LEADER a permis atingerea anumitor obiective de implicare a localnicilor, consolidarea abordării de jos în sus și abilitarea autorităților locale, așa cum au confirmat 91% dintre respondenții la sondaj, care consideră că teritoriul lor are acum mai multă putere în deciziile regionale.**

³⁸ *Evaluarea finală externă a proiectului „Moldova Rural LEADER Project”, op cit.*

Echipa de evaluare crede cu tărie că programul LEADER din Moldova a jucat și joacă în continuare un rol central în îmbunătățirea guvernării locale, prin schimbarea mentalității autorităților locale, făcându-le dispuse să implice părțile interesate locale în procesele de luare a deciziilor. În plus, programul LEADER a contribuit și la schimbarea mentalității populației, încurajându-i să se implice mai mult în strategia, dezvoltarea și promovarea democrației teritoriului lor. În cele din urmă, programul LEADER în Moldova joacă un rol în transformarea dinamicii puterii la nivel regional. Toate aceste puncte demonstrează așadar impactul și importanța acestui program pentru democrația locală și demonstrează factorul său esențial pentru dezvoltarea rurală a Moldovei.

În concluzie, implementarea programului LEADER la nivel local aduce un impact pozitiv puternic și valoare adăugată. După cum s-a spus, această valoare adăugată poate fi asistată de dezvoltarea importantă a rețelei, a încrederii, dar și de toate impacturile incontestabile, fie că sunt economice, sociale sau pentru îmbunătățirea guvernării locale. Abordarea LEADER în Moldova reprezintă o oportunitate unică de dezvoltare rurală, aducând speranță populației de a-și îmbunătăți viața și de a realiza strategiile naționale. Unicitatea și eficacitatea programului LEADER de stat aduce noi oportunități și face parte din punctele forte centrale ale programului, care vor fi dezvoltate în continuare în acest studiu. În cele din urmă, programul LEADER de stat reprezintă o valoare adăugată și are potențialul de a transforma pozitiv zonele rurale ale Republicii Moldova.

II. Evaluarea abordării LEADER și a implementării primului program de stat

1. Eficiența și eficacitatea programului LEADER în Moldova

După cum am văzut, abordarea LEADER în Moldova are în general o valoare adăugată importantă și impacturi puternice, fie că sunt economice, sociale sau pentru guvernarea locală. Pentru a evalua cu adevărat programul LEADER în Moldova, acum trebuie să ne îndreptăm spre implementarea lui la nivel național, eficacitatea și eficiența acestuia, dar și spre buna aplicare a principiilor și caracteristicilor sale. Pentru a-i evalua eficacitatea și eficiența, evaluarea trebuie să se bazeze pe obiectivele stabilite pentru programul de stat LEADER în SNDAR, întrucât acesta urmărește „să consolideze potențialul sectorului agricol rezistent la climă, să promoveze practici agricole inteligente, eficiente și durabile, dezvoltarea pieței locale și a potențialului de export și sprijinirea dezvoltării socio-economice rurale durabile”.³⁹

Autoevaluarea părților interesate asupra eficienței programului LEADER în Moldova este omogenă. Există un sentiment pozitiv puternic pentru acest program, care este în mod clar bine primit, apreciat și perceput ca un program puternic și eficient de dezvoltare rurală. Aceasta percepție foarte pozitivă a fost demonstrată în interviuri, așa cum 95% dintre intervievați consideră că programul LEADER este eficient. Trebuie să subliniem că cei 5% lipsă pur și simplu nu s-au exprimat în această privință. Câmpul lexical din jurul programului LEADER are în mod clar o înfățișare pozitivă, deoarece câmpurile lexicale precum „Bun”, „Eficient” și „Impact” sunt printre temele centrale pentru a descrie acest program. În plus, 100% dintre respondenții la sondaj consideră că activitatea GAL a fost eficientă. Dintre aceștia, 59% chiar califică activitatea GAL-ului drept foarte eficientă și efecă.⁴⁰ Feedback-ul lor este pozitiv, întrucât scopurile și obiectivele sunt îndeplinite de GAL-urile, ai căror manageri declară că au reușit să creeze conexiuni în teritoriu, parteneriate, dar și să implementeze cu succes proiecte și să rezolve provocările din regiunea lor cu rezultate vizibile.

Eficacitatea programului de stat LEADER poate fi măsurată deoarece a permis crearea de locuri de muncă, după cum s-a menționat mai sus, și a jucat un rol major în îmbunătățirea calității vieții locuitorilor din mediul rural. Ambele statistici, evaluate anterior în acest studiu în impactul programului, pot, de asemenea, să permită echipei de evaluare să considere programul LEADER de stat ca fiind eficient în Moldova, deoarece a contribuit la atingerea primelor două obiective generale ale strategiei naționale Moldova 2030, care au mai fost menționate în SNDAR: „Creșterea veniturilor din surse durabile și reducerea inegalităților” și „Îmbunătățirea condițiilor de viață”.⁴¹ Potrivit statisticilor RNDRL, programul LEADER a creat 2370 de locuri de muncă, doar 30% dintre microproiecte fiind implementate în agricultură. Prin urmare, programul LEADER de stat a contribuit la creșterea veniturilor și a oportunităților de muncă, la combaterea șomajului în zonele rurale, precum și la diversificarea surselor de venit pentru locuitorii din mediul rural. Se poate considera acest program ca fiind extrem de eficient și efecă atunci când se observă rolul său semnificativ în dezvoltarea teritoriilor. Termenul lexical „dezvoltare” este, fără îndoială, cel mai folosit termen, menționat de peste 100 de ori

³⁹ *Strategia Națională pentru Dezvoltare Agricolă și Rurală (SNDAR 2023-2030), op cit.*

⁴⁰ Vezi Anexa VII

⁴¹ *Strategia Națională pentru Dezvoltare Agricolă și Rurală (SNDAR 2023-2030), op cit.*

pe parcursul tuturor interviurilor.⁴² Toate părțile interesate au convenit în unanimitate asupra eficacității și eficienței programului.

Pentru a evalua în continuare eficacitatea și eficiența acestuia, este important să se țină seama de satisfacția celor externi ecosistemului. Din nou, toți beneficiarii sunt de acord cu feedback-ul pozitiv referitor la programul LEADER. 100% dintre respondenții la sondaj subliniază că beneficiarii sunt mulțumiți de ajutorul primit. 95% dintre ei chiar îi consideră foarte mulțumiți.⁴³ Aceeași observație se poate face și pentru restul populației, când respondenții la sondaj indică faptul că programul LEADER este extrem de bine perceput de 57% și satisfăcător perceput de 43%. În general, un feedback foarte pozitiv asupra programului LEADER a fost împărtășit și prin sondaj, deoarece eficacitatea și eficiența acestuia au fost evidențiate pe parcursul întregului studiu.

În plus, deși durata medie a procesului de sprijin este puțin mai mare în cadrul programului de stat decât în cazul donatorilor, aceasta constituie în medie de la 3 până la 6 luni, ceea ce este o durată foarte rezonabilă pentru standardele europene. Timpul scurt necesar pentru finalizarea procesului de grant reprezintă un punct principal pentru eficacitatea programului de stat LEADER în Moldova.

Desigur, mai există arii de îmbunătățire, care au fost și vor fi discutate pe parcursul evaluării și care vor fi abordate în recomandările echipei. Unul dintre acele domenii de îmbunătățire, în special în ceea ce privește eficacitatea programului de stat, este monitorizarea și evaluarea. Monitorizarea și evaluarea sunt o parte integrantă a procesului, deoarece constau în dovezi ale implementării proiectului, ale eficienței acestuia, dar oferă și feedback cu privire la sustenabilitatea și îmbunătățirea acestuia. Cu toate acestea, în cadrul interviurilor, 43% dintre părțile interesate au menționat necesitatea unei monitorizări și evaluări mai bune, nu doar prin furnizarea unui sistem de monitorizare și evaluare, ci și pentru îmbunătățirea sustenabilității programului LEADER de stat și a proiectelor acestuia.⁴⁴ În plus, în cadrul sondajului, 26% dintre managerii GAL au răspuns negativ la întrebarea dacă există un instrument digital de monitorizare. 70% au răspuns că se află în dezvoltare la nivel național și 4% au menționat un instrument regional.⁴⁵ **Monitorizarea și evaluarea reprezintă o parte centrală a proiectelor și a programului LEADER de stat și, prin urmare, trebuie să fie un punct de precauție pentru membrii ecosistemului LEADER, pentru a asigura comunicarea corectă a acestuia către toate GAL-urile, disponibilitatea și eficacitatea acestuia pentru a se potrivi cu buna eficiență și eficacitatea programului de stat LEADER.** Dezvoltarea instrumentului online Moldova LEADER IT Soft (MLIS) va reprezenta deci o oportunitate de îmbunătățire a eficienței și eficacității programului LEADER de stat, dar va permite și o mai bună monitorizare și evaluare a proiectului.⁴⁶ Pentru dezvoltarea instrumentului național, încurajat de echipa de evaluare, recomandări privind funcționarea acestuia vor fi discutate mai târziu în acest raport.

În concluzie, programul LEADER de stat în Moldova rămâne cu un feedback foarte pozitiv, o eficiență și eficacitate puternice. Percepția pozitivă a programului nu numai de către părțile interesate din ecosistemul LEADER, dar și de către beneficiari și populația generală este o parte esențială pentru dezvoltarea acestui program de stat. Cu toate acestea, rămân puncte de

⁴² Vezi Anexa VI

⁴³ Vezi Anexa VII

⁴⁴ Vezi Anexa VI

⁴⁵ Vezi Anexa VII

⁴⁶ Prezentarea MLIS, Moldova Leader IT Soft, <https://www.mlis.md/ro/despre-mlis-9920.html>

precauție, în special luând în considerare monitorizarea și evaluarea care rămân părți integrante ale managementului proiectului și nu trebuie trecute cu vederea.

2. Evaluarea aplicării și respectării celor șapte principii ale LEADER prin programul de stat

De jos în sus

Pentru început, unul dintre principiile cheie ale LEADER este abordarea de jos în sus. Această abordare este o metodă de guvernare, înțelegând prin principiu guvernarea de la cele mai inferioare niveluri, direct în teritoriu, înainte de a se îndrepta către niveluri regionale sau naționale. Această abordare implică populația în procesele de luare a deciziilor, întărește democrația și guvernarea locală prin împuternicirea comunităților să implementeze schimbări pe teritoriul lor. După cum s-a menționat anterior, programul LEADER de stat în Moldova a avut un puternic impact pozitiv asupra guvernării locale. În plus, funcționarea GAL-urilor și realizarea SDL-urilor acestora permite implementarea abordării de jos în sus, care este întărită de rolul consolidat al teritoriilor în deciziile regionale.

Teritoriu

În mod similar, crearea și funcționarea GAL-urilor se bazează pe cel puțin trei unități administrative învecinate cu minim 10 000 de locuitori și până la 60 000 de locuitori, conform Legii 50/2021. Adresând recomandările europene, aceasta demonstrează succesul abordării teritoriale, fiind cel de-al doilea principiu al LEADER.

Networking

Un alt principiu care a fost deja demonstrat este crearea de rețele, pentru a încuraja părțile interesate să lucreze împreună, să facă schimb de bune practici, care este una dintre principalele valori adăugate ale abordării LEADER. După cum s-a văzut anterior, deși este încă nevoie de îmbunătățiri, crearea de rețele este deja implementată în Moldova.

Cooperarea

Unul dintre scopurile programului de stat LEADER este de a permite „cooperarea inter-teritorială și transnațională”⁴⁷. După cum deja s-a menționat, programul de stat LEADER în Moldova a permis dezvoltarea cooperării între diverse GAL-uri din Moldova, mai ales că cele noi apelează la cele mai vechi pentru îndrumare și ajutor. În plus, programul LEADER, creând GAL-uri în Moldova, a permis dezvoltarea cooperării internaționale cu diferite țări membre ale Uniunii Europene. Acest studiu a permis să evidențieze legături puternice de cooperare cu România, întărite de limba comună și proximitatea culturală și geografică. În plus, diverse GAL-uri și părți interesate au dezvoltat cooperarea internațională cu Georgia, Polonia, Letonia, Turcia, Lituania sau Italia, ca exemple. În cadrul interviurilor, 86% dintre cei intervievați s-au exprimat asupra modului în care programul LEADER a permis cooperarea internațională.⁴⁸ Această cooperare se formează în cea mai mare parte sub formă de vizite de studiu, schimb de bune practici, pentru a învăța din metodele utilizate în străinătate. Aceste vizite de studiu permit apoi consolidarea capacităților GAL-urilor și îmbunătățirea calității proiectelor. În plus, cooperarea internațională joacă, de asemenea, un rol în consolidarea legăturilor dintre diferitele țări la nivel de stat și a sentimentului de apartenență la Uniunea Europeană.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Vezi Anexa VI

Totuși, dezvoltarea acestei cooperări importante trebuie, de asemenea, considerată ca un punct de precauție. Dezvoltarea concurenței din cauza lipsei de finanțare, în special între GAL-urile din Republica Moldova, care va fi abordată în continuare în acest studiu, poate reprezenta o amenințare la adresa legăturilor puternice de cooperare, deoarece GAL-urile pot ajunge într-un format care le pune unul împotriva celuilalt, mai degrabă decât încurajându-i să se sprijine reciproc. Există o relație strânsă de cooperare între GAL-uri, dar și între părțile interesate, deoarece 100% dintre respondenții la sondaj consideră că există reciprocitate în ajutor între părțile interesate. Cu toate acestea, factorul finanțării insuficiente reprezintă o potențială amenințare la adresa acestui principiu care trebuie luat în considerare pentru viitorul programului de stat LEADER. În plus, cooperarea este un proces lung care trebuie stabilit pentru a construi relații puternice cu diferite GAL-uri. Acest proces încă trebuie dezvoltat și îmbunătățit, deoarece doar 50% dintre respondenții la sondaj indică că GAL-ul lor a cooperat cu alte GAL-uri, atât cu GAL-uri din Moldova, cât și cu GAL-uri internaționale. În plus, dintre cei intervievați, 5% au răspuns negativ cu referire la faptul că programul LEADER permite cooperarea internațională și au subliniat dificultatea de a stabili o cooperare internațională din cauza accesului complex la fonduri atunci când cooperează cu GAL-urile membre ale UE. Deși feedback-ul din partea GAL-urilor care au cooperat cu alte GAL-uri este pozitiv, cu câștiguri de experiență și de bune practici, acest principiu trebuie consolidat și îmbunătățit, deoarece constituie un pilon al abordării LEADER.

Inovația

În cadrul LEADER, inovația înseamnă că, pentru ca teritoriile să se dezvolte, este nevoie de noi strategii și idei. Prin urmare, inovația în abordarea LEADER subînțelege, conform Legii 50/2021, aducere de idei și proiecte noi pe un teritoriu, găsirea de soluții inovatoare la provocările existente.⁴⁹ Acest lucru este ilustrat și de proiectele pilot care aduc o noțiune de experimentare.

57% dintre cei intervievați au menționat că programul LEADER încurajează inovația.⁵⁰ La fel ca în situațiile anterioare, restul intervievaților (43%) nu s-au exprimat în această privință. Acești 43% care nu se exprimă pe acest subiect evidențiază o lipsă în implementarea acestui principiu. Cu toate acestea, inovația în Moldova începe să fie din ce în ce mai luată în considerare. În primul rând, inovația este foarte promovată și luată în considerare în selecția proiectelor de către GAL și AIPA, deoarece sunt alocate mai multe puncte pentru proiectele inovatoare. În selecțiile proiectelor, dar și pentru selecția finanțării SDL, inovația rămâne un punct țintă, cu punctaj alocat în mod special pentru „*caracterul inovator al SDL*”⁵¹. Inovația este, de asemenea, un punct focal în GAL-uri, pentru a crea noi proiecte cu ambiția de a transforma comunitățile și viața locală, dar și în rândul părților interesate, deoarece programul LEADER de stat și ecosistemul sunt din ce în ce mai digitalizate. În cele din urmă, un punct obișnuit în jurul acestei inovații constă în interesul purtat de GAL-uri și beneficiari pentru impactul proiectelor asupra mediului, deoarece proiectele de dezvoltare energetică intenționează să dezvolte mai multă energie verde, iar GAL-urile sporesc gradul de conștientizare cu privire la această chestiune. Într-adevăr, 71% dintre intervievați consideră că programul național LEADER ține cont de aspectele de mediu.⁵² În special, SFPL a oferit GAL-urilor experți de mediu pentru a evalua proiectele prin prisma potențialelor riscuri sau impacturi asupra mediului. Proiectele au dezvoltat, de asemenea, soluții inovatoare pentru gestionarea deșeurilor sau instalarea de panouri solare, după cum au afirmat mai multe părți interesate în timpul interviurilor. Această abordare inovatoare în teritorii reprezintă, de asemenea, un pas important pentru țară în procesul său de integrare în UE.

⁴⁹ Legea Nr. 50/2021, op. cit.

⁵⁰ Vezi Anexa VI

⁵¹ Regulamentul de funcționare a Comisiei de selectare și aprobare, Anexa nr. 2 la Ordinul nr. 75/2022 al Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare

⁵² Vezi Anexa VI

Parteneriatul local

Pe lângă principiile discutate mai sus, GAL-urile, SDL și mai ales parteneriatele rămân o parte centrală a celor șapte principii. O bază a abordării LEADER este parteneriatul dintre cele trei sectoare: civic, public și privat. Piatra de temelie a abordării LEADER, acest parteneriat, își propune să creeze legături între părțile interesate pentru a dezvolta zona. Este o condiție legală obligatorie pentru crearea GAL-ului. Normele UE precizează: „*Un GAL ar trebui să cuprindă parteneri din societatea publică, privată și civilă; ar trebui să fie bine echilibrat și reprezentativ pe scară largă pentru interesele locale și diferitele sectoare socio-economice din zonă. Niciun grup de interese nu poate controla luarea deciziilor în cadrul parteneriatului local*”.⁵³ Această regulă a fost clar înțeleasă în aplicarea abordării LEADER în Moldova. În primul rând, Legea nr. 50/2021 prevede că GAL trebuie să fie un parteneriat teritorial între cele trei sectoare, iar apoi detaliază că niciunul dintre aceste sectoare nu poate avea mai mult de 49% din drepturile de vot în procesele decizionale.⁵⁴ Prin urmare, programul de stat LEADER din Moldova respectă cu adevărat obligațiile europene ale abordării LEADER pe acest aspect. Cercetarea condusă pentru acest studiu, cea de birou dar și în cadrul interviurilor și a sondajului, a confirmat, de asemenea, că acest principiu este bine înțeles și respectat de toate GAL-urile și, în general, de ecosistemul LEADER. De exemplu, 100% dintre respondenții la sondaj consideră că GAL-ul lor a reușit să reunească părțile interesate locale în acest parteneriat.⁵⁵

O strategie integrată și multisectorială

În cele din urmă, GAL-urile moldovenești dezvoltă strategii de dezvoltare locală, pentru a aborda provocările teritoriilor lor, într-o strategie integrată și multisectorială, pentru a consolida și mai mult valoarea adăugată a abordării LEADER. Unul dintre beneficiile abordării LEADER este acest parteneriat multisectorial care creează conexiuni între diferite domenii și părțile interesate locale, implicând toate părțile zonelor rurale. Acest parteneriat este cheia multor din valoarea adăugată a abordării. Sondajul a dezvăluit în mod clar un parteneriat puternic, cu comunicare atât formală, cât și informală între părțile interesate. Reprezentând unul dintre punctele forte ale programului de stat LEADER în Moldova și adunând atât dezvoltarea rurală, cât și abordarea de jos în sus, acest parteneriat include localnici și potențial uman.

Implementate pe deplin în programul LEADER, cele șapte principii sunt în general bine integrate și promovate în programul de stat și de către părțile interesate ale acestuia. Dincolo de cerința ca GAL-urile să adere la cele șapte principii, acestea sunt în general bine înțelese și adoptate de membri. GAL-urile sunt construite pe parteneriate puternice ale sectoarelor civic, public și privat. GAL-urile dezvoltă, de asemenea, SDL și selectează proiecte relevante pentru a face față provocărilor regiunilor lor. Cu toate acestea, există încă o serie de domenii față de care este necesară o atenție sporită, în special punerea în aplicare a cooperării și inovării de către GAL-uri. În plus, concurența potențială între GAL-uri poate reprezenta o potențială amenințare la adresa dezvoltării corespunzătoare a principiului cooperării. Aceste puncte trebuie să rămână o chestiune de vigilență și trebuie luate în considerare de cei implicați în ecosistemul LEADER.

⁵³ LEADER explicat, Rețeaua PAC-UE, https://eu-cap-network.ec.europa.eu/networking/leader/leader-explained_en

⁵⁴ Legea nr. 50/2021, op. cit.

⁵⁵ Vezi Anexa VII

3. GAL-urile: la intersecția dintre cooperare și competiție

În prezent, în Republica Moldova există 51 de GAL-uri, care acoperă 56% din teritoriul Republicii Moldova. Potrivit Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare, scopul este în cele din urmă acoperirea întregii țări cu GAL-uri în cadrul programului de stat LEADER.⁵⁶ În UE, în 2023, 65% din populația rurală este acoperită de GAL-uri.⁵⁷

Principală preocupare în ceea ce privește crearea GAL-urilor rămâne finanțarea acestora, întrucât este deja insuficientă pentru acoperirea tuturor GAL-urilor: doar 37 de GAL-uri au primit finanțare în primul apel național. Pe parcursul interviurilor, 100% dintre cei intervievați au subliniat insuficiența finanțării drept una dintre principalele dificultăți ale programului de stat LEADER. Domeniul lexical al „fondurilor insuficiente” reprezintă în mod clar o preocupare principală, fiind al doilea cel mai discutat subiect în toate interviurile.

Este important de subliniat aici că acest subiect a fost o chestiune de dezbatere între părțile interesate în timpul efectuării acestui studiu. În primul rând, subiectul este încă dezbătut între donatori, unii încurajând încetarea creării de GAL-uri pentru a se concentra pe cele existente pentru îmbunătățirea și profesionalizarea lor, în timp ce alți donatori sunt în favoarea creării mai multor GAL-uri pentru a acoperi restul țării. De către membrii GAL-urilor, precum și alți actori interesați, în timpul interviurilor au fost exprimate diverse opinii. Membrii GAL în cea mai mare parte cred că GAL-urile ar trebui în continuare create, deoarece fiecare parte a Moldovei ar trebui să aibă dreptul de a utiliza și de a profita de programul de stat. Cu toate acestea, alte părți interesate din ecosistem consideră că GAL-urile nu ar trebui să mai fie create, deoarece finanțarea nu este deja disponibilă pentru toate GAL-urile. Într-adevăr, crearea mai multor GAL-uri va crește concurența, acestea din urmă se vor lupta să primească finanțare, fiind puse în competiție cu GAL-uri mai experimentate. **GAL-urile și SDL-urile lor sunt supuse selecției, deoarece finanțarea este insuficientă pentru a le finanța pe toate.**

Au fost exprimate soluții suplimentare pentru a depăși această problemă, cum ar fi reducerea finanțării primite de GAL sau fuzionarea GAL-urilor împreună pentru a crea altele mai mari care vor avea apoi mai multe capacități și vor permite ca mai multe GAL-uri să primească fonduri.

După cum s-a menționat, fiecare GAL trebuie să aibă o Strategie de Dezvoltare Locală pentru a primi finanțare din apelul național. Finanțarea este destinată pentru două măsuri: prima măsură, reprezentând 20% din fondul total alocat, este dedicată funcționării GAL; a doua măsură reprezentând 80% din finanțare este alocată pentru implementarea proiectelor. **Pe parcursul acestui studiu, imposibilitatea trecerii fondurilor neutilizate de la o măsură la alta a fost semnalată ca fiind o dificultate de către mai mulți actori interesați. Necesitatea pentru o mai mare flexibilitate privind măsurile de dezvoltare și implementarea acestora a fost menționată de multiple ori de către părțile interesate pe parcursul acestui studiu și este așteptată de GAL-uri în fonduri.** Aceste subiecte vor fi dezvoltate în continuare în recomandările acestui studiu.

În cele din urmă, există o varietate importantă în ceea ce privește numărul de proiecte finanțate de GAL-uri, răspunsurile din sondaj mergând de la 8 până la 123 de proiecte per GAL. Prin urmare, există diferențe mari în ceea ce privește capacitățile și expertiza între GAL-uri. Acest studiu a permis echipei

⁵⁶ Treizeci și șapte de GAL-uri obțin finanțare în cadrul programului de stat LEADER în Moldova, op cit.

⁵⁷ Fapte și cifre LEADER: GAL-uri noi pentru 2023-2027, 2023, https://eu-cap-network.ec.europa.eu/news/leader-facts-and-figures-new-lags-2023-2027_en

în mod clar să evidențieze diferențe semnificative între GAL-urile mai vechi și cele mai noi: GAL-urile mai vechi descriu faptul că au primit sprijin din partea donatorilor de la început, ajutându-i să-și dezvolte capacitățile, în timp ce GAL-urile mai noi au trebuit să se descurce independent de la crearea lor.

Diferențele clare în orientări și experiențe sunt factori importanți de luat în considerare, deoarece GAL-urile sunt din ce în ce mai împinse spre concurență din cauza finanțării insuficiente.

Această lipsă de finanțare poate împiedica noile GAL-uri să câștige experiență și să-și aprobe SDL și proiectele. Într-adevăr, GAL-urile stabilesc o strategie, apoi selectează proiecte care contribuie la domeniile definite în SDL-urile lor. Toți respondenții la sondaj consideră că GAL-ul lor răspunde la toate, majoritatea sau unele măsuri identificate în SDL.⁵⁸ Cu toate acestea, au existat unele dezbateri cu privire la selecția dintre GAL-urile din jurul proiectelor. De fapt, unii consideră proiectele foarte relevante și eficiente, în timp ce alte părți interesate au menționat lipsa de profesionalism, impact și sustenabilitate a proiectelor menționate. Profesionalizarea GAL-urilor devine apoi parte a problemei de finanțare, dezvoltarea capacităților fiind realizată prin managementul proiectelor. În consecință, GAL-urile mai recente riscă să se regăsească într-un paradox, fără finanțare pentru a câștiga experiență, dar având nevoie de experiență pentru a-și îmbunătăți șansele de a primi finanțare. În cadrul interviurilor, 67% dintre cei intervievați au subliniat necesitatea profesionalizării GAL-urilor.⁵⁹ Acest neajuns este resimțit și de personalul, care nu are experiență, în timp ce mai mulți actori locali menționează necesitatea formării, astfel subiectul de formare și de consolidare a capacităților fiind unul recurent în interviuri. Acesta din urmă a relevat o nevoie puternică de mai multe resurse, în ceea ce privește personalul, echipamentul, expertiza, formarea sau finanțarea.⁶⁰

În ansamblu, GAL-urile întâmpină mai multe dificultăți, pe fundalul unei lipse de finanțare, ceea ce le face să fie din ce în ce mai puse în competiție, mai degrabă decât în cooperare. Nevoia importantă de profesionalizare și de consolidare a capacității rămâne, de asemenea, un punct important de precauție, deoarece nu poate fi obținută fără finanțare adecvată, dar și resurse, în ceea ce privește personalul și echipamentul. Pe lângă diferențele de expertiză și experiență dintre GAL-uri, numărul lor tot mai mare și finanțările insuficiente, GAL-urile se află acum mai mult ca niciodată la o răscruce, între cooperare și competiție, ca două principii opuse care ar putea avea un impact serios asupra dezvoltării cu succes a programului de stat. Acești factori trebuie luați în considerare îndeaproape de către cei implicați în programul de stat, și vor fi dezvoltați în recomandările acestui studiu.

În concluzie, această evaluare a instrumentului LEADER și a implementării primului program de stat rămâne o perspectivă pozitivă. Programul de stat este întărit de o eficacitate și eficiență incontestabile. Acest program este în mod clar îmbogățit de o bună înțelegere și implementare a abordării LEADER și a principiilor acesteia, de la abordarea de jos în sus până la parteneriatul celor trei sectoare și implementarea SDL. Cu toate acestea, punctele de precauție trebuie luate în considerare cu atenție de către părțile interesate ale umbrelei LEADER, deoarece unele aspecte pot submina aspectele pozitive și sustenabilitatea acestuia. Creșterea concurenței și a dificultăților de finanțare, sustenabilitatea dificilă și lipsa de monitorizare și evaluare – toate reprezintă punctele de care fiecare parte interesată trebuie să țină cont pentru dezvoltarea continuă și prosperă a programului de stat LEADER în Republica Moldova.

⁵⁸ Vezi Anexa VII

⁵⁹ Vezi Anexa VI

⁶⁰ *Ibid.*

**PARTEA 3: Evaluarea concludentă: prezentarea
generală a analizei, constatări cheie, provocări,
recomandări strategice și perspective pentru viitor**

I. Prezentarea generală a analizei

Pentru a ne aminti, această evaluare a fost desfășurată pentru a răspunde la trei obiective::

- O1: Analiza impactului și a valorii adăugate a implementării abordării LEADER la nivel local;
- O2: Evaluarea primului apel implementat în cadrul Programului LEADER (PL) pentru a identifica aspectele care trebuie îmbunătățite sau modificate pentru următoarele ediții;
- O3: Descrierea comprehensivă a ecosistemului LEADER din Republica Moldova și definirea rolurilor actorilor-cheie.

Prima parte a acestui studiu a condus la o cercetare amplă și o privire de ansamblu asupra ecosistemului LEADER din Republica Moldova, prezentând situația generală din țară, originile și implementarea instrumentului LEADER de către donatori, precum și rolul și responsabilitățile fiecărui actor cheie din ecosistem. Această parte a permis echipei de evaluare să îndeplinească cel de-al treilea obiectiv al acestui studiu.

În cadrul acestei prime părți, au fost explicate abordarea și metodologia utilizată pentru acest studiu, precum și ipotezele inițiale pentru a asigura o abordare obiectivă și imparțială în acest studiu.

A doua parte a acestei evaluări a fost menită să ofere constatările, analiza și evaluarea obținute prin acest studiu asupra implementării și impactului abordării LEADER în Moldova. Analiza a fost desfășurată prin evaluarea datelor pentru a oferi o analiză și o interpretare a acestor rezultate de către echipa de evaluare. Aceste rezultate au fost organizate în două părți: una concentrată pe valoarea adăugată și, alta, pe impactul programului LEADER în Moldova.

Prezentarea valorii adăugate a programului LEADER în prima parte a permis evidențierea impactului său economic, social și a rolului său în consolidarea guvernantei locale. Această analiză a permis, de asemenea, evidențierea punctelor slabe care trebuie rezolvate de către actorii ecosistemului LEADER pentru a asigura o mai bună sustenabilitate și implementare a programului LEADER de stat. Cu această primă parte, echipa de evaluare a putut concluziona că programul LEADER în Moldova joacă un rol crucial în îmbunătățirea vieții locuitorilor din mediul rural, realizarea strategiilor naționale și are impact asupra dezvoltării rurale.

Evaluarea abordării LEADER și implementarea programului de stat a fost punctul central al celei de-a doua părți a analizei. Această parte a permis să ne concentrăm în special pe eficiența puternică a programului de stat LEADER și pe buna aplicare de către acesta a celor șapte principii LEADER, răspunzând la recomandările europene. Totuși, această parte a permis, de asemenea, evidențierea unor dificultăți privind GAL-urile, în principal, deoarece lipsa finanțării reprezintă o amenințare la adresa cooperării, riscând ca aceasta să producă o competiție.

Cele două părți au permis echipei de evaluare să îndeplinească primul obiectiv al acestei evaluări, în primul rând analizând impactul și valoarea adăugată, apoi concentrându-se pe implementarea abordării.

În final, ultima parte a acestui studiu s-a concentrat pe evaluarea concludentă, prin sintetizarea principalelor puncte tari și puncte slabe ale programului de stat LEADER, dar și prin oferirea de recomandări pentru identificarea și îmbunătățirea implementării acestuia la standardele europene.

În ansamblu, acest studiu a răspuns principalelor obiective ale acestei evaluări și a permis elaborarea de recomandări pentru îmbunătățirile viitoare ale programului de stat LEADER, pentru consolidarea eficacității și durabilității acestuia, pentru continuarea dezvoltării rurale în Republica Moldova.

II. Evaluarea concludentă

1. Punctele forte ale programului

Pentru a încheia această evaluare, este important să identificăm în mod clar punctele forte și punctele slabe ale programului de stat LEADER în Moldova, pentru a propune o abordare globală, holistică și cuprinzătoare. Într-adevăr, pe parcursul acestui studiu, au fost identificate mai multe puncte tari și puncte slabe.

Fără îndoială, principalul punct forte al programului LEADER este **eficacitatea acestuia**. Așa cum a fost dezvoltat pe parcursul acestui studiu, programul este eficient și eficace, oferind sprijin și finanțare pentru dezvoltarea rurală, pentru dezvoltarea condusă de comunitate, cu feedback excelent din partea ecosistemului său. În plus, programul de stat a permis elaborarea unui program regulat, cu o eficacitate importantă și în rândul principalilor săi actori. Acest program este unic și eficient. Este considerat constant și stabil de către unele părți interesate, o sursă de finanțare pentru GAL-uri, oferind sprijin pe termen lung. Cu toate acestea, afirmația data nu este pe deplin susținută de echipa de evaluare, deoarece programul se confruntă cu unele puncte slabe discutate mai jos.

Acest studiu a permis în special evidențierea **rolului central al AIPA** în coordonarea implementării programului de stat, beneficiind de vasta sa experiență în managementul fondurilor, contribuind la o implementare eficientă și bine organizată, cu o durată rezonabilă de gestionare a circuitului. Majoritatea membrilor GAL-ului confirmă, de asemenea, acest lucru, deoarece toți sunt de acord că acțiunile AIPA privind aprobarea proiectelor și administrarea procesului sunt satisfăcătoare, 32% dintre aceștia calificându-l chiar drept „foarte satisfăcător”⁶¹.

Asistența și **sprijinul Rețelei naționale LEADER** reprezintă, de asemenea, un punct forte principal pentru managerii GAL în implementarea abordării LEADER, toate GAL-urile participante făcând parte din aceasta.⁶²

Unul dintre principalii factori pentru eficacitatea programului LEADER de stat constă și în **unicitatea** acestuia. Programul LEADER de stat este unic în Moldova, oferind GAL-urilor oportunități de finanțare și lucrând la dezvoltarea rurală în întregime.

Alte elemente care confirmă eficacitatea programului este **impactul semnificativ** identificat în acest studiu, în domeniile economic, social și de guvernanță locală, cu o **puternică valoare adăugată** a programului. Această eficacitate și impact pot fi extinse chiar și la alți factori, cum ar fi preocuparea pentru mediu sau protecția patrimoniului cultural, asigurată de proiectele finanțate în cadrul programului.

Potrivit respondenților la sondaj, toți beneficiarii sunt mulțumiți de **sprijinul primit**, făcându-l un punct forte important pentru impactul și credibilitatea programului de stat LEADER.⁶³ În cele din urmă, după cum s-a văzut mai devreme în acest studiu, programul de stat LEADER din Moldova ia în considerare și susține includerea minorităților, a persoanelor vulnerabile, a femeilor și a tinerilor.

Printre principalele puncte forte ale programului LEADER în Moldova sunt **respectarea celor șapte principii ale abordării**, precum și a standardelor europene, acestea reprezentând atuuri importante pentru implementarea programului. Deși factorii spre îmbunătățire rămân, așa cum se

⁶¹ Vezi Anexa VII

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Ibid.*

precizează în acest studiu, principiile de funcționare rămân bine înțelese, implementate și respectate la nivel global în programul de stat.

Pe fondul recentului referendum privind aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, în care 50,43% din voturi au fost pentru, și în fața tensiunii majore dintre pro-europeni și pro-ruși din țară, votul favorabil pentru aderare reprezintă un pas important înainte pentru țară în acest proces. Aderarea țării la abordarea LEADER și la principiile acesteia poate deveni astfel un factor de **întărire a sentimentului european**, dar și de **răspândire a spiritului democratic**, prin **consolidarea abordării de jos în sus și a guvernării locale**. În plus, **cooperarea transnațională** posibilă și încurajată de abordarea LEADER poate contribui la consolidarea legăturilor dintre statele membre și Republica Moldova.

În plus, trebuie menționate alte câteva puncte forte. Una dintre ele constă în **digitalizarea** care are loc în întreg programul, în special prin dezvoltarea platformei Moldova LEADER IT Soft pentru a asigura **o mai bună transparență și comunicare**, dar și pentru a îmbunătăți eficiența și eficacitatea programului de stat, **facilitând procesele de monitorizare și evaluare**. Digitalizarea poate juca, de asemenea, un rol important în **simplificarea procesului administrativ**, dar cel mai important în **asigurarea implementării corecte** a programului LEADER de stat.

În cele din urmă, un ultim punct forte important care trebuie menționat și dezvoltat este importanța programului LEADER pentru **accesarea de fonduri, dezvoltarea întreprinderilor mici, dobândirea experienței și dezvoltarea capacităților**. Experiența și capacitățile locale reprezintă atuuri puternice pentru actorii locali, care vor putea apoi să solicite și alte finanțări și să consolideze dezvoltarea zonelor rurale, gestionând în viitor proiecte cu mai multă eficiență, relevanță și impact.

În concluzie, programul de stat LEADER în Moldova este eficient și eficace, cu puncte forte care confirmă complexitatea și relevanța programului. Cu toate acestea, rămân puncte slabe spre îmbunătățire, în special în ceea ce privește sustenabilitatea programului de stat, puncte care trebuie abordate și cărora actorii ecosistemului LEADER vor trebui să acorde o atenție deosebită pentru a le rezolva.

2. Punctele slabe ale programului

Pe parcursul evaluării și analizei au fost identificate mai multe puncte slabe ale programului. După cum s-a menționat mai devreme în acest studiu, principala lacună a programului de stat, recunoscută și de toate părțile interesate, este **lipsa finanțării**. După cum am văzut pe parcursul acestui studiu, există o lipsă importantă de finanțare, întrucât doar 37 de GAL-uri au fost finanțate în cadrul primului apel, ceea ce face ca celelalte GAL-uri să rămână doi ani fără finanțare de la bugetul de stat. Acest factor reprezintă o amenințare la adresa existenței acestor GAL-uri, deoarece acestea nu își pot realiza strategia sau participa la dezvoltarea rurală fără finanțare.

Această lipsă de finanțare joacă, de asemenea, un rol în dificultatea a GAL-urilor de a gestiona procesele locale, de a se profesionaliza, deoarece sunt nevoite să lupte pentru păstrarea resurselor, a angajaților cu normă întreagă care au experiență și expertiză. **Această nevoie de profesionalizare a GAL-urilor** depinde și de disponibilitatea finanțării și de soluționarea lipsei de resurse. În plus, este

esențial să subliniem că sustenabilitatea nu va fi atinsă fără aceste resurse și fără o echipă instruită regulat care lucrează la programul de stat.

Acest factor poate fi menționat și pentru AIPA, întrucât pe parcursul interviurilor, fără a fi solicitat intervievaților, 43% dintre aceștia **au menționat că AIPA are nevoie de mai mulți angajați și expertiză pentru a consolida capacitățile părților interesate din ecosistemul LEADER.**⁶⁴

Au apărut și remarci în legătură cu organizarea măsurilor finanțate, și anume imposibilitatea de a muta anumite sume alocate de la o măsură la alta, precum și finanțarea administrativă limitată. Această lipsă de resurse financiare are un impact suplimentar asupra posibilității GAL-ului de a angaja personal cu normă întreagă, care ar putea apoi să se specializeze și să atragă alte fonduri pentru GAL.

În plus, lipsa finanțării conduce din ce în ce mai mult GAL-urile către concurență, în loc să încurajeze cooperarea între ele, amenințând nucleul abordării LEADER.

În final, au fost exprimate câteva remarci recurente, precum problema **sistemului de monitorizare și evaluare**, unul dintre principalele puncte slabe pentru eficacitatea și sustenabilitatea programului de stat LEADER. Un sistem de monitorizare și evaluare joacă un rol central în implementarea efectivă a programului de stat și sustenabilitatea acestuia. Prin urmare, această lipsă împiedică îmbunătățirea aplicării proiectelor prin învățarea de la acestea, urmărirea implementării lor și asigurarea sustenabilității lor pe termen lung.

Această lipsă poate fi găsită și în sustenabilitatea planificată a proiectelor și a programului, deoarece în proiecte sunt implementate puține acțiuni pentru a asigura sustenabilitatea odată ce finanțarea se încheie. Această durabilitate neasigurată slăbește programul național LEADER și trebuie să fie o prioritate pentru următorii pași ai programului de stat. Acest factor este întărit de **dependența de donatori pentru finanțarea GAL-urilor și asigurarea dezvoltării acestora**. Această dependență trebuie rezolvată, iar programul de stat trebuie să fie deținut de Republica Moldova pentru a-i asigura sustenabilitatea și eficacitatea.

În plus, unele părți interesate și-au exprimat dificultatea de a înțelege cadrul LEADER, procesele sale și responsabilitățile fiecărui membru al umbrelei LEADER. În cadrul sondajului, întrebări despre principalele puncte de nemulțumire ale beneficiarilor programului LEADER, **complexitatea birocratizării** și volumul de documente au fost menționate de mai multe părți interesate. Într-adevăr, 38% dintre cei intervievați au exprimat **sarcina administrativă** ca fiind o slăbiciune a programului LEADER.⁶⁵

În cele din urmă, opiniile exprimate cu privire la punctele slabe ale programului constau și în **întârzierea transferului și cuantumul contribuțiilor proprii care trebuie asigurate în proiecte**.

Pe parcursul acestei evaluări, au fost identificate câteva puncte slabe ca puncte de precauție, care trebuie luate în considerare cu atenție de către părțile interesate din ecosistemul LEADER. În cadrul programului de stat, cele mai multe probleme semnalate rezultă din dificultăți în finanțare. Altele, cum ar fi sistemul de monitorizare și evaluare sau cadrul de reglementare, necesită îmbunătățiri pentru asigurarea unei comunicări transparente. Toate aceste puncte vor fi supuse recomandărilor din această evaluare concludentă în partea următoare.

⁶⁴ Vezi Anexa VI

⁶⁵ Vezi Anexa VI

III. Recomandări și perspective pentru viitor

Disclaimer: *Echipa de evaluare ar dori să sublinieze că aceste recomandări se completează reciproc, permițând o îmbunătățire generală a programului de stat LEADER. Fiind interconectate, aceste recomandări pot fi totuși aplicate separat.*

1. Lipsă de resurse umane și profesionalizare

După cum subliniază acest studiu, există o lipsă importantă de resurse umane de depășit în cadrul ecosistemului LEADER. Această declarație poate fi aplicată mai multor organizații care participă la programul de stat. În cadrul instituțiilor programului de stat LEADER, AIPA joacă un rol central. Cu toate acestea, pe parcursul acestei evaluări a fost observată o lipsă importantă de resurse umane în cadrul agenției. Echipa de evaluare recomandă deci **consolidarea AIPA prin angajarea de personal suplimentar** pentru a asigura o mai bună eficiență și eficacitate în cadrul instituției.

Adițional, programul LEADER reprezintă un sistem unic, pentru care membrii personalului trebuie să fie instruiți. Prin urmare, există o nevoie importantă de instruire în rândul resurselor umane din programul de stat LEADER și al părților interesate. Echipa de evaluare recomandă **oferirea de formare și învățare profesională cu privire la abordarea și programul LEADER și specificul acestuia angajaților** pentru a asigura expertiza personalului și o eficiență mai bună. Acest lucru se poate face în cadrul atelierelor, sesiuni de formare online etc.

În rândul GAL-urilor rămâne o lipsă importantă de resurse umane și expertiză. Pentru a asigura eficiența acțiunii acestora, **GAL-urile trebuie să fie capabile să angajeze personal cu normă întreagă**, instruit pe programul LEADER, pentru a obține expertiza necesară pentru proiectele care urmează să fie gestionate și pentru a realiza strategiile de dezvoltare locală. Cu toate acestea, pentru a se asigura că GAL-urile sunt capabile să angajeze specialiști și să funcționeze, sunt necesare fonduri mai mari. Aceste fonduri mai mari pot fi furnizate fie prin **acordarea de flexibilitate între cele două măsuri**, pentru a acoperi costurile și resursele administrative ale GAL-urilor, **fie prin creșterea fondurilor totale** acordate GAL-urilor, rezolvând astfel problema lipsei de finanțare.

2. Diversitatea fondurilor: o necesitate pentru sustenabilitate?

După cum s-a exprimat clar în cadrul acestui studiu, o lipsă importantă de finanțare este principala problemă a programului de stat LEADER în Republica Moldova. Pe măsură ce donatorii elaborează strategii de ieșire din LEADER, iar finanțarea lor se apropie de final, acest moment reprezintă oportunitatea și necesitatea ca guvernul să se impună și să susțină programul de stat. Finanțarea din programul de stat totuși rămâne insuficientă, 37 de GAL-uri fiind finanțate în primul apel național, iar în cel de-al doilea apel național - doar 31 din 51 de GAL-uri sunt finanțate. Această lipsă de finanțare reprezintă amenințări semnificative pentru sustenabilitatea programului de stat, deoarece GAL-urile s-au bazat de mult timp pe munca voluntară și acum trebuie să fie capabile să angajeze personal pentru a urmări obiectivele de dezvoltare rurală. În plus, lipsa de finanțare nu numai că întrerupe procesul de dezvoltare a regiunii GAL-urilor, dar poate avea un impact suplimentar asupra propriei lor dezvoltări și a capacităților instituționale, deoarece este riscul ca angajații instruiți să părăsească GAL-ul dacă acesta din urmă nu este finanțat pentru o perioadă mai îndelungată. Unul dintre principalele puncte forte ale abordării LEADER constă în valoarea adăugată și încrederea construită cu populația și diversele comunități. Lipsa finanțării și incapacitatea GAL-urilor de a susține proiecte pot determina populația

din Moldova rurală să-și piardă încrederea pe care o acordă GAL-urilor și încrederea în programul de stat LEADER.

Pentru a răspunde la această întrebare esențială, pot fi implementate mai multe soluții. Prima și principală soluție ar fi creșterea finanțării globale acordate de Minister. Întrucât în prezent se evaluează funcționarea programului de stat LEADER, o creștere a bugetului global, un obiectiv final ar fi **majorarea treptată a sumei de la 5% până la 10% acordată programului de stat LEADER**. Aceasta ar reprezenta cea mai eficientă și semnificativă soluție pentru problema centrală de lipsă a finanțării.

Între timp, GAL-urile sunt încurajate de echipa de evaluare să-și **dezvolte procesele pentru a atrage finanțare și din alte surse, cum ar fi granturi regionale, granturi naționale, parteneriate cu bănci și chiar filantropii**. Acest lucru se poate face și prin adoptarea unei abordări multi-fond, îndreptându-se din ce în ce mai mult către diversificarea finanțării, pentru a depinde mai puțin de finanțarea ministerului. Acest proces este, de asemenea, din ce în ce mai frecvent în Uniunea Europeană, deoarece GAL-urile se îndreaptă către finanțare multiplă pentru a asigura și sprijini mai multe proiecte și pentru a extinde tipurile de proiecte sprijinite. O abordare multi-fond, similară cu cea europeană, ar putea fi creată la nivel național, consolidată de mai multe ministere și politici de finanțare a programului de stat LEADER. Utilizarea unui număr mai mare de fonduri din diverse surse va fi o necesitate pentru a asigura sustenabilitatea programului de stat LEADER în Moldova.

3. O metodă mai bună de monitorizare și evaluare

După cum s-a menționat anterior, nu există un sistem adecvat de monitorizare și evaluare (M&E) în vigoare la momentul redactării acestui studiu. Un sistem corespunzător care să fie utilizat la nivel național ar asigura realizarea eficientă a SDL și implementarea corectă a programului de stat LEADER. Deși este în prezent în curs de dezvoltare, se pare că nu toate GAL-urile sunt la curent cu această evoluție. Echipa de evaluare **recomandă consolidarea comunicării și a transparenței** pentru a asigura accesul la informații și la astfel de sisteme și modele pentru toate GAL-urile. Un sistem național este esențial pentru a asigura date și evaluări coerente de-a lungul anilor, dar poate rămâne flexibil pentru a permite GAL-urilor să-l adapteze la comunități și specificitatea lor.

În timpul dezvoltării unui astfel de sistem, echipa de evaluare recomandă insistent luarea în considerare a următoarelor sugestii. Aceste recomandări se bazează pe sistemul utilizat în Franța. Aceasta din urmă este o abordare regională, dar un sistem M&E național poate fi utilizat și în alte țări ale UE.

Sistemul de evaluare și monitorizare ar trebui să aibă mai multe obiective: trebuie să verifice dacă SDL răspunde nevoilor locale, oferă soluții inovatoare și implementează acțiuni durabile... În plus, trebuie să utilizeze o abordare cuprinzătoare a dezvoltării locale, ținând cont de schimbările acestea, indiferent dacă acestea sunt climatice, demografice, sociale etc.

Adițional, **echipa de evaluare recomandă evaluarea activităților de coordonare ale GAL, a implementării abordării LEADER și a valorii adăugate a acesteia.**

Evaluările intermediare sunt esențiale și vor ajuta la ajustarea și adaptarea proceselor în timpul perioadei de programare, acolo unde este necesar. Această evaluare trebuie să evalueze

rezultatele obținute în comparație cu obiectivele stabilite din SDL, să evidențieze punctele tari și punctele slabe pentru a permite o autoevaluare, precum și să evidențieze zonele de îmbunătățire.

4. Un ecosistem LEADER profesionalizat și instruit

După cum au menționat părțile interesate, dar a fost indicat și de echipa de evaluare, **ecosistemul LEADER trebuie să fie profesionalizat și instruit**. Acest element trebuie direcționat în special către GAL-uri și alte părți interesate. GAL-urile se străduiesc să răspundă la lipsa resurselor umane. În plus, acestea s-au bazat de mult timp pe munca voluntară. Totuși, această muncă voluntară trebuie să înceteze, pentru a face loc angajărilor, cu specialiști dedicați muncii GAL și programului de stat LEADER. În plus, în fața lipsei de finanțare, GAL-urile riscă acum să-și piardă încrederea populației rurale, sau chiar să dispară complet, deoarece nu pot continua să existe fără a fi deloc finanțate.

Pentru a asigura eficiența programului LEADER, a îndeplini obiectivele strategice naționale de dezvoltare rurală, GAL-urile trebuie tratate ca o piatră de temelie a programului LEADER de stat, cu angajați cu normă întreagă, experți și instruire. Acest argument este întărit și mai mult de unele deficiențe semnalate în timpul acestui studiu, față de relevanța proiectelor selectate de GAL-uri. Expertiza și profesionalizarea GAL-urilor asigură deschiderea drumului către proiecte mai calitative și mai eficiente și, în cele din urmă, consolidarea dezvoltării rurale. Echipa de evaluare recomandă deci **oferirea GAL-urilor mijloacele de a angaja personal cu normă întreagă**, astfel soluționând lipsa de resurse umane și de finanțare.

Echipa de evaluare recomandă, de asemenea, instituțiilor de stat și Rețelei Naționale de Dezvoltare Rurală LEADER **să ofere formare și învățare profesională membrilor GAL** pentru a asigura înțelegerea abordării și a programului de stat LEADER, precum și pentru a asigura participarea lor efectivă la dezvoltarea rurală. Echipa de evaluare recomandă, de asemenea, ca **la dispoziția GAL-urilor să fie puși experți care să-i îndrume**, consolidând expertiza oferită GAL-urilor, mai ales atunci când acestea sunt în curs de creare sau abia la început de cale. Această formare ar permite, de asemenea, compensarea diferențelor de experiență și expertiză dintre GAL-urile noi și cele mai vechi, pentru a asigura o abordare mai echitabilă.

5. Simplificare: reducerea sarcinii administrative

Pentru a asigura eficacitatea programului de stat LEADER, **echipa de evaluare recomandă, de asemenea, reducerea sarcinii administrative asociate cu programul de stat**. După cum a fost dezvăluit în cadrul acestui studiu, procesul de participare la programul de stat LEADER poate fi complex, iar GAL-urile s-au exprimat cu privire la mai multe dificultăți. Una dintre principalele dificultăți constă în diferitele limbi care pot fi solicitate pentru depunerea documentelor oficiale, documentația putând fi solicitată și/sau depusă fie în limba română, fie în rusă. În ciuda pasului făcut către GAL-uri de către MAIA prin traducerea tuturor modelelor în limba rusă, **echipa de evaluare recomandă asigurarea unui proces administrativ mai ușor, a avea o discuție oficială între guvern, GAL-uri, AIPA și Rețea pentru a determina dacă documentele oficiale ar trebui sau nu să fie acceptate în ambele limbi**.

Procesul de digitalizare este unul în creștere, cu platforma MLIS în curs de dezvoltare. **Digitalizarea este recomandată de echipa de evaluare, așa cum poate avea un rol major în simplificarea procesului administrativ**, în adunarea și păstrarea documentației și în gestionarea proceselor într-o singură platformă online.

În plus, în timpul acestui studiu, a fost identificată o anumită incertitudine cu privire la procesele administrative în rândul părților interesate. Pentru a asigura o mai bună înțelegere și pentru a participa la reducerea poverii administrative, **echipa de evaluare recomandă crearea unor linii directoare suplimentare** care să întărească accesibilitatea la programul de stat LEADER și să asigure înțelegerea acestuia.

În cele din urmă, simplificarea procesului administrativ poate avea, de asemenea, un rol în facilitarea și accelerarea procesării datelor și a plăților.

6. Promovare mai puternică: o voce comună pentru probleme comune

Ecosistemul LEADER se confruntă cu mai multe provocări, multe din acestea fiind împărtășite de toți sau de majoritatea membrilor ai umbrelei LEADER. **Echipa de evaluare recomandă tuturor actorilor ecosistemului LEADER să consolideze comunicarea și să găsească soluții comune.**

În plus, **echipa de evaluare recomandă GAL-urilor să dezvolte o promovare mai puternică**, bazându-se pe sprijinul tehnic al organizațiilor precum Rețeaua Națională de Dezvoltare Rurală LEADER. Echipa recomandă utilizarea acestei platforme pentru a găsi o voce comună care să exprime problemele comune și să fie auzită la un nivel înalt, astfel încât să poată fi găsite soluții. Platformele și organizațiile precum RNDRL trebuie să își asume un rol de sprijin, nu doar financiar, ci și tehnic.

7. O necesitate potențială pentru revizuirea cadrului legal

Pentru a răspunde principalelor puncte slabe ale programului de stat LEADER, trebuie implementate unele modificări în cadrul normativ. Pe lângă recomandările anterioare, **echipa de evaluare recomandă revizuirea cadrului programului de stat LEADER în ansamblu**: elaborarea unor linii directoare și reglementări clare pentru fiecare parte interesată, dar și specificarea rolurilor asumate de fiecare actor, oferind un cadru clar cu responsabilități distincte și contacte. Revizuirea cadrului va contribui la ușurarea sarcinii administrative, deoarece aceste recomandări se completează reciproc.

Pe de altă parte, **echipa de evaluare recomandă ca structura juridică a programului național să fie revizuită** pentru a o alinia la problemele actuale, cum ar fi acordarea de flexibilitate suplimentară în măsurile 1 și 2.

8. Comunicare mai bună prin digitalizare

După cum s-a menționat deja, programul LEADER de stat și părțile interesate trebuie să își îmbunătățească comunicarea. Această comunicare joacă un rol major în asigurarea implementării corespunzătoare a abordării LEADER, diseminarea rezultatelor proiectelor, bună cooperare, dar și asigurarea transparenței la fiecare etapă a proiectelor.

O comunicare mai bună poate fi realizată prin digitalizare. Respectiv, **echipa de evaluare recomandă să se continue procesul de digitalizare** și să se asigure că fiecare parte interesată beneficiază de un nivel egal de digitalizare. Digitalizarea programului LEADER de stat poate și trebuie să fie un factor principal pentru îmbunătățirea transparenței și a comunicării.

Întru consolidarea comunicării, **echipa de evaluare recomandă ca transparența să fie unul dintre obiectivele cheie în cadrul programului LEADER de stat și îmbunătățirea acestuia**, pentru a asigura implementarea corectă a programului de stat, schimbul de informații și bune practici precum și respectarea abordării LEADER. Transparența va asigura pentru procesele de monitorizare și evaluare capacitatea de a verifica utilizarea corespunzătoare a granturilor. De asemenea, reprezintă un element cheie pentru construirea încrederii între părțile interesate, dar și față de populație.

Încrederea populației rurale în programul de stat LEADER trebuie consolidată. **Echipa de evaluare recomandă îmbunătățirea comunicării cu locuitorii din mediul rural**, prin participarea la procesele menționate mai sus, dar și prin implementarea mai multor campanii de informare. GAL-urile trebuie să-și consolideze eforturile de comunicare față de populația rurală pe care o acoperă, întreprinderile locale și reprezentanții aleși, iar acest lucru trebuie susținut atât de rețeaua națională rurală, cât și de minister. Ministerul trebuie să ajute și atunci când vine vorba de sensibilizarea autorităților locale.

În cele din urmă, pentru a asigura implementarea corespunzătoare a programului de stat LEADER și eficacitatea acestuia, **echipa de evaluare recomandă îmbunătățirea comunicării între părțile interesate**, în special între GAL-uri și localnici, între GAL-uri, dar și între GAL-uri și Minister. Această comunicare mai bună poate fi realizată prin recomandările de mai sus, precum și prin consolidarea spiritului de promovare și advocacy.

9. Obiectivul final pentru sustenabilitate

În cele din urmă, principala dezbatere pe parcursul acestei evaluări a fost sustenabilitatea programului de stat LEADER în Republica Moldova. Rămân două posibilități principale pentru a asigura sustenabilitatea acestuia.

Acest studiu demonstrează clar impactul și eficacitatea programului LEADER, îmbunătățind condițiile de viață pentru Moldova rurală, jucând un rol central în atingerea obiectivelor de dezvoltare rurală. Acest impact nu ar fi atins fără programul LEADER și, în special, fără activitatea GAL în Moldova rurală. Cu toate acestea, acest impact nu poate fi atins fără finanțare, deja insuficientă pentru finanțarea tuturor GAL-urilor. Întrucât strategia națională exprimată de guvern este să acopere întregul teritoriu al Republicii Moldova, pentru ca GAL-urile să fie eficiente și cu impact, **va exista o nevoie clară de creștere a finanțării la nivel de stat, în timp ce GAL-urile trebuie să se îndrepte simultan către multifinanțare**. Fără această creștere a finanțării, crearea GAL-urilor nu va fi sustenabilă. Cu toate acestea, **crearea unor GAL-uri suficiente pentru a acoperi întregul teritoriu este un pas cheie în atingerea obiectivelor naționale strategice pentru dezvoltarea rurală**.

Pe de altă parte, **întreruperea creării de GAL-uri va permite concentrarea pe cele existente, deși soluții financiare rămân încă de găsit**. Cu toate acestea, această decizie ar reprezenta atunci un obstacol major în realizarea strategiilor naționale. În plus, **această decizie ar priva restul Moldovei rurale de a beneficia de acest program de stat de dezvoltare a regiunii lor. O astfel de decizie ar**

avea, de asemenea, un impact semnificativ asupra cooperării dintre GAL-uri, sporind și mai mult concurența.

Echipa de evaluare recomandă continuarea creării GAL, găsirea de surse suplimentare de finanțare și creșterea finanțării la nivel de stat. Cele mai multe provocări enumerate în acest studiu, cum ar fi profesionalizarea GAL-urilor sau relevanța proiectelor, pot fi soluționate prin rezolvarea dificultăților de finanțare și prin consolidarea sprijinului și a profesionalizării părților interesate. Programul de stat LEADER are un rol central în atingerea obiectivelor naționale și în dezvoltarea rurală. Pe măsură ce țara intră oficial în procesul de aderare la UE, programul de stat LEADER poate acționa ca argument în favoarea aderării. Când procesul de aderare va fi în cele din urmă validat, acest program de stat va deveni parte integrantă a LEADER la scară europeană.

IV. Provocări întâmpinate

Pe parcursul acestui studiu, au fost întâlnite o serie de provocări. Acestea au trebuit rezolvate sau adaptate pentru a asigura finalizarea cu succes a studiului. Prima provocare întâmpinată de echipa de evaluare a fost o întrerupere a calendarului proiectului, provocând o întârziere de 3 luni în lansarea evaluării. Această întârziere a determinat echipa de evaluare să își revizuiască calendarul pentru a se asigura că proiectul ar putea fi finalizat într-un interval de timp mai scurt. Cu toate acestea, ca urmare a bunei organizări și a implicării puternice a echipei de evaluare, evaluarea implementării programului de stat LEADER în Moldova a fost finalizată la timp.

O a doua provocare care a apărut în timpul studiului a fost bariera lingvistică. Majoritatea cercetărilor au fost efectuate în limba engleză. Cu toate acestea, întrucât engleza nu este vorbită de toți cei implicați în program în Moldova, a trebuit să se țină cont de o barieră lingvistică. Această barieră a fost întărită de diversitatea limbilor vorbite în Moldova, preponderent româna și rusă. Cu toate acestea, datorită sprijinului membrilor Comitetului de Coordonare pentru interviurile și traducerile în limba română, angajarea unui traducător pentru interviurile în limba rusă și utilizarea instrumentelor de traducere online pentru sondajele transmise în limba română, echipa de evaluare a reușit depășirea barierelor lingvistice pentru a asigura o bună înțelegere de către toate părțile interesate.

O altă dificultate întâmpinată de echipa de evaluare a fost realizarea corectă a sondajului. Pentru a îndeplini obiectivele acestui studiu, sondajul a trebuit să fie redactat în așa fel încât să fie foarte complet, cuprinzând toate informațiile esențiale. Prin urmare, acesta a fost foarte lung, ceea ce ar fi putut fi o piedică pentru respondenți. În plus, întrucât managerii GAL nu cunoșteau echipa de evaluare, acest factor a reprezentat o provocare suplimentară pentru diseminarea și colectarea răspunsurilor la acest sondaj. În cele din urmă, ultima provocare întâlnită a ținut de secțiunile descriptive, unde au răspuns mai puțini respondenți. Această provocare a fost adaptată de membrii echipei, bazându-se mai mult pe răspunsurile de alegere pentru acest studiu și obținând informații suplimentare și descriptive în timpul interviurilor. Ca urmare a tuturor acestor provocări, sondajul a primit un total de 26 de răspunsuri, mai puțin decât obiectivul stabilit pentru acest studiu.

Obținerea de informații prin sondaje și interviuri a reprezentat și o provocare în ceea ce privește stabilirea contactului cu părțile interesate din anumite regiuni, în special în Găgăuzia. Drept urmare, vocile actorilor din aceste regiuni păreau a fi puse la o parte și a fost dificil de a stabili contactul. Cu toate acestea, în timpul celei de-a doua deplasări de mobilitate organizată în Moldova, echipa de evaluare a putut să viziteze GAL-urile din Găgăuzia pentru a obține feedback-ul acestora. Așadar, pentru dezvoltarea programului de stat, este important să se asigure că toți actorii interesați din toate regiunile Moldovei sunt ascultați.

În cele din urmă, înființarea programului de stat LEADER în Moldova implică multe părți interesate, mulți oameni din diferite organizații. Toți acești oameni aveau, așadar, opinii și interese diferite și multe grupuri de interese erau în joc. Una dintre provocările în realizarea acestei evaluări a fost, prin urmare, asigurarea faptului că analizele și rezultatele furnizate sunt cât mai imparțiale posibil, în ciuda potențialelor conflicte de interese ale informațiilor părtinitoare.

Cu toate acestea, **echipa de evaluare Leader France consideră că a depășit cu succes toate provocările cu care s-a confruntat în furnizarea unei evaluări neutre care să fie în interesul viitorului programului de stat LEADER în Republica Moldova.**

V. LEADER în alte țări

Această comparație evidențiază atât asemănările în ceea ce privește aderarea la structurile ghidate de UE, cât și adaptările specifice pe care le-a făcut fiecare țară pentru a se potrivi cu contextele locale. Echipa de evaluare încearcă aici să evidențieze implementarea abordării LEADER în alte țări din UE și din afara UE.

Aspectul	Moldova	Serbia	Macedonia de Nord	Lituania (UE)
Implicarea donatorilor	Sprijinit inițial de fondurile partenerilor externi, cum ar fi sprijinul din partea UE, Polish Aid, USAID și guvernele german și austriac.	Nicio implicare a donatorilor în dezvoltarea programului LEADER.	Sprijinit de fondurile partenerilor externi, precum Cooperarea Internațională Germană și USAID.	Sprijinit de fondurile structurale ale UE în timpul fazei sale inițiale de implementare. În fazele incipiente (2004–2006), fondurile UE au acoperit activități de consolidare a capacităților pentru formarea GAL-urilor și dezvoltarea proiectelor-pilot.
Legislație și sprijin	Din 2021, GAL-urile sunt înregistrate ca persoane juridice, iar programul LEADER a devenit național/de stat în 2022, ca parte a politicii MAIA pentru dezvoltare rurală.	Modificarea Legii agriculturii și dezvoltării rurale pentru implementarea SDL în 2013, înaintea primului apel public din 2019.	GAL-urile sunt oficializate ca persoane juridice și înregistrate în registrul GAL al Ministerului Agriculturii, Pădurilor și Economiei Apelor (MAFWE). Programul LEADER este reglementat în Legea națională cu privire la agricultură și dezvoltarea rurală.	Abordarea LEADER a fost integrată în Programul Național de Dezvoltare Rurală (PNDR) al Lituaniei din 2004, cu GAL-urile oficializate ca asociații conform dreptului civil. Acest cadru legal asigură conformitatea cu politicile UE și naționale de dezvoltare rurală.
Finanțare bugetară	Programul de stat LEADER este finanțat acum din fondurile	Deocamdată, programul este susținut doar de Proiectele Naționale de	LEADER nefiind încă funcțional ca măsură în programele de	5-7% din bugetul PNDR al Lituaniei sunt alocate pentru LEADER. Finanțat integral din contribuțiile UE și

	naționale, până la 5% din Fondul Național pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală al Republicii Moldova.	consolidare a capacităților inițiale, în așteptarea acreditării de la IPARD pentru 2025.	dezvoltare rurală, deci nu este sprijinit financiar din partea statului. Deocamdată, programul este susținut doar de Proiectele Naționale pentru consolidarea capacității inițiale, în așteptarea acreditării de la IPARD.	naționale. Finanțarea include o combinație de contribuții UE (până la 85%) și cofinanțare națională (15%). GAL-urile primesc sprijin pentru costurile operaționale și implementarea SDL.
Reglementare GAL	GAL-urile sunt reglementate în componența și guvernarea lor de Legea nr. 50/2021. Acestea sunt, de asemenea, ghidate de un Ghid oficial pentru GAL-uri.	Nu există legi specifice pentru GAL-uri, cu excepția Legii privind agricultura și dezvoltarea rurală menționată mai sus, care ghidează GAL-urile care urmează să fie finanțate prin IPARD.	GAL-urile sunt înregistrate ca organizații neguvernamentale în registrul central. Există și legi specifice privind pregătirea și implementarea SDL, dar și condițiile de înregistrare a GAL-urilor în registrul MAFWE.	GAL-urile urmează directivele UE cu reguli naționale de guvernare și responsabilitate.
Structura și guvernarea GAL	Componența conform reglementărilor UE, cu cele trei sectoare reprezentate în mod egal.	Componența conform reglementărilor UE, cu cele trei sectoare reprezentate în mod egal și procente minime pentru tineret și femei.	Componența conform reglementărilor UE, cu cele trei sectoare reprezentate în mod egal, precum și tineri și femei reprezentate.	Se aliniază cerințelor UE, inclusiv reprezentarea sectoarelor economice, sociale și publice.
Funcționarea GAL	A început cu 8 GAL-uri pilot în 2016 până la	Au fost înființate 21 de GAL-uri după	Au fost înființate și	49 de GAL-uri în funcțiune, care acoperă toate zonele rurale.

	40 până în 2022, implementând peste 850 de proiecte. În prezent, există 51 de GAL-uri.	apelul public din 2019.	înregistrate 8 GAL-uri.	
Programul IPARD III	Nu se aplică Moldovei, deși instrumentul LEADER operează cu inițiative UE.	Sprijinul pentru abordarea LEADER este oferit în cadrul IPARD III și măsurile sale 9 (asistență tehnică) și 5 (sprijin pentru implementare).	Sprijinul pentru abordarea LEADER este oferit în cadrul IPARD III și măsurile sale 9 (asistență tehnică) și 5 (sprijin pentru implementare).	Nu se aplică. Pe deplin integrat în implementarea națională de către Lituania a politicilor rurale ale UE.
Statutul de acreditare	Implementat pe deplin și recunoscut la nivel național, susținut de fonduri naționale și încă de unii parteneri de dezvoltare externi.	IPARD III în așteptarea acreditării pentru sprijinirea finanțării.	IPARD III în așteptarea acreditării pentru sprijinirea finanțării.	Acreditat pe deplin ca parte a politicilor UE de dezvoltare rurală.
Principiile LEADER și SDL	Cele șapte principii sunt aliniate cu UE și sunt pe deplin integrate în reglementări și SDL.	Cele șapte principii sunt aliniate cu UE și sunt integrate ca parte a SDL.	Cele șapte principii sunt aliniate cu UE și sunt integrate ca parte a SDL, în ciuda resurselor financiare limitate și a lipsei de angajament din partea părților interesate locale.	Pe deplin aliniat la cele șapte principii ale UE; baza pentru crearea și implementarea SDL.
Monitorizare și evaluare	Un proces de monitorizare și	Comitetul de Monitorizare	Nu există niciun sistem.	Un sistem național bine stabilit monitorizează

	evaluare este în proces de dezvoltare la nivel național pentru a fi utilizat de părțile interesate.	IPARD III oferă informații, dar nu evaluează.	Comitetul de Monitorizare IPARD III oferă informații, dar nu evaluează.	performanța GAL și evaluează anual rezultatele SDL. Ministerul Agriculturii, în colaborare cu GAL-urile, urmărește progresul SDL și implementarea proiectelor. Rapoartele sunt prezentate în mod regulat către UE.
Evaluarea SDL	SDL sunt evaluate de un comitet național de evaluare, inclusiv AIPA și MAIA, pentru selecția lor în baza unei grile de selecție.	SDL sunt evaluate de experți externi în baza anumitor criterii (tineri, femei, zone protejate etc.).	N/A	SDL sunt evaluate de Ministerul Agriculturii în colaborare cu părțile interesate, concentrându-se pe impactul socio-economic și de mediu.

Bibliografie

Documente legislative:

- *Legea nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală*, Parlamentul Republicii Moldova, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144148&lang=ro
- *Legea nr. 50 din 09.04.2021 privind Grupurile de Acțiune Locală*, Parlamentul Republicii Moldova
- *Hotărârea Guvernului nr. 277 din 27.04.2022 cu privire la aprobarea Regulamentului privind acordarea subvențiilor în avans pentru dezvoltarea locală prin implementarea Programului LEADER*, Guvernul Republicii Moldova, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131109&lang=ro
- *Regulamentul de funcționare a Comisiei de selectare și aprobare, Anexa nr. 2 la Ordinul Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare nr. 75/2022*
- *Hotărârea Guvernului nr. 391/2022 privind informarea cadastrală a activităților agricole*, Guvernul Republicii Moldova
- *Legea nr. 71 din 31.03.2023 cu privire la subvenționarea în agricultură și mediul rural*, Parlamentul Republicii Moldova, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144143&lang=ro
- *Strategia Națională de Dezvoltare Agricolă și Rurală (SNDAR 2023-2030)*, Guvernul Republicii Moldova, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136318&lang=ro
- *Strategia Națională de Dezvoltare Moldova – 2030*, Baza de date FAOLEX, <https://faolex.fao.org/docs/pdf/mol223409.pdf>
- *Strategii de Dezvoltare Locală, Grupuri de Acțiune Locală, 2023-2024*
- *Hotărârea Guvernului nr. 509 din 17.07.2024 pentru aprobarea Regulamentului resursei informaționale formată din Sistemul Informațional „Moldova LEADER IT Soft” (MLIS)*, Guvernul Republicii Moldova
- *Regulamentul de organizare și funcționare a Comitetului de Monitorizare, Anexa nr. 2 la Ordinul Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare nr. 77/2024*

Rapoarte:

- *Raport privind gestionarea Fondului Național pentru Dezvoltarea Agriculturii și Mediului Rural*, AIPA, 2023
- *Evaluarea finală externă a proiectului „Moldova Rural LEADER Project”, finanțat de USAID și Polish Aid*, Strategicus, 07/2023
- *Indicatori generali privind implicarea femeilor*, Rețeaua Națională de Dezvoltare Rurală LEADER

- LEADER în Republica Moldova, Rețeaua Națională de Dezvoltare Rurală LEADER, 2023

Articole:

- *Ocuparea forței de muncă în agricultură (% din totalul ocupării forței de muncă) (estimare OIM modelată)* – Moldova, Banca Mondială, <https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS?locations=MD>
- *Populația refugiată pe țară sau teritoriu de origine* – Moldova, Banca Mondială, <https://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG.OR?locations=MD>
- *Incluziunea socială*, Banca Mondială, <https://www.worldbank.org/en/topic/social-inclusion>
- *Calitatea vieții și bunăstarea merg adesea mână în mână*, INSEE, 2013, <https://www.insee.fr/en/statistiques/1281415>
- *Software-ul Moldova LEADER IT, dezvoltat cu asistența UE, trece în faza de testare în rândul părților interesate*, EU4Moldova, <https://eu4moldova.eu/moldova-leader-it-software-developed-with-the-eu-assistance-undergoes-the-testing-phase-among-stakeholders/>
- *În Moldova, turismul rural accelerează creșterea economică locală*, PNUD, <https://www.undp.org/moldova/blog/moldova-rural-tourism-puts-local-economic-growth-fast-track>
- *Rețeaua națională LEADER din Republica Moldova pentru dezvoltare rurală durabilă*, RNDRL, <https://leaderin.md/en/12552-2/>
- *Treizeci și șapte de grupuri de acțiune locală primesc finanțare prin Programul LEADER în Moldova*, Agenția Informațională de Stat Moldpres, <https://www.moldpres.md/en/news/2024/09/20/24007492>
- *LEADER explicat*, Rețeaua EU-PAC, https://eu-cap-network.ec.europa.eu/networking/leader/leader-explained_en

Anexe

Anexa I: Protocolul interviului semi-structurat pentru partenerii de dezvoltare externi

Anexa II: Protocolul interviului semi-structurat pentru autoritățile publice centrale

Anexa III: Protocolul interviului semi-structurat pentru managerii GAL

Anexa IV: Protocolul interviului semi-structurat pentru alți parteneri

Anexa V: Protocolul interviului semi-structurat SFPL

Anexa VI: Analiza interviurilor

Anexa VII: Modelul sondajului și rezumat

Anexa I - Protocolul interviului semi-structurat pentru partenerii de dezvoltare externi

Perioada țintită:

2016 - 2023: implementat în apeluri și fonduri ale mai multor donatori (USAID, Polish Aid și fonduri UE)

2022 – 2023: primul apel al programului de stat LEADER, finanțat din Fondul Național pentru Dezvoltarea Agriculturii și Mediului Rural (fonduri publice)

Întrebări generale

2016-2023

1. În general, cât de eficientă considerați abordarea LEADER în atingerea obiectivelor de dezvoltare rurală?
2. Care sunt punctele forte și punctele slabe ale abordării LEADER, așa cum este implementată în această țară?
3. Cum ar putea fi îmbunătățită implementarea abordării LEADER pentru a răspunde mai bine nevoilor locale?
4. Puteți descrie mecanismele de coordonare între donatori dacă au existat, în perioada 2016-2023, și în trecerea la apelul național?
5. Ați realizat o evaluare a programului anterior? Dacă da, ați putea să o împărtășiți?

2022-2023

1. Ați fost implicat în a ajuta la organizarea primului apel național și, dacă da, cum?
2. Aveți vreun rol acum în apelul guvernamental?
3. Credeți că primul apel național ajută deja să răspundă la unele dintre problemele care au fost identificate în aplicarea metodei de către donatori?
4. Care sunt punctele forte și punctele slabe ale abordării LEADER, astfel cum este implementată de apelul național? Vedeți ceva care ar putea fi deja îmbunătățit la al doilea apel?

Asigurarea respectării celor 7 principii LEADER

SDL bazat pe teritoriu (2016-2023)

1. Ce criterii au fost folosite pentru a identifica perimetrul unui Grup de Acțiune Locală ?
2. Care au fost criteriile de selecție ale SDL?

Pentru secțiunile de mai jos, intervievații vor fi rugați să evidențieze diferența dintre 2016-2023 și 2022-2023, dacă este cazul

3. Elaborarea și implementarea de jos în sus a strategiilor –
 1. În ce măsură abordarea LEADER a îmbunătățit guvernanta locală și participarea la procesele de luare a deciziilor?
 2. A jucat USAID/PNUD în perioada 2016-2023 sau guvernul în 2022-2023 un rol în crearea SDL? În selecția proiectelor? Dacă da, în ce măsură? A avut acest lucru un impact asupra proceselor de luare a deciziilor la nivel de GAL?
4. Parteneriatul public-privat
 1. Cum se formează grupurile de acțiune locală (GAL) și care sunt membrii cheie?
 2. Ce rol joacă întreprinderile private și organizațiile societății civile în cadrul GAL-urilor?

Anexa II - Protocolul interviului semi-structurat pentru autoritățile publice centrale

Întrebări generale

2016-2023

1. În general, cât de eficientă considerați abordarea LEADER în atingerea obiectivelor de dezvoltare rurală?
2. Care sunt punctele forte și punctele slabe ale abordării LEADER, așa cum este implementată în această țară?
3. Cum ar putea fi îmbunătățită implementarea abordării LEADER pentru a răspunde mai bine nevoilor locale?

2022-2023

1. Credeți că primul apel național ajută deja să răspundă la unele dintre problemele care au fost identificate în aplicarea metodei de către donatori?
2. Care sunt punctele forte și punctele slabe ale abordării LEADER, astfel cum este implementată de apelul național? Vedeți ceva care ar putea fi deja îmbunătățit la al doilea apel?

Asigurarea respectării celor 7 principii LEADER

SDL bazat pe teritoriu (2016-2023)

1. Ce criterii au fost folosite pentru a identifica perimetrul unui Grup de Acțiune Locală ?
2. Care au fost criteriile de selecție ale SDL?
3. Elaborarea și implementarea de jos în sus a strategiilor –
 1. În ce măsură abordarea LEADER a îmbunătățit guvernanta locală și participarea la procesele de luare a deciziilor?
 2. A jucat USAID/PNUD în perioada 2016-2023 sau guvernul în 2022-2023 un rol în crearea SDL? În selecția proiectelor? Dacă da, în ce măsură? A avut acest lucru un impact asupra proceselor de luare a deciziilor la nivel de GAL?
4. Parteneriatul public-privat
 1. Cum se formează grupurile de acțiune locală (GAL) și care sunt membrii cheie?
 2. Ce rol joacă întreprinderile private și organizațiile societății civile în cadrul GAL-urilor?
 3. Ce măsuri au fost utilizate pentru implicarea localnicilor în dezvoltarea abordării LEADER pe teren?
5. Networking: Cum este facilitată crearea de rețele între diferite teritorii și părți interesate?
6. Inovația
 1. Cum este definită inovația de către guvern? Cum a fost încurajată inovația în SDL și proiecte?

Eficacitate/Eficiență

1. Din punctul dumneavoastră de vedere, activitatea GAL-urilor a avut un impact asupra teritoriilor locale? Impactul de mediu, social și economic. Vă rugăm să răspundeți în ceea ce privește perioada de până la 2022 și pentru programul național
2. Cum a influențat abordarea LEADER ocuparea forței de muncă în rândul tinerilor, angajarea femeilor și antreprenoriatul? Vă rugăm să răspundeți în ceea ce privește pre-2022 și pentru programul de stat

Anexa III - Protocolul interviului semi-structurat pentru managerii GAL

Perioada țintită:

2016 - 2023: implementat în apeluri și fonduri ale mai multor donatori (USAID, Polish Aid și fonduri UE)

2022 – 2023: primul apel al programului de stat LEADER, finanțat din Fondul Național pentru Dezvoltarea Agriculturii și Mediului Rural (fonduri publice)

Întrebări generale

2016-2023

1. În general, cât de eficientă considerați abordarea LEADER în atingerea obiectivelor de dezvoltare rurală?
2. Care sunt punctele forte și punctele slabe ale abordării LEADER, așa cum este implementată în această țară?
3. Cum ar putea fi îmbunătățită implementarea abordării LEADER pentru a răspunde mai bine nevoilor locale?

2022-2023

1. Ați fost implicat la organizarea primului apel național și, dacă da, cum?
2. Credeți că primul apel național ajută deja să răspundă la unele dintre problemele care au fost identificate în aplicarea metodei de către donatori?
2. Care sunt punctele forte și punctele slabe ale abordării LEADER, astfel cum este implementată de apelul național? Vedeți ceva care ar putea fi deja îmbunătățit la al doilea apel?

Asigurarea respectării celor 7 principii LEADER

În următoarele secțiuni, intervievații vor fi rugați să evidențieze diferența dintre 2016-2023 și 2022-2023, dacă este cazul

Elaborarea și implementarea de jos în sus a strategiilor –

1. Cum sunt comunitățile locale implicate în procesul de luare a deciziilor pentru SDL?
 - Cum GAL-ul asigură participarea locală?
 - Ce tipuri de implicare au cele mai bune performanțe și de ce?
2. În ce măsură abordarea LEADER a îmbunătățit guvernanta locală și participarea la procesele de luare a deciziilor?
3. Implementarea SDL a creat oportunități de angajare pentru rezidenți?
4. Implementarea SDL a abordat nevoile grupurilor vulnerabile? (vârstnici, persoane cu dizabilități, minorități)
5. Implementarea SDL a creat oportunități educaționale sau de formare pentru tineri? Cât de implicați au fost ei în procesele de luare a deciziilor?
6. A jucat USAID/PNUD în perioada 2016-2023 sau guvernul în 2022-2023 un rol în crearea SDL? În selecția proiectelor? Dacă da, în ce măsură? A avut acest lucru un impact asupra proceselor de luare a deciziilor la nivel de GAL?

Proiecte: Impactul direct al proiectelor și a SDL

1. Dacă managerul GAL a răspuns afirmativ la chestionar despre înființarea unui sistem de monitorizare/evaluare, întrebați aici despre acesta.

Anexa IV - Protocolul interviului semi-structurat pentru alți parteneri și actori

Perioada țintită:

2016 - 2023: implementat în apeluri și fonduri ale mai multor donatori (USAID, Polish Aid și fonduri UE)

2022 – 2023: primul apel al programului de stat LEADER, finanțat din Fondul Național pentru Dezvoltarea Agriculturii și Mediului Rural (fonduri publice)

Întrebări generale

2016-2023

1. A fost organizația dumneavoastră implicată în înființarea primei faze a LEADER în Moldova? Dacă da, cum?
2. Ce fel de ajutor financiar ai primit?
3. În general, cât de eficientă considerați abordarea LEADER în atingerea obiectivelor de dezvoltare rurală?
4. Care sunt punctele forte și punctele slabe ale abordării LEADER astfel cum este implementată în această țară?
5. Cum ar putea fi îmbunătățită implementarea abordării LEADER pentru a răspunde mai bine nevoilor locale?

2022-2023

1. Ați fost implicat în a ajuta la organizarea primului apel național și, dacă da, cum?
2. Credeți că primul apel național ajută deja să răspundă la unele dintre problemele care au fost identificate în aplicarea metodei de către donator?
3. Care sunt punctele forte și punctele slabe ale abordării LEADER, astfel cum este implementată de apelul național? Vedeți ceva care ar putea fi deja îmbunătățit la al doilea apel?
4. În ce măsură este relevantă înființarea LEADER în Moldova atunci când vine vorba de aderarea țării la UE?

Asigurarea respectării celor 7 principii LEADER

SDL bazat pe teritoriu (2016-2023)

1. Ce criterii au fost folosite pentru a identifica perimetrul unui Grup de Acțiune Locală ?
2. Care au fost criteriile de selecție ale SDL?

În următoarele secțiuni, intervievații vor fi rugați să evidențieze diferența dintre 2016-2023 și 2022-2023, dacă este cazul

1. Elaborarea și implementarea de jos în sus a strategiilor –
 1. În ce măsură abordarea LEADER a îmbunătățit guvernanta locală și participarea la procesele de luare a deciziilor?
 2. A jucat USAID/PNUD în perioada 2016-2023 sau guvernul în 2022-2023 un rol în crearea SDL? În selecția proiectelor? Dacă da, în ce măsură? A avut acest lucru un impact asupra proceselor de luare a deciziilor la nivel de GAL?
2. Cooperarea
 1. Sunteți la curent cu existența vreunui proiect de cooperare transnațională? Dacă da, cu ce țări?

Anexa V - Protocolul interviului semi-structurat SFPL

Perioada țintită:

2016 - 2023: implementat în apeluri și fonduri ale mai multor donatori (USAID, Polish Aid și fonduri UE)

2022 – 2023: primul apel al programului de stat LEADER, finanțat din Fondul Național pentru Dezvoltarea Agriculturii și Mediului Rural (fonduri publice)

Întrebări generale

2016-2023

1. În general, cât de eficientă considerați abordarea LEADER în atingerea obiectivelor de dezvoltare rurală?
2. Care sunt punctele forte și punctele slabe ale abordării LEADER, așa cum este implementată în această țară?
3. Cum ar putea fi îmbunătățită implementarea abordării LEADER pentru a răspunde mai bine nevoilor locale?

2022-2023

1. Ați fost implicat în a ajuta la organizarea primului apel național și, dacă da, cum?
2. Credeți că primul apel național ajută deja să răspundă la unele dintre problemele care au fost identificate în aplicarea metodei de către donatori?
3. Care sunt punctele forte și punctele slabe ale abordării LEADER, astfel cum este implementată de apelul național? Vedeți ceva care ar putea fi deja îmbunătățit la al doilea apel?

Asigurarea respectării celor 7 principii LEADER

SDL bazat pe teritoriu (2016-2023)

1. Ce criterii au fost folosite pentru a identifica perimetrul unui Grup de Acțiune Locală ?
2. Care au fost criteriile de selecție ale SDL?

În următoarele secțiuni, intervievații vor fi rugați să evidențieze diferența dintre 2016-2023 și 2022-2023, dacă este cazul

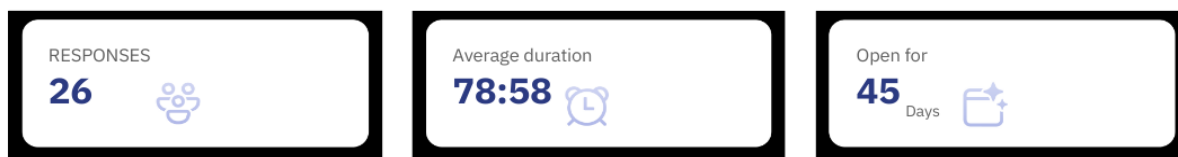
1. Elaborarea și implementarea de jos în sus a strategiilor –
 1. În ce măsură abordarea LEADER a îmbunătățit guvernanta locală și participarea la procesele de luare a deciziilor?
 2. A jucat USAID/PNUD în perioada 2016-2023 sau guvernul în 2022-2023 un rol în crearea SDL? În selecția proiectelor? Dacă da, în ce măsură? A avut acest lucru un impact asupra proceselor de luare a deciziilor la nivel de GAL?
2. Parteneriatul public-privat
 1. Ce rol joacă întreprinderile private și organizațiile societății civile în cadrul GAL-urilor?
 2. Ce măsuri au fost utilizate pentru implicarea localnicilor în dezvoltarea abordării LEADER pe teren?
3. Networking
 1. Cum este facilitată crearea de rețele între diferite teritorii și părți interesate?
4. Cooperarea

Anexa VI: Analiza interviurilor

Effectiveness / Efficiency	Yes			
Believes the LP is effective in Moldova	20	95%		
			Good	49
			Development	103
			Effective	26
			Efficient	8
			Important	24
			Impactful	44
Believes the LP is a one-of-a-kind programme in Moldova	12	57%		
			Unique	19
			Hope	6
Believes the LP helped create jobs / businesses	19	91%		
			Buisnesses	67
			Jobs	45
			Women employment	18
			Youth employment	19
			Tourism	30
			Agriculture	47
Believes the LP doesn't allow job creation	2	9%		
Believes the LP helped improve social conditions	19	91%		
			Roads	15
			Education	18
			Facilities	39
			Energy services (Water, electricity)	14
Consider the LP takes into account environmental matters	15	71%		
			Green energy	7
Consider the LP protects the cultural heritage	10	48%		
			Traditions	17
			Music	9
			Culture	13
Pointed out the legal framework as one of the strong points of the LP in Moldova	6	29%		
The LP and its projects bring added value to the social involvement in rural development	12	57%		
			Trust	16
			Network	9
			Added value	6
Believes the Leader programme / Call still needs improvement	Yes			
Consider the lack of funding one of the main weaknesses of the LP	21	100%		
			Insufficient funds	81
			Lack of resources	21
			Pressure	10
Consider the lack of funding may cause LAGs / the LP progress to disappear	11	52%		
Believes there is a need for better monitoring and evaluation	9	43%		
			Sustainability	33
			Monitoring and evaluation	47
Believes there is a need for LAGs to professionalize	14	67%		
			Capacity-building	26
			Training	34
Pointed out seeing an improvement from the first call	9	43%		
Consider the administrative process too complex	8	38%		
			Less bureaucracy	26
			Digitalisation	22
Pointed out the Leader Network need more funding	7	33%		
Pointed out AIPA needs more employees	9	43%		
			Human resources	9
			Expertise	3
Consider there is a need for clearer framework	5	24%		
			Guidelines	12
			Regulations	11

Consider the LP respects the Seven Leader Principles		Yes	
Believes the LP helped reunite the civic, business and public sectors	19	91%	
			Committees 12
			Cooperation 21
			Equal representation 20
Consider the LP enhances local governance	20	95%	
			Bottom-up 24
			Empowerment 9
			Democracy 6
			Local governance 11
			Decision-making process 8
			Networking 14
Consider the LP helped include vulnerable people	12	57%	
Believes the LP is allowing international cooperation	18	86%	
			Cooperation 52
			International visits 30
Consider the LP encourage innovation	12	57%	
Believes transparency is mostly ensured around the LP and its fundings	12	57%	
			Communication channels 16
			Social Media 20
			Information campaigns 15
			Moldova Leader IT Soft 12
			Improvement 4
Fundings selection			
Believes all LAGs should be funded	4	19%	
Believes LAGs should still be able to be created	4 --- 2	19%	
Believes the selected project are relevant / sustainable	1 --- 2	5%	
Believes the LAGs funding has to be revised	7	33%	
			Measure 1 and 2 4
			Long process 2
			Unused money 1
The number are based on the declarations of the interviews. Therefore, if 50% agrees, the other half may have disagreed or not expressed themselves on the matter			
The lexical analysis is based on a lexical field analysis and therefore includes words and variations with the same meaning.			

Anexa VII: Modelul sondajului și rezumat

1.LAG name

24
RESPONSES

Latest answers

Confidential

...

2.Your contact (name and email address)

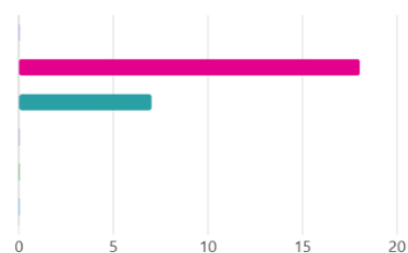
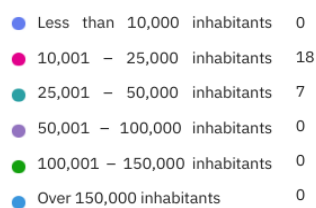
24
RESPONSES

Latest answers

Confidential

...

3.The number of the population of the LAG

4.The year of creation of the LAG

25
RESPONSES

Latest answers

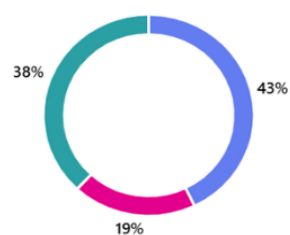
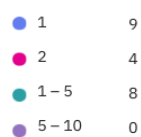
"2023"

"2016"

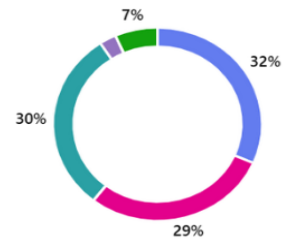
"2018"

...

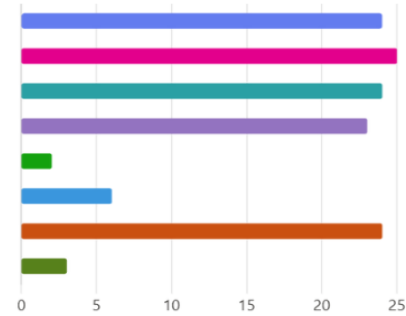
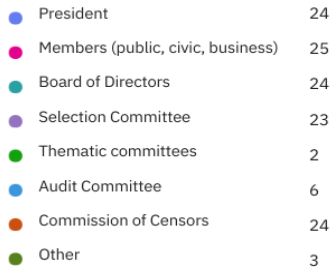
5.The number of full-time employees in the LAG

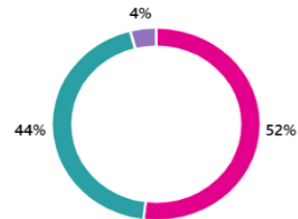
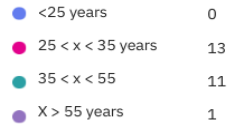
6.Select roles from the LAG's technical team

7.Select the entities that make up your LAG

8.Average age of the LAG manager

9.The number of institutions or organizations represented in the General Assembly of the LAG

25
RESPONSES

Latest answers

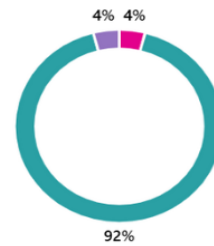
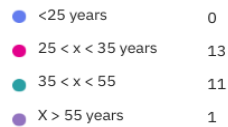
"29"

"32"

"13 UTA 8 economic agents 8 representing the Civic sector"

...

10.Average age in the General Assembly of the LAG

11.The percentage of women's presence in the General Assembly of the LAG

24
RESPONSES

Latest answers
"71.29%"
"53.6"
"20%"
...

12.The number of representatives of public institutions in the General Assembly of the LAG

25
RESPONSES

Latest answers
"11"
"12"
"13"
...

13.The number of NGO representatives in the General Assembly of the LAG

25
RESPONSES

Latest answers
"6"
"4"
"8"
...

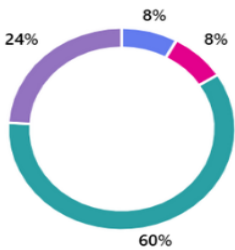
14.The number of representatives of SMEs/entrepreneurs/enterprises in the General Assembly of the LAG

24
RESPONSES

Latest answers
"12"
"15"
"8"
...

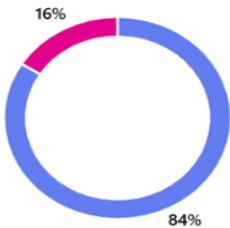
15.Is there a minimum requirement for public sector representation in your LAG?

50% public	2
At least 50% public	2
Maximum 49% public	15
No requirements	6

16.Does the LAG have an internal conflict of interest policy?

Yes	21
No	4

17.The description

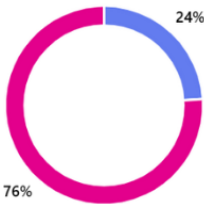
16
RESPONSES

Latest answers

"Regulation on internal procedures for declaring conflicts of interest."
"This Regulation establishes the conditions, principles and incompatibilities in the ..."
"We have the Policy approved"
...

18.Are there volunteers in the LAG?

Yes 6
No 19

19.Indicate how many hours they worked and estimate the number of hours worked per month.

6
RESPONSES

Latest answers

"We have a Peace Corps volunteer with us in the LAG. They are involved 2 days a ..."
...

20.Thinking about the period 2016-2023, if your LAG was functioning, what major changes along the way in the functioning of your LAG can you describe?

21
RESPONSES

Latest answers

"LAG [confidential] did not work during this period, being registered only in Nov..."
"If we are to talk about the comparison between the year 2016 and 2023, then we ..."
"Territorial expansion, up to 22 localities."
...

21.List the stages a beneficiary goes through for their project when applying for aid (for example: initial application for aid, building the project with the LAG, meeting with the evaluation committee, signing the contract, promoting the project, requesting payment...)

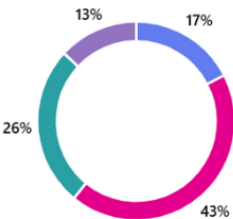
22
RESPONSES

Latest answers

"1. The beneficiary informs himself about the financing opportunities within the LAG..."
"I had no experience in the years 22-23, but speaking about the year 2024: 1. Appl..."
"Information sessions. Support in writing the project Formal evaluation Content ev..."
...

22.What is the average time between the first request for support from the beneficiary and the signing of the funding contract?

Less than a month 4
Between 1 and 3 months 10
Between 3 and 6 months 6
More than 6 months 3

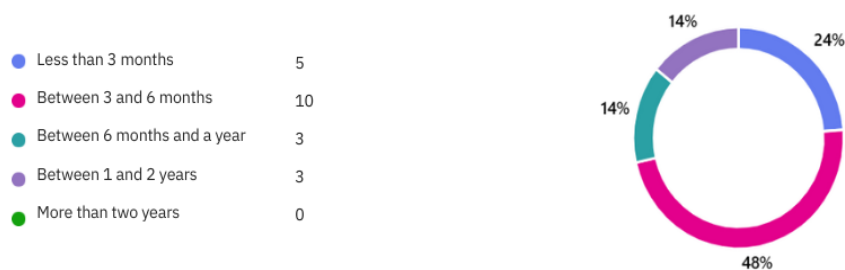

23.2016-2023, under donor-funded funds:

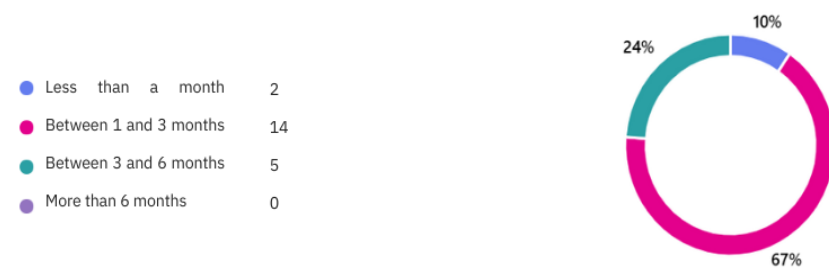
On average, how long does the support process take? From the first contact with the LAG by the project beneficiary and the actual payment of the support by the LAG?

24.2022-2023, under the first National Programme: On average, how long did the process of granting support take? From the first contact with the LAG by the project beneficiary and the actual payment of the support by AIPA?

25.2022-2023, within the first national Programme: What is the average duration between the request for funds and the actual payment by AIPA ?

26.How relevant are the projects proposed by the beneficiaries in relation to the Local Development Strategy?

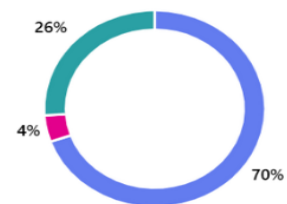
27.How relevant are the projects proposed by the beneficiaries in relation to the Local Development Strategy?

Supporters	11
Passives	9
Detractors	4

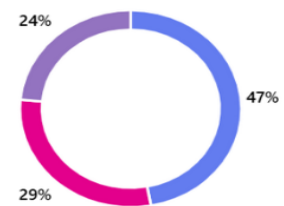
28.Is there a digital project monitoring tool?

Yes – National, Developing	16
Yes – regionally	1
No	6

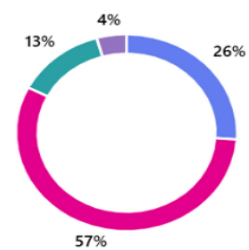
29.Do you find this tool satisfactory?

Very	8
Moderately	5
Not satisfactory	0
It is still in the testing phase	4

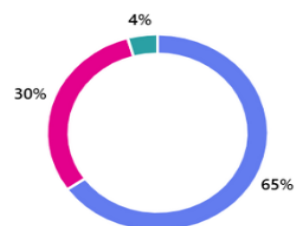
30.Are the original application documents required to be on paper?

Always	6
Sometimes	13
Rarely	3
Never	1

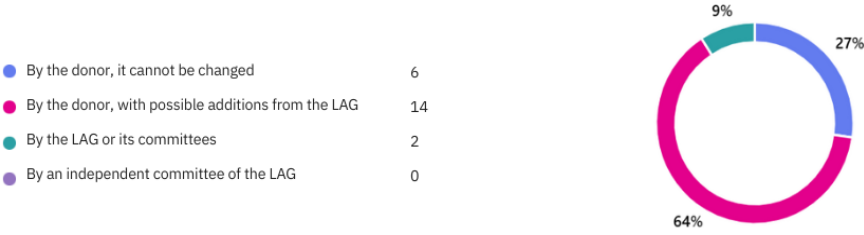

31.Are the original contracts mandatory on paper?

Always	15
Sometimes	7
Rarely	1
Never	0

32.2016-2023, within the funds financed by donors: The grid model for the selection of projects is drawn up:

33.Do you consider the donor's action in this regard to be satisfactory?

34.Has the donor instituted sanctions for projects funded but not completed?

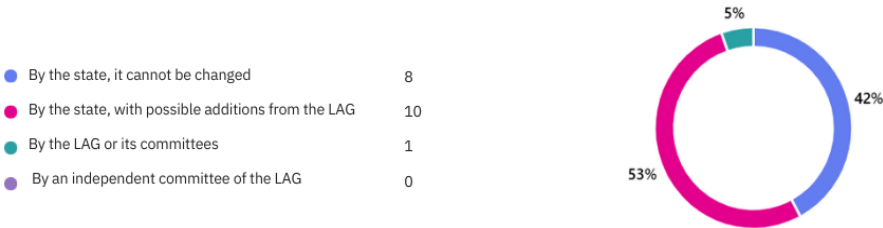

35. Description

2
RESPONSES

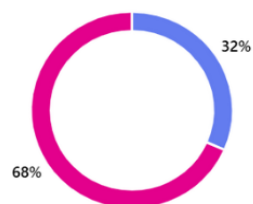
Latest answers
"We haven't had any situations, but if the project involves major deviations, the fu..."
...

36.2022-23, within the first National Programme : The grid model for project selection is drawn up:

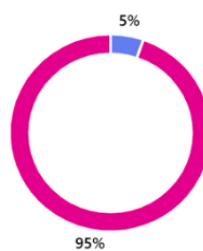
37.Do you think AIPA's action in this regard is satisfactory?

Very satisfying	6
Satisfactory	13
Unsatisfactory	0

38.Has AIPA instituted sanctions for funded but not completed projects?

Yes	1
No	18

39.Co-financing: Is the contribution a mandatory condition?

Yes, it is mandatory	23
No, it is not mandatory	0
Depending on the donor	0

40. Description

18
RESPONSES

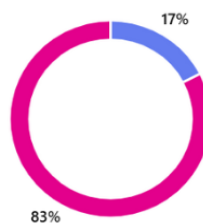
Latest answers

"For every funding received by the LAG, there is also co-financing, which is covered by the LAG."
"Each sector must also have the mandatory financial contribution."

...

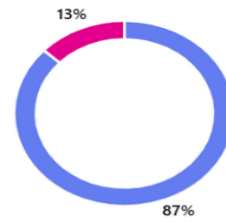
41.Does the LAG contribute to finding the contribution ?

Yes	4
No	19

42.Are LAG staff aware of all available national and regional funds?

Yes	20
No	3

43.Is the LAG staff aware of all available European funds?

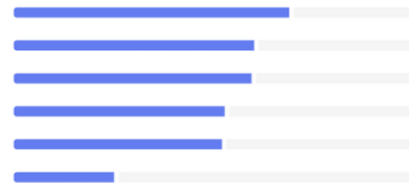
Yes	10
No	14

44.What are the most used sources of project co-financing?

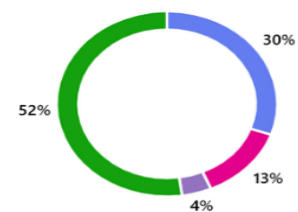
Rank the contribution types from most used to least used

- 1 Local contribution
- 2 Self-financing
- 3 National contribution
- 4 Regional contribution
- 5 Crowdfunding
- 6 Philanthropists

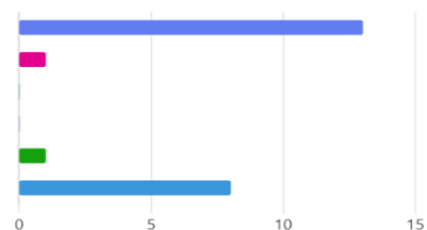
45.Has your donor or LAG defined a minimum amount of money to request when applying for funding?

Support of over EUR 3,000 per project	7
Minimum between €3,000 and €5,000	3
Minimum between €5,000 and €10,000	0
Minimum over €15,000	1
No minimum	12

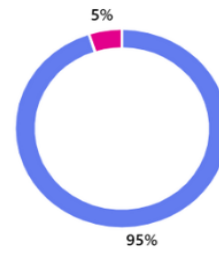
46.Has your donor or LAG defined a minimum amount of money that can be requested in local funding calls?

Less than €20,000	13
Between €20,000 and €40,000	1
Between €40,000 and €60,000	0
Between €60,000 and €80,000	0
Over €80,000	1
No ceiling	8

47.Co-financing: Is the contribution a mandatory condition?

● Yes, it is mandatory	19
● No, it is not mandatory	1

48. Description

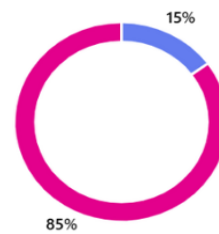
14
RESPONSES

Latest answers

"Each sector has a mandatory contribution that must be allocated."
...

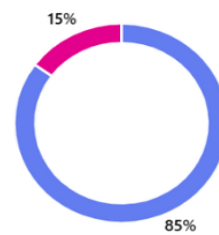
49.Does the LAG contribute to finding the contribution?

● Yes	3
● No	17

50.Are LAG staff aware of all available national and regional funds?

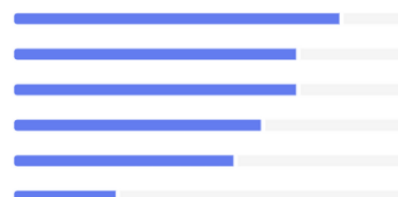
● Yes	17
● No	3

51.What are the most used sources of project co-financing?

Rank the contribution types from most used to least used

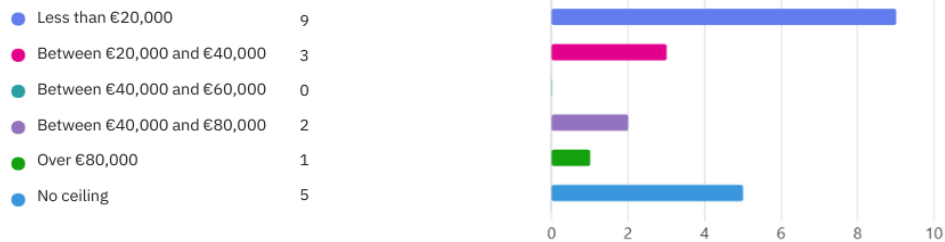
- 1 Local contribution
- 2 National contribution
- 3 Self-financing
- 4 Regional contribution
- 5 Crowdfunding
- 6 Philanthropists

52.Has AIPA or your LAG defined a minimum amount of money to request in funding calls?

53.Has your AIPA or LAG defined a minimum amount of money that can be requested in local funding calls?

54.Do you think that the rules set for LEADER by the EU are over-interpreted by your region/donor? (That is, the region/donor added binding rules that were not needed from a European point of view)

55. Description

1
RESPONSE

Latest answers
...

56.Do you think that the rules set for LEADER by the EU are overinterpreted by your region/state? (I.e. region/state added mandatory rules that were not necessary from a European point of view)

57. Description

58. Project audit: to what extent does an audit authority control projects?

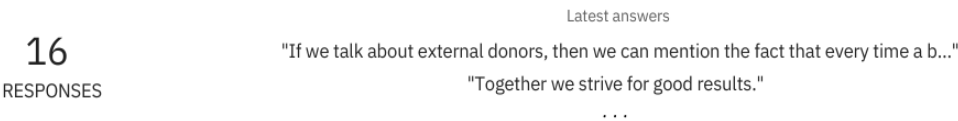
59. Description

60. Do you consider that the relations between the LAGs and the donor/s are satisfactory?

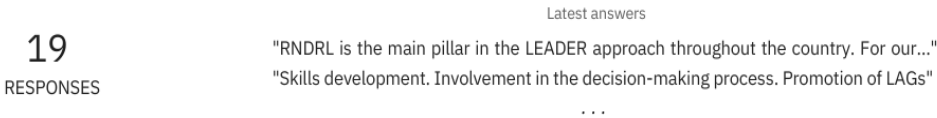
61. Description

62.Is your LAG involved in the LEADER national network?

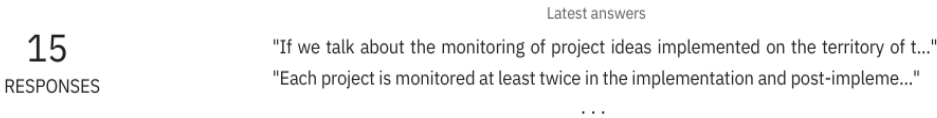
63.If so, how? What added value do you find in participating in the LEADER national network?

64.Do you have a monitoring and/or evaluation system?

65. Description

66.Do you consider that your LAG and LDS respect the 7 pillars of LEADER? If not, what aspects could be improved?

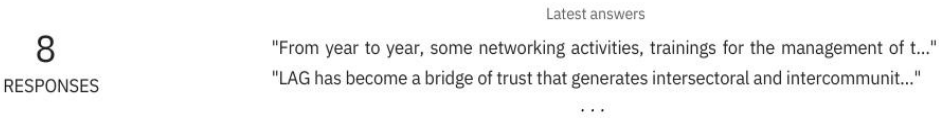
67. Description

68.Are there more networks/networking in the territory since the LAG was created?

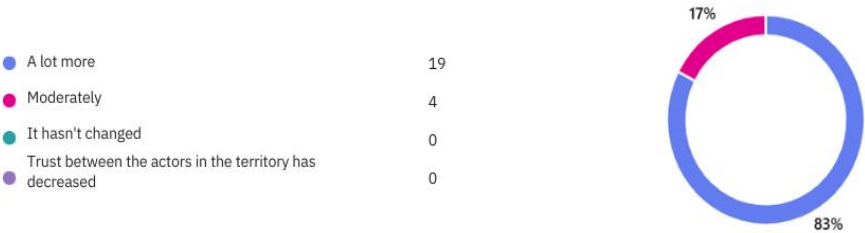
69.If so, quantify

70.If the LAG did not exist, would these networks (formal or informal) exist?

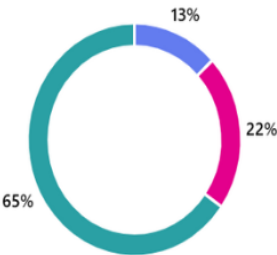

71.Is there more trust between local stakeholders since the LAG was created?

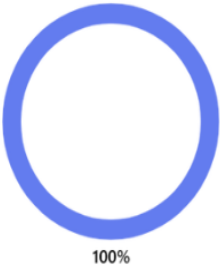
72.Do local stakeholders communicate easily with each other?

● Yes, in a formalized way	3
● Yes, informally	5
● Yes, both formally and informally	15
● Not	0

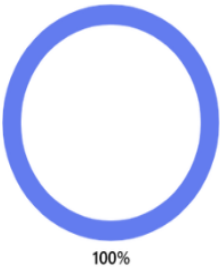
73.The three components of social capital are: trust, networking and reciprocity/reciprocity between stakeholders . Is there reciprocity in aid ?

● Yes	23
● No	0

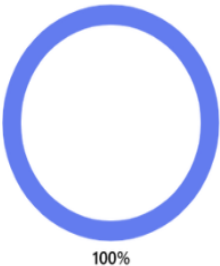
74.Has cooperation between local stakeholders improved?

● Yes	23
● No	0

75.Has the LAG managed to create partnerships between the interested parties in the territory?

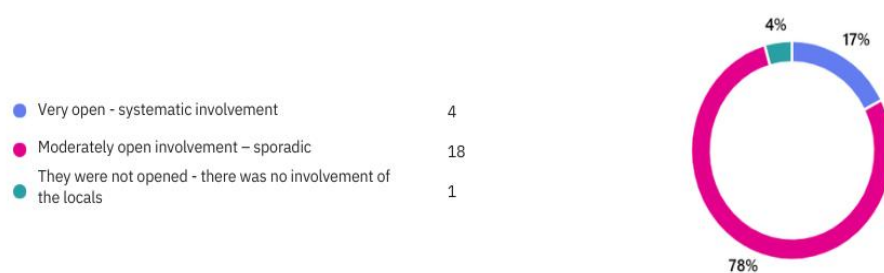
● Yes	23
● No	0

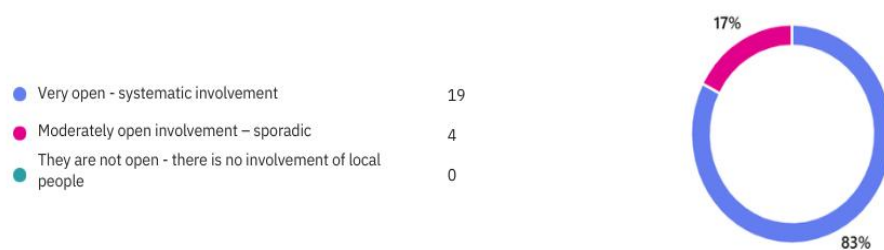
76. Therefore, having a direct role in multi-level governance, is the LAG able to manage financial resources from multiple sources?

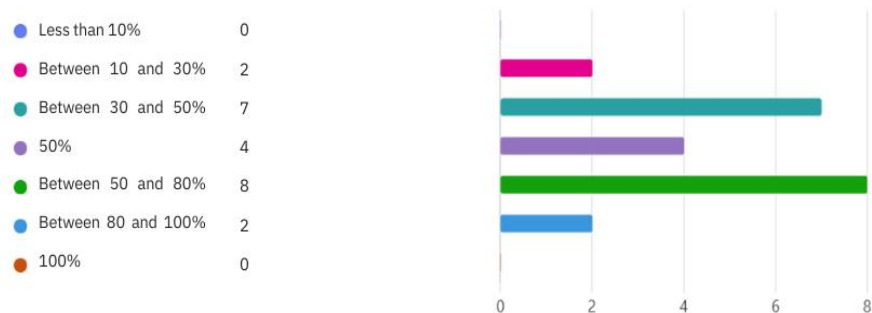
77. To what extent were local authorities open to involving local actors in governance before the establishment of your LAG?

78. To what extent are local authorities open to involve local actors in governance after the establishment of your LAG?

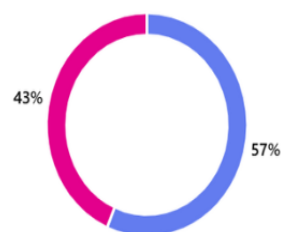

79. In your opinion, what percentage of the population of your territory knows the LEADER approach, almost 8 years after its launch in Moldova?

80.How is LEADER perceived? Please elaborate

Excellent	13
Satisfactorily	10
Mediocre	0
Terrible	0

81. Description

17
RESPONSES

Latest answers

"The LEADER program is perceived as a state program that supports the economic..."
 "LEADER is seen by the population as helping and supporting needs, an important..."
 "More communication is needed in the field."

...

82.How many projects has your LAG funded?

22
RESPONSES

Latest answers

"8 projects financed and implemented 10 under implementation"
 "About 40"
 "2018-2023, 123 projects"

...

83.How many projects per category were funded? If not, please put "0"

- Creating and supporting small and medium-sized enterprises (SMEs).
- Development of local and artisanal products.
- Promotion of rural tourism.
- Construction and renovation of community buildings.
- Improving transport and communication infrastructure.
- Conservation and promotion of natural heritage.
- Initiatives for the sustainable management of natural resources.
- Biodiversity protection projects.
- Support for cultural and heritage activities.
- Promoting social inclusion and community cohesion.
- Educational and training projects.
- Agricultural diversification projects.
- Initiatives for the promotion of agricultural products.
- Development of sustainable agricultural practices.
- Development of new technologies for agriculture and rural economy.
- Research and development projects.
- Others?

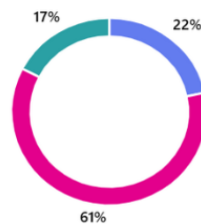
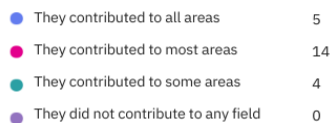
Latest answers

18
RESPONSES

"Creation and support of small and medium enterprises (SMEs)- 2 Promotion of ru..."
 "Creation and support of small and medium-sized enterprises (SMEs) - 4 Develop..."
 "123"

...

84. Did the selected projects contribute to all areas identified in the LDS ?

85. Description

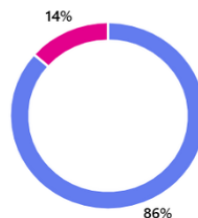
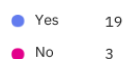
12
RESPONSES

Latest answers

"For the most part, the selected and financed projects covered all the measures in ..."
"There are measures that are still being tried to be implemented."

...

86. Are there projects that have not received funding?

87. Please elaborate on the reasons

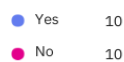
17
RESPONSES

Latest answers

"Limited amounts of funding."
"Insufficient financial resources or minimum score accumulated based on the crite..."
"Insufficient financial resources."

...

88. Have you created cooperation projects with other LAGs from Moldova?

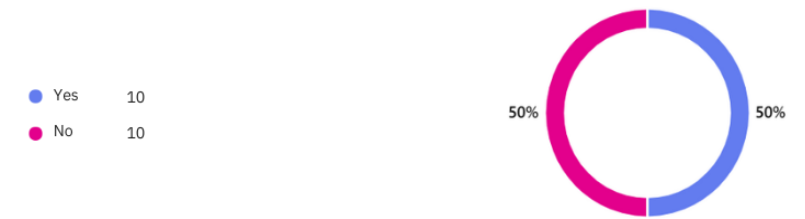
89. How many?

10
RESPONSES

Latest answers

...

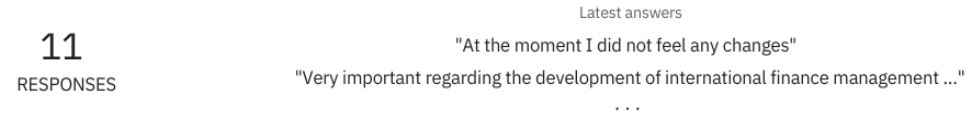
90.Have you initiated cooperation projects with international LAGs?

91.How many and with which countries?

92.To what extent have these cooperation projects contributed to local development?

93.Percentage of projects whose sustainability has been sustained without LEADER funding (or ongoing but planned to continue autonomously)

94.Percentage of projects with temporary value without planned sustainability

95.Do you think that the LAG you represent has been effective since its creation until now?

96.Can you describe the reasons for this?

20
RESPONSES

Latest answers

"In a short period of time of about 9 months we managed to obtain funding and s..."
"Due to inefficient management and management, the LAG has stagnated for a pe..."
"Visible common results."
...

97.Are the beneficiaries of the funds generally satisfied with the aid received?

Very 21
On average 1
Not at all 0

98.What are the main points of satisfaction and dissatisfaction expressed by the beneficiaries?

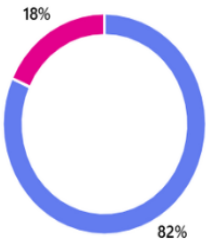
20
RESPONSES

Latest answers

"Beneficiaries are satisfied with the various funding opportunities offered, but face..."
"Beneficiaries are extremely satisfied with the help they receive, but sometimes th..."
"Dissatisfaction is small sources of funding. The points of satisfaction that they rec..."
...

99.Has the implementation of LDS created employment opportunities for local residents?

Yes 18
No 4

100.Specify in numbers

14
RESPONSES

Latest answers

"6"
"10"
"25"
...

101.Has the LDS implementation created new businesses or organizations in the territory?

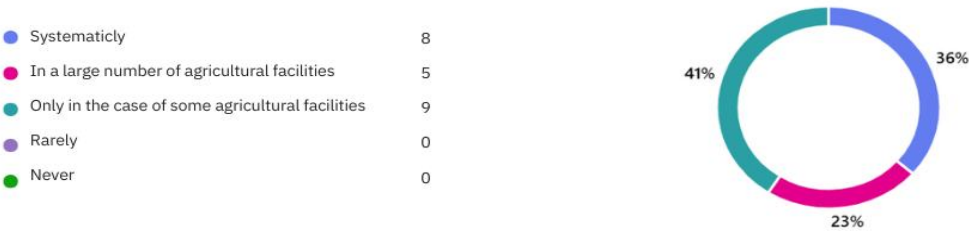
102.Specify in numbers

103.Do you think that the quality of life of the population has increased since the establishment of LEADER?

104.Has LEADER enabled the diversification of agricultural activities?

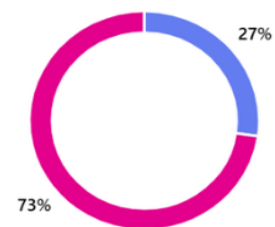

105.Are there multiple sources of income/more income in the territory?

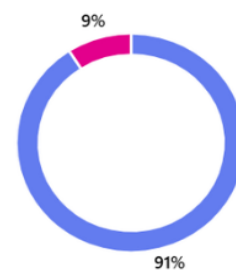
106. Do you think social inclusion has improved?

Significantly	6
Moderately	16
Not at all	0

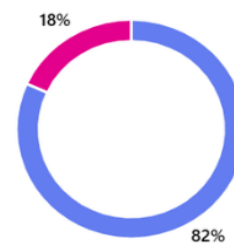
107. Do you think your territory now has more power in regional decisions?

Yes	20
No	2

108. Has local identity been strengthened?

Significantly	18
Moderately	4
Not at all	0

109. Do you see LEADER as part of the European integration project?

Categorically	20
Moderately	2
Not at all	0

